

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1913. Andra kammaren. Nr 57.

Onsdagen den 28 maj.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 22 innevarande maj.

§ 2.

Sedan Riksdagens båda kamrar förehaft och godkänt de uti bevillningsutskottets memorial nr 46, statsutskottets memorial nr 138 och 154, bevillningsutskottets memorial nr 62, statsutskottets memorial nr 155 och 156, punkterna 1 och 2, samt jordbruksutskottets memorial nr 149 och 150 föreslagna voteringspropositioner rörande åtskilliga frågor, i vilka kamrarna fattat stridiga beslut, samt bestämt blivit, att vederbörliga omröstningar över de olika besluten skulle denna dag äga rum, så anställdes nu omröstningar enligt nedan intagna voteringspropositioner i följande ordning, nämligen:

Gemensamma omröstningar.

Första omröstningen:

(enligt bevillningsutskottets memorial nr 46).

Den, som i likhet med Första kammaren vill, med bifall till den av herr Vennersten m. fl. avgivna reservationen, avslå såväl utskottets hemställan som den i ämnet väckta motionen, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har Riksdagen i likhet med Andra kammaren beslutat, att tullen å sulläder och bindsulläder samt valross- och flodhästhudar skall utgöra: för kärnstycken (renskurna) ävensom maskinremläder 35 öre för kilogram och för hela eller halva hudar samt stycken därav, allt försävt de icke äro hänförliga till rubriken nr 199, 28 öre för kilogram, samt att i följd därav rubrikerna

Gemensamma omröstningar.
(Forts.) nr 199 och 200 i gällande tulltaxa skola erhålla följande ändrade lydelse:

- *199. kärnstycken (renskurna); ävensom maskinrem-läder 1 kg 35 öre.
200. hela eller halva hudar samt stycken därav, allt försåvitt de icke äro hänförliga till nästföregående rubrik 1 kg. 28 öre.

Sedan voteringsseglarne blivit avlämnade samt en sedel avlagd och förseglad ävensom underrättelse från Första kammaren ingått, att voteringsseglarne för den omröstning, varom här vore fråga, jämväl därstädes avgivits, företogs nu sedlarnes öppnande och uppräknning och utföll omröstningen med 65 Ja och 114 Nej.

Den omröstning över ifrågavarande voteringsproposition, som, enligt nyss ankommet och nu uppläst protokoll, blivit av Första kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med 89 Ja och 40 Nej, vadan, då därtill laggas Andra kammarens röster eller 65 Ja och 114 Nej,
sammanräkningen visar 154 Ja och 154 Nej,

I följd av denna omröstningens utgång måste den förseglade sedeln öppnas, och som berörda sedel innehöll ett nej, var alltså beslut av Riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Andra omröstningen:

(enligt statsutskottets memorial nr 138).

Den, som i likhet med Första kammaren vill, att Riksdagen må i anledning av herr Holmquists m. fl. motion nr 24 samt herr Starbäcks m. fl. motion nr 123 å extra stat för år 1914 anvisa ett anslag av 115,000 kronor att utgå såsom understöd för skjutbanors ordnande med rätt för Kungl. Maj:t att år 1913 av tillgängliga medel för ändamålet förskjuta ett belopp av 75,000 kronor, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har Riksdagen, i likhet med Andra kammaren avslagit ifrågavarande motioner.

Sedan voteringsseglarna blivit avlämnade samt en sedel avlagd och förseglad ävensom underrättelse från Första kammaren ingått, att voteringsseglarne för den omröstning, varom här vore fråga, jämväl därstädes avgivits, företogs sedlarnas öppnande och uppräknning, och befanns att omröstningen utfallit med 75 Ja och 107 Nej.

Den omröstning över ovanintagna voteringsproposition, som, enligt ankommet och nu uppläst protokoll, blivit av Första kammaren samtidigt anställd hade utfallit med 107 Ja och 20 Nej, vadan, då därtill lades Andra kammarens röster eller 75 Ja och 107 Nej, sammanräkningen visade 182 Ja och 127 Nej,

Gemensamma omröstningar.
(Forts.)

och hade alltså beslut i denna fråga blivit av Riksdagen fattad i överensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

Tredje omröstningen:

(enligt statsutskottets memorial nr 154).

Den, som i likhet med Första kammaren vill, att Riksdagen må
a) godkänna det i statsrådsprotokollet över finansärenden för den 18 april 1913 intagna förslag till utgiftsstat för patent- och registreringsverket att tillämpas tills vidare från och med år 1914 ävensom de i protokollet angivna villkor och bestämmelser för åtnjutande av de i samma stat upptagna avlöningsförmåner,

b) förklara,

att envar, som med eller efter ingången av år 1914 tillträder ordinarie befattning i patent- och registreringsverket, skall vara pliktig att underkasta sig ovanberörda villkor och bestämmelser, och

att de förutvarande innehavare av ordinarie befattningar i patent- och registreringsverket, vilka icke före den 1 november 1913 anmäla, att de vilja övergå till den nya avlöningsstaten samt underkasta sig de för avlöningens åtnjutande stadgade villkor och bestämmelser, och som icke lagligen kunna därtill förbindas, skola varda bibehållna vid dem enligt dittills gällande ordinarie stat tillkommande avlöningsförmåner ävensom, i den mån ej annat förordades av bestämmelserna i lagen angående civila tjänsteinnehavares rätt till pension, vid den rätt till pension, som dittills tillkommit dem, samt att i stället för sportler, som i sammanhang med löne-regleringen indragas, skall utgå gottgörelse, beräknad efter medeltalet av den inkomst tjänsteinnehavare må anses hava åtnjutit av sålunda indragna sportler under den senast förflutna tid, så vitt möjligt ej understigande fem år, därför denna inkomst kan utronas, samt

c) till upprätthållande av patent- och registreringsverkets verksamhet uppföra ett reservationsanslag av 539,500 kronor att utgå ej mindre av de till patent- och registreringsverket inflytande avgifter för patent, för registrering av varumärken samt av mönster och modeller, ävensom för registrering av aktiebolag, försäkringsbolag och solidariska bankbolag samt för andra uppgifter till de hos verket förda bolags- och försäkringsregistren, än även av nettoinkomsten av ämbetsverkets fastighet nr 6 i kvarteret Rännilen och övriga till ämbetsverket inflytande inkomster, under förutsättning tillika, att de å dessa inkomster uppkommande överskott fort-

Gemensam- farande såsom hittills skola efter vederbörligt tillstånd användas
ma omröst- uteslutande för det med anslaget avsedda ändamål, röstar
ningar.
(Forts.)

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har Riksdagen i likhet med Andra kammaren, avslagit Kungl. Maj:ts förevarande framställning samt beslutat att för uppehållande av ifrågavarande verk under år 1914 medel må anvisas på samma sätt och till samma belopp som under år 1913.

Sedan voteringssedlarna blivit avlämnade samt en sedel avlagd och förseglad ävensom underrättelser från Första kammaren ingått, att voteringssedlarna för den omröstning, varom här vore fråga, jämväl därstädes avgivits, företogs sedlarnes öppnande och uppräkn- ning, och befanns att omröstningen utfallit med 49 Ja och 133 Nej.

Den omröstning över ovanintagna voteringsproposition, som, enligt ankommet och nu uppläst protokoll blivit av Första kamma- ren samtidigt anställd, hade utfallit med..... 88 Ja och 43 Nej, vadan då därtill lades Andra kammarens rö-
ster eller 49 Ja och 133 Nej,
sammanräkningen visade 137 Ja och 176 Nej.

och hade alltså beslut i denna fråga blivit av Riksdagen fattad i överensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Fjärde omröstningen:

(enligt bevillningsutskottets memorial nr 62).

Den, som i likhet med Första kammaren vill avslå förevarande proposition, i vad den avser bevillningsfrihet för av utlänningar hållna offentliga föredrag, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har Riksdagen i likhet med Andra kammaren be- slutit, att 4 § 1 och 10 mom. i berörda förordning skola erhålla följande ändrade lydelse, nämligen:

1 mom. Utlänning, som, utan att hava förvärvat den i mom. 14 här nedan omförmälda rätt här i riket, giver offentlig föreställning eller tillställning av vad slag det vara må, vare sig mot inträdes- avgift eller avgift, som eljest på ett eller annat sätt fordras, upp- bäres eller mottages, skall, där ej sådant fall är för handen, som avses i 3 mom., härför utgöra särskild bevillningsavgift med fem procent av bruttoinkomsten.

Denna bevillningsavgift skall utgå:

a) vid konsert, opera- eller annan musikalisk, dramatisk eller litterär föreställning, cirkus- eller varietéföreställning, så ock vid annan med någon av de nu nämnda jämförlig föreställning ävensom vid bal, maskerad eller annan dylik tillställning,

1) då bruttoinkomsten kan antagas komma att överstiga femhundra kronor, efter den verkliga bruttoinkomsten, dock alltid med minst tio kronor, samt

2) då bruttoinkomsten kan antagas icke komma att överstiga femhundra kronor, efter beräknad bruttoinkomst, med lägst tio och högst tjugufem kronor;

b) för anställande eller anordnande av karusell- eller annan konstakning, målskjutning, ringkastning eller kraftprov samt för förevisande av människor, djur, naturalier eller andra föremål eller av panorama, biografbilder, vaxkabinett, optiska eller mekaniska konststycken eller vid annan med de nu nämnda jämförlig tillställning, som icke är att hänföra under a), efter beräknad bruttoinkomst, med lägst fem och högst femtio kronor för varje dag, sådan föreställning eller förevisning äger rum.

10 mom. Frihet från erläggande av bevillningsavgift enligt denna paragraf åtnjutes:

a) för amatöridrottsmän vid deltagande i idrottstävlingar; samt

b) då Kungl. Maj:t, till följd av särskilda omständigheter, för visst fall medgivit befrielse från bevillningsavgift.

Sedan voteringssedlarne blivit avlämnade samt en sedel avlagd och förseglad ävensom underrättelse från Första kammaren ingått, att voteringssedlarne för den omröstning, varom här vore fråga, jämväl därstädes avgivits, företogs sedlarnes öppnande och uppräknings, och befanns att omröstningen utfallit med 43 Ja och 141 Nej.

Den omröstning över ovanintagna voteringsproposition, som, enligt ankommet och nu uppläst protokoll, blivit av Första kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med 74 Ja och 57 Nej, vadan, då därtill lades Andra kammarens

röster eller 43 Ja och 141 Nej,

sammanräkningen visade 117 Ja och 198 Nej,

och hade alltså beslut i denna fråga blivit av Riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Femte omröstningen:

(enligt statsutskottets memorial nr 155).

Den, som i likhet med Första kammaren vill, att Riksdagen må i anledning av Kungl. Maj:ts i propositionen nr 302 framställda förslag, herr Tryggers m. fl. motion nr 40 och herr Lindmans m. fl.

Gemensamma omröstningar.
(Forts.)

motion nr 118 samt herr Ericsons motion nr 176 för bestridande av i mom. c) av statsutskottets utlåtande nr 131 omnämnda penningbidrag åt värnpliktiga, högst 26,625 kronor, ävensom för täckande av kostnader till belopp av 655,000 kronor för vissa fartygsexpeditioner och beredskapsåtgärder vid marinen, eller tillhoppa i avrundat tal 682,000 kronor, ej mindre medgiva användande av 346,000 kronor av reservationer, som uppstått å anslaget till flottans övningar, än även å extra stat för år 1914 under femte huvudtiteln bevilja härutöver erforderligt anslag, högst 336,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att i mån av behov disponera sistnämnda belopp redan under innevarande år, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har Riksdagen i likhet med Andra kammaren beslutat att med bifall till Kungl. Maj:ts i propositionen nr 302 därom väckta förslag och med avslag å dels herr Ericsons motion nr 176, dels ock herr Tryggers m. fl. motion nr 40 och herr Lindmans m. fl. motion nr 118, såvitt de i detta ämne skilja sig från Kungl. Maj:ts förslag, för bestridande av de uti mom. c) av statsutskottets utlåtande nr 131 omnämnda penningbidrag åt värnpliktiga, högst 26,625 kronor, ävensom för täckande av kostnader till belopp av 655,000 kronor för vissa fartygsexpeditioner och beredskapsåtgärder vid marinen, eller tillhoppa i avrundat tal 682,000 kronor, ej mindre medgiva användande av 552,000 kronor av reservationer, som uppstått å anslaget till flottans övningar, än även å extra stat för år 1914 under femte huvudtiteln bevilja härutöver erforderligt anslag, högst 130,000 kronor, med rätt för Kungl. Maj:t att i mån av behov disponera sistnämnda belopp redan under innevarande år.

Sedan voteringssedlarna blivit avlämnade samt en sedel avlagd och förseglad ävensom underrättelse från Första kammaren ingått, att voteringssedlarna för den omröstning, varom här vore fråga, jämväl därstädes avgivits, företogs sedlarnes öppnande och uppräknings, och befanns att omröstningen utfallit med 52 Ja och 130 Nej.

Den omröstning över ovanintagna voteringsproposition, som, enligt ankommet och nu uppläst protokoll, blivit av Första kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med 86 Ja och 42 Nej, vadan, då därtill lades Andra kammarens
röster eller 52 Ja och 130 Nej,
sammanräkningen visade 138 Ja och 172 Nej,

och hade alltså beslut i denna fråga blivit av Riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Sjätte omröstningen:

(enligt statsutskottets memorial nr 156 mom. 1).

Den, som i likhet med Första kammaren vill, att Riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning och med avslag å herrar Hages och Winbergs motion i ämnet, må

1:o besluta den ändring i §§ 1, 2, 3, 7 samt 9 mom. 1:o och 2:o av gällande avlöningsreglemente för tjänstemän vid statens järnvägar, som framgår av det till statsrådsprotokollet över civilären den den 21 februari 1913 fogade förslag till kungörelse i ämnet;

2:o medgiva, att övergångsbestämmelser rörande tillämpningen av de nya avlöningsförmånerna må, i enlighet med vad i statsrådsprotokollet närmare omförmåles, av Kungl. Maj:t utfärdas; samt

3:o antaga i statsrådsprotokollet närmare omförmäld ändring av 1 och 2 §§ i lagen den 4 juli 1910 angående rätt till pension för tjänstemän vid statens järnvägar, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har Riksdagen i likhet med Andra kammaren avslagit Kungl. Maj:ts förslag om ändring i §§ 1, 2, 3, 7 samt 9 mom. 1:o och 2:o av gällande avlöningsreglemente för tjänstemän vid statens järnvägar, förklarar Kungl. Maj:ts förslag i fråga om medgivande, att övergångsbestämmelser rörande tillämpningen av de nya avlöningsförmånerna må av Kungl. Maj:t utfärdas, ej föranleda någon Riksdagens åtgärd samt avslagit Kungl. Maj:ts förslag om antagande av i statsrådsprotokollet närmare omförmäld ändring av 1 och 2 §§ i lagen den 4 juli 1910 angående rätt till pension för tjänstemän vid statens järnvägar.

Sedan voteringsseklarna blivit avlämnade samt en sedel avlagd och förseglad ävensom underrättelse från Första kammaren ingått, att voteringsseklarna för den omröstning, varom här vore fråga, jämväl därstädes avgivits, företogs seklarnes öppnande och uppräknings, och befanns att omröstningen utfallit med 58 Ja och 123 Nej.

Den omröstning över ovanintagna voteringsproposition, som, enligt ankommet och nu uppläst protokoll, blivit av Första kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med 91 Ja och 41 Nej, vadan, då därtill lades Andra kammarens

röster eller 58 Ja och 123 Nej,

sammanräkningen visade 149 Ja och 164 Nej,

och hade alltså beslut i denna fråga blivit av Riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Gemensamma
omröstningar.
(Forts.)

Sjunde omröstningen:

(enligt statsutskottets memorial nr 156 mom. 2:o).

Den, som i likhet med Första kammaren vill, att Riksdagen med avslag å herr Bogrens motion i ämnet och med bifall till Kungl. Maj:ts förslag må medgiva

att § 9 3:o) i avlöningsreglementet för tjänstemän vid statens järnvägar den 15 november 1907 må erhålla följande ändrade lydelse:

3:o) Tjänstemän vid distrikten, vilka ej åtnjuta fri bostad, äga uppbara ersättning för bostad och bränsle med 20, 25, 30, 35 eller 40 procent av arvudet allt efter den ort, där vederbörande är placerad, i enlighet med de grunder, som av Kungl. Maj:t bestämmas; dock med iakttagande därav, att beloppet av nämnda ersättning ej må överstiga:

a) å station där ersättningen utgår med 40 procent:

för tjänsteman, som kan erhålla 7 rum och kök	kr. 2,000
» » » » » 6 » » »	» 1,800
» » » » » 5 » » »	» 1,500
» » » » » 4 » » »	» 1,100
» » » » » 3 » » »	» 850
» » » » » 2 » » »	» 650

skolande dock för kvinnlig kontorsskrivare, eldare, portvakt vid verkstad, maskin- och pannskötare, vagnskötare samt tjänsteman av lägre grad än dessa med undantag av vaktmästare högsta ersättningen utgöra 400 kronor.

b) å övriga stationer:

för tjänsteman, som kan erhålla 7 rum och kök	kr. 1,700
» » » » » 6 » » »	» 1,500
» » » » » 5 » » »	» 1,200
» » » » » 4 » » »	» 900
» » » » » 3 » » »	» 700
» » » » » 2 » » »	» 550

skolande dock för kvinnlig kontorsskrivare, eldare, portvakt vid verkstad, maskin- och pannskötare, vagnskötare samt tjänsteman av lägre grad än dessa med undantag av vaktmästare högsta ersättningen utgöra 350 kronor, röstar

Ja;

Den det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har Riksdagen, med bifall till herr Bogrens motion, i likhet med Andra kammaren medgivit,

a) att § 9 3:o) i avlöningsreglementet för tjänstemän vid statens järnvägar den 15 november 1907 må erhålla följande ändrade lydelse:

3:o) Tjänstemän vid distrikten, vilka ej åtnjuta fri bostad, äga uppbara ersättning för bostad och bränsle med 20, 25, 30, 35 eller

40 procent av arvodet allt efter den ort, där vederbörande är placerad, i enlighet med de grunder, som av Kungl. Maj:t bestämmas; dock med iakttagande däraf, att beloppet av nämnda ersättning ej må överstiga:

Gemensamma omröstningar.
(Forts.)

a) å station, där ersättningen utgår med 40 procent:

för tjänsteman, som kan erhålla 7 rum och kök	kr. 2,000
» » » » » 6 » » »	» 1,800
» » » » » 5 » » »	» 1,500
» » » » » 4 » » »	» 1,100
» » » » » 3 » » »	» 850
» » » » » 2 » » »	» 650

skolande dock för kvinnlig kontorsskrivare, portvakt vid verkstad, maskin- och pannskötare, vagnskötare, samt tjänsteman av lägre grad än dessa med undantag av vaktmästare högsta ersättningen utgöra 400 kronor.

b) å övriga stationer:

för tjänsteman, som kan erhålla 7 rum och kök	kr. 1,700
» » » » » 6 » » »	» 1,500
» » » » » 5 » » »	» 1,200
» » » » » 4 » » »	» 900
» » » » » 3 » » »	» 700
» » » » » 2 » » »	» 550

skolande dock för kvinnlig kontorsskrivare, portvakt vid verkstad, maskin- och pannskötare, vagnskötare samt tjänsteman av lägre grad än dessa med undantag av vaktmästare högsta ersättningen utgöra 350 kronor.

Sedan voteringsседlarne blivit avlämnade samt en sedel avlagd och förseglad ävensom underrättelse från Första kammaren ingått, att voteringsседlarne för den omröstning, varom här vore fråga, jämväl därstädes avgivits, företogs sedlarnes öppnande och uppräknings, och befanns att omröstningen utfallit med 74 Ja och 106 Nej.

Den omröstning över ovanintagna voteringsproposition, som, enligt ankommet och nu uppläst protokoll, blivit av Första kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med 96 Ja och 33 Nej, vadan, då därtill lades Andra kammarens
röster eller 74 Ja och 106 Nej,
sammanräkningen visade 170 Ja och 139 Nej,

och hade alltså beslut i denna fråga blivit av Riksdagen fattat i överensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

Åttonde omröstningen:

(enligt jordbruksutskottets memorial nr 149).

Den, som i likhet med Första kammaren vill, att Riksdagen må för upprättande å Ottenby kungsladugård med underlydande av

Gemensamma omröstningar.
(Forts.)

ett statsstuteri för omkring 100 moderston och 5 stambeskällare samt i övrigt anordnat i huvudsaklig överensstämmelse med i statsrådsprotokollet angiven plan bevilja ett anslag av 587,700 kronor och därav å extra stat för år 1914 anvisa 388,550 kronor, röstar

Ja;
Den det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, har Riksdagen i likhet med Andra kammaren avslagit Kungl. Maj:ts förevarande framställning.

Sedan voteringssedlarne blivit avlämnade samt en sedel avlagd och förseglad ävensom underrättelse från Första kammaren ingått, att voteringssedlarne för den omröstning, varom här vore fråga, jämväl därstädes avgivits, företogs sedlarnes öppnande och uppräknings, och befanns att omröstningen utfallit med 58 Ja och 124 Nej.

Den omröstning över ovanintagna voteringsproposition, som, enligt ankommet och nu uppläst protokoll, blivit av Första kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med 80 Ja och 47 Nej, vadan, då därtill lades Andra kammarens
röster eller 58 Ja och 124 Nej,
sammanräkningen visade 138 Ja och 171 Nej,

och hade alltså beslut i denna fråga blivit av Riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

Nionde omröstningen:

(enligt jordbruksutskottets memorial nr 150).

Den, som i likhet med Första kammaren vill, att herr Lindhagens ifrågavarande motion icke må till någon Riksdagens vidare åtgärd föranleda, röstar

Ja;
Den det ej vill, röstar
Nej;

Vinner Nej, har Riksdagen i likhet med Andra kammaren anslagit ett belopp av högst 6,000 kronor att utgå redan under 1913 till lån åt fattiga eller mindre bemedlade lappar inom Västerbottens och Norrbottens län för inköp av renar, med iakttagande av enahanda villkor, som bestämmas för lån till samma ändamål åt lappmän inom Jämtlands län ur jämtländska lappväsendets fond.

Sedan voteringssedlarne blivit avlämnade samt en sedel avlagd och förseglad ävensom underrättelse från Första kammaren ingått, att voteringssedlarne för den omröstning, varom här vore fråga,

jämval därstädes avgivits, företogs sedlarnes öppnande och uppräkn- *Gemensam-
ma omröst-
ningar.*
(Forts.)

Den omröstning över ovanintagna voteringsproposition, som, enligt ankommet och nu uppläst protokoll, blivit av Första kammaren samtidigt anställd, hade utfallit med 75 Ja och 51 Nej, vadan, då därtill lades Andra kammarens
röster eller 37 Ja och 144 Nej,
sammanräkningen visade 112 Ja och 195 Nej,

och hade alltså beslut i denna fråga blivit av Riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionens innehåll.

§ 3.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Svar å interpellation.

Hans excellens herr statsministern Staaft, som yttrade: Ledamoten av denna kammare herr Rydén, har till mig framställt följande spörsmål:

1:o) Finner icke regeringen den under de senaste riksdagarna, och särskilt i år, praktiserade ordningen att till de sista veckorna av den tid, Riksdagen normalt borde vara samlad, anhopa en mängd omfattande och viktiga regeringspropositioner olämplig?

2:o) Om så är, vilka åtgärder ämnar regeringen vidtaga för att för framtiden medverka till ett tillgodoseende av Riksdagens rätt och plikt att omsorgsfullt granska och noggrannt överväga varje på dess prövning ankommande spörsmål?

I interpellationen framhålles bland annat, att årets Riksdag, trots aktningssvärda bemödanden från dess sida i motsatt riktning, vid tiden för interpellationens framställande den 26 april hade att motse en avsevärd förlängning utöver den 15 maj — den grundlagsenliga normaltiden för Riksdagens avslutande.

En undersökning för tiden från och med 1900 utvisar, att Riksdagen avslutats

år 1900	den 15 maj.
» 1901	» 4 juni.
» 1902	» 22 maj.
» 1903	» 23 maj.
» 1904	» 21 maj.
» 1905	» 22 maj.
» 1906	» 28 maj.
» 1907	» 3 juni.
» 1908	» 4 juni.
» 1909	» 26 maj.
» 1910	» 11 juni.
» 1911	» 1 juni.
» 1912	» 31 maj.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Under innevarande sekel har det alltså icke inträffat, att Riksdagen hunnit avslutas inom den tid, varunder den enligt grundlagen normalt skall vara samlad. Vad särskilt angår innevarande riksdag — vilken haft att taga befattning med ett större antal regeringspropositioner än någon föregående — framgår, att densamma i detta avseende icke på något ofördelaktigt sätt skiljer sig från vad som under flera föregående år förekommit.

I sammanhang härmed får jag erinra om en omständighet, som synes vara av en viss betydelse för förevarande spörsmål, nämligen Riksdagens s. k. påskferier. Under den första tiden efter införande av det nya riksdagsskicket förekommo så gott som inga dylika. Sålunda fortgingo i vanlig ordning diskussionsplena onsdagen närmast efter påmsöndagen regelmässigt ännu i början av 1870-talet. Först från mitten av nämnda årtionde kan man spåra övergången i detta avseende till den, som det synes, alltsedan tillämpade ordningen med ferier vid påsktiden å 12 å 14 dagar. Den önskan från den enskilde riksdagsmannens sida att erhålla någon tids frihet från riksdagsarbetet som härmed — låt vara utan uttryckligt medgivande av vår grundlag, vilken ej tillerkänner Riksdagen rätt att besluta om ferier för sig — finner uttryck, må vara mycket naturlig. Men detta hindrar dock ej, att den av grundlagen avsedda normala tid, varunder Riksdagen skall vara samlad, därigenom ej oväsentligt förkortas.

Måhända bör vad nu blivit anfört leda till ett allvarligt övervägande, huruvida tilläventyrs någon omsorgsfullt avvägd utsträckning av den normalt avsedda riksdagstiden genom grundlagsändring kunde anses påkallad.

Utgående från att den förment för sena tidpunkten för regeringspropositionernas avlämnande till Riksdagen vore den direkta anledningen till förevarande överklagade förhållande, framhåller interpellanten den 1 april såsom den tid, inom vilka alla »ordinära» regeringspropositioner borde vara avlämnade; och gör interpellanten gällande, att särskilt i år en mängd viktiga regeringspropositioner »anhopats till de sista veckorna av den tid varunder Riksdagen normalt borde vara samlad».

Regeringen har emellertid haft uppmärksamheten riktad på att så långt möjligt söka förhindra berättigade klagomål i detta avseende. Genom kraftiga ansträngningar från regeringens sida har det också lyckats att, åtminstone vad antalet av avlämnade regeringspropositioner angår, härutinnan åstadkomma ett förhållandevis bättre resultat än t. ex. föregående år. Medan sålunda år 1912 189 regeringspropositioner, motsvarande 69,6 procent av hela antalet, avlämnades efter den 1 april, utgör innevarande år de efter samma tidpunkt avlämnades antal 146 eller endast 48 procent av under hela Riksdagen avlämnade propositioner. Nu avsedda procentsiffror har för öfrigt utgjort år 1908 42,5, 1909 40,9, 1910 53,8, 1911 43,4.

Vad angår omfattningen av de sålunda till innevarande Riksdag avlämnade propositionerna har interpellanten verkställt en undersökning, beträffande vilken jag likväl icke kan underlåta den er-

inran, att han något förstorat vissa ärenden. Såsom »större ärenden» har han sålunda rubricerat vissa, om än så viktiga dock såvitt jag kan döma *jämförelsevis* mindre omfattande ärenden, såsom frågan om inrättande av en statens tryckeriexpedition, om byggnads- och reparationsarbeten rörande Nationalmuseum, Riddarholmkyrkan, gamla Riksdagshuset, ny Zoologisk institution i Lund.

Några av de av interpellanten uppräknade ärendena ha för övrigt ej av vederbörande utskott erhållit någon realbehandling. Så var förhållandet med frågorna om en statens tryckeriexpedition, om stämpelskatt samt om folkskoleinspektionen.

Om sålunda regeringen ej sparat några krafter för tillfredsställande av skäligena krav från Riksdagens sida i förevarande avseende, återstår frågan, huruvida regeringen skulle hava varit försvaret, om den till en kommande Riksdag undanskjutit ett större eller mindre antal frågor, vilka under innevarande riksdag vunnit sin lösning. Efter regeringens uppfattning icke. Regeringen har i allt fall beträffande några större frågor sett sig nödsakad till uppskov. Så var t. ex. fallet med frågan om fogderiförvaltningens omorganisation, om ändringar i försäkringslagstiftningen. Om lagstiftning angående automobiltrafik, Stockholms bangårdsfråga m. fl. frågor.

Det skulle icke vara rådligt att uppskjuta alltför många ärenden och därigenom betunga kommande Riksdagar, vilka säkerligen därförutom ha tillräckligt stora arbetsbördor att vänta. Och interpellanten skall måhända även kunna sentera, huru synnerligen okart det skulle vara för regeringen att beträffande vissa frågor, vilkas främjande ligger den särskilt om hjärtat, avstå från att söka vinna en lösning så snart ske kan.

Det är min förhoppning, att, likasom det, på sätt jag ovan anmärkt, innevarande år lyckats regeringen att nedbringa antalet under senare delen av Riksdagen avlämnade propositioner i förhållande till hela antalet, ytterligare förbättring i samma riktning skall kunna ske, sålunda att en om möjligt jämnare och för ett planmässigt arbetssätt inom Riksdagen lämpligare fördelning åstadkommes med avseende å tiderna för avlämnandet särskilt av de större regeringspropositionerna. Arbetet inom vår svenska riksdag torde dock förbli mycket tidskrävande, beroende dels på ärendenas stora mängd, dels på den av historiska förhållanden framgångna synnerligen detaljerade behandling, som vår Riksdag skänker massor av ärenden, vilka av andra länders representationer behandlas långt mera summariskt.

På de båda spörsmål, som den ärade interpellanten framställt, ber jag till sammanfattning och med återopande av vad jag sålunda anfört att få svara följande.

Regeringen behjärtar livligt nödvändigheten att från dess sida göra vad göras kan, utan att stockning i reformarbetet uppstår, för att anordna Riksdagens arbete så att detsamma underlättas. Och det är regeringens förhoppning att kunna utöver vad i denna väg redan blivit gjort ytterligare medverka till sagda önskemål genom

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.) att till förra delen av Riksdagen förlägga avlämnandet av ett relativt större antal omfattande propositioner än som detta år varit möjligt. Vid sidan härav torde emellertid ett övervägande av lämpligheten utav en grundlagsändring avsedd att något utsträcka den normala riksdagstiden komma att äga rum, och därest det utmynnar i ett positivt resultat, medföra en proposition till nästa års Riksdag.

Vidare anförde:

Herr Rydén: Herr talman, mina herrar! Då jag går att till hans excellens herr statsministern framföra det övliga tacket för att min interpellation har blivit så välvilligt besvarad, ber jag också på samma gång att få uttrycka min särskilda tillfredsställelse med, att herr statsministern velat förlägga debatten över densamma till i dag, då vi kunna diskutera — så att säga — litet mer i lugn och ro över denna fråga, än som skulle ha varit fallet, om den kommit någon dag tidigare.

Då jag därjämte ber att få säga några ord i denna fråga utöver vad som yttrades i min interpellation, beror det närmast därpå, att jag har varit rätt mycket intresserad för att tänka ut några utvägar, som man skulle kunna anlita för att jämnare fördela och i någon mån påskynda riksdagsarbetet. Jag tror icke, att de siffror herr statsministern här anförde för att belysa, att vi i år icke skulle ha haft större antal stora ärenden i slutet på Riksdagen än som varit normalt, äro belysande eller övertygande. Det var visserligen en procentsiffra angående antalet inlämnade propositioner, som här anfördes, men betänker man, att å ena sidan antalet av dessa inlämnade propositioner vuxit och i år överskridit antalet vid föregående riksdagar, å andra sidan det, att däri angives bara numerären på propositioner, men icke storleken av propositionerna, förstå herrarna litet var, att dessa siffror icke kunna äga någon högre grad av vitsord. Givetvis beror arbetsbördan icke bara på antalet avlämnade propositioner, utan framför allt på storleken av de ärenden och propositioner, som komma in. Jag har nu visserligen icke haft tid att göra en sådan jämförelse, som exempelvis i fråga om antalet trycksidor i propositionerna, och vad den skulle kunnat giva vid handen här, men jag tror, att hela kammaren har en bestämd känsla utav, att man aldrig någon tidigare riksdag levat under en så oerhörd arbetshets som den, vilken varit rådande nu. Jag tror, att man i det hänseendet verkligen har i Riksdagen presats av omständigheternas makt och arbetets storlek till nästan övermänskliga ansträngningar. Ty det är naturligtvis icke rimligt att vi sitta här och sluta våra plena kl. 3 och halv 4 om morgnarna, för att redan kl. 10 följande dag vissa utskott skola börja sitt arbete. Och det har förekommit just under den sista veckan, att utskottet fått sitta med ett oavbrutet arbete sju timmar, varpå det måst avbrytas, för att ledamöterna, uttröttade, som de varit, likväl skulle kunna hinna läsa igenom litet grand av vad som följande dag skulle förekomma i kammaren. Dessutom har också ut-

skottsarbete förekommit strax före sammanträdena i kamrarna o. s. v. Och det får jag säga, att jag för min del aldrig haft känslan av, att Riksdagen, åtminstone dess Andra kammare — varit så överansträngd och så nervös som nu varit fallet. Detta är ett tillstånd, som icke får i längden tolereras. Det är nödvändigt, att allt lagstiftningsarbete sker med samvetsgrannhet och noggrannhet; och det får icke ske på slarv och hafs, som det måst ske på senare tider, och särskilt denna riksdag. I detta avseende vill jag dock icke klandra den nu sittande regeringen mer än dess företrädare. Det är det stora arbetsprogrammet, som framkallat detta, och för mig står nu frågan så: vad skall man göra för att kunna komma ifrån detta och få någon förändring till stånd?

Jag ber nu kammaren ha tålmod med mig, då jag går att framlägga några tankar, som jag haft i detta hänseende. Jag tror, att både regering och riksdag skola kunna göra något för att utan utsträckning av riksdagssessionen kunna dels påskynda och dels jämnare fördela arbetet under riksdagen. Jag skulle vilja framställa beträffande regeringens avvägande av arbetsprogrammet två huvudönskemål. Det första är det, att *regeringen avlämnar statsverkspropositionen så fullständig som möjligt*. Det vet ju var och en — närmast tänker man på den huvudtitel, man själv har ägnat den mest ingående uppmärksamhet — att statsverkspropositionen möter oss med en rad av avbrutna ärenden. Jag tror, det var cirka ett tjugotal på åttonde huvudtiteln i år, som voro utbrutna och alltså icke kunde föreläggas färdiga, när Riksdagen sammanträdde. Det är klart, att, om jag bland dessa huvudtal utbrutna ärenden räknar så stora och vidlyftiga frågor som exempelvis seminarier reformen, skolöverstyrelsen och folkskoleinspektionen, sådana icke lämpligen kunna gå in i statsverkspropositionen. Men det förekommer en hel rad mindre ärenden, som också äro utbrutna — jag skall icke trötta med en uppräknig — men när det är fråga om t. ex. små reparationer på kyrkor och sådant, så borde de kunna vara med i statsverkspropositionen. Nog skulle de kunna möta utskotten, när de ta upp sitt arbete från början, så att dessa fingo göra från sig statsverkspropositionen så fullständigt som möjligt, och att endast de allra största ärendena behöfde bli kvar för separat behandling. Detta låter sig ju icke göras på annat sätt, än att regeringen så strängt som möjligt håller efter ämbetsverken. Jag vet, att denna regering också har gjort det. Jag vet, att ämbetsverken ha varit ålagda att komma in med sina stater före den 1 oktober. Och det är ju en avsevärd förbättring mot vad som förut var fallet. Men jag vet också, att ämbetsverk finnas, som icke ha ställt sig denna förhållningsorder till efter rättelse. Min uppfattning är, att regeringen har i sin makt att verkligen kunna hålla efter ämbetsverken så, att de ha sina vanliga stater färdiga till 1 oktober. Och äro de inlämnade till regeringen vid den tiden, bör det icke möta något hinder åtminstone att få staterna fullständiga och färdiga i statsverkspropositionen.

Men därtill inträffar det, att somliga ämbetsverk komma rent försent med en del tillfälliga anslagskrav. Jag skulle kunna åberopa åtskilliga exempel på detta. Det inträffar exempelvis, då

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

statsrevisorerna göra sin resa i oktober månad, att, när de komma till en plats, det demonstreras för dem vissa byggnadsprojekt, över vilka man måhända begär deras råd. Dessa byggnadsfrågor äro ofta nog då så litet utformade, att de knappast varit annat än löst uppkastade planer, men icke förty inträffar det att dessa byggnadsfrågor pressas fram till den riksdag, som i januari närmast därefter sammanträder. Det är inför dessa erfarenheter, som jag kommit till den uppfattningen, att regeringen även här skulle kunna förfara med litet större bestämdhet, så att även i sådana frågor ämbetsverken finge en viss tid, inom vilken — tidpunkten kan jag icke bestämt bedöma — det kunde ju t. ex. vara den 1 december eller så — de skulle ha framställt sådana tillfälliga anslagskrav, som de ville ha förelagda Riksdagen, och att regeringen icke, för såvitt icke alldeles exceptionella fall föreläge vid närmaste riksdag, toge upp försent inkomna spörsmål. Skedde detta, skulle man kunna säga, att statsregleringen i stort sett kunde föreligga färdig i början på Riksdagen; och för de mest arbetstyngda utskotten vore det en avsevärd fördel att ha sitt arbetsmaterial inne i tid.

Jag går sedan till det andra önskemålet, som jag skulle vilja framställa beträffande regeringspropositionerna i övrigt. Jag skulle då vilja uttrycka den önskan, som också uttalats i interpellationen, nämligen att *regeringen uppställde som regel, att före den 1 april borde alla ordinära regeringspropositioner vara avlämnade*. Det är då bara en och en halv månad kvar, till dess Riksdagen bör vara färdig. Och det är icke för mycket, att Riksdagen har så lång tid på sig.

När man tänkt på dessa saker, har jag kommit in på åtskilliga andra funderingar. Jag vet t. ex. att lagrådet är en säker propp, som stoppar till floden av ärenden, som skola gå till regeringen. Jag är visserligen inte sakkunnig, men jag har gjort mig själv den frågan många gånger: när lagrådet arbetar så länge på lagförslagen, skulle det då icke vara fördelaktigt, om lagrådets arbete med lagfrågorna begränsades till att vara en mera lagteknisk, strängt juridisk granskning, men att den materiella granskningen icke tillkomme lagrådet utan tillkomme regeringen? Jag undrar, om icke på detta sätt man skulle kunna få lagrådets arbetskapacitet något och icke oväsentligt större.

Jag har även funderat över en annan sak. Jag har varit i tillfälle att se, hur vederbörande utskott under hand kunnat få kännedom om regeringsförslag, men att det har dröjt rätt lång tid från det tillfälle, då man visste, att saken var i huvudsak klar i regeringen, tills dess den kom fram i Riksdagen. Jag har då gjort mig den frågan, huruvida antalet konsultativa statsråd varit tillräckligt inom regeringen. Jag ber om ursäkt, att jag på det här sättet faller regeringen i ämbetet, men det spörsmålet har vid vissa tillfällen måst uppstå: skulle det icke ha gått fortare, om man hade haft ett konsultativt statsråd till, så att man icke hängt allting på dessa två, vilka nu bokstavligen digna under arbetsbördan? Jag framkastar tanken till regeringens prövning.

Jag skall också be att få utveckla några synpunkter beträf-

fände vad som från Riksdagens sida enligt min uppfattning skulle kunna göras för att påskynda och jämnare fördela riksdagsarbetet. Jag ber då att få hänvisa kammaren till de goda och gynnsamma erfarenheter, vi haft i år utav de små reformer, som vidtoges genom tillmötesgående från partiledningarna och från talmännens sida, då vi t. ex. fingo de tillfälliga utskotten valda så tidigt, så att dessa i år icke blivit försenade, utan tvärtom kunnat vara i god tid färdiga med sitt arbete, något som icke var fallet i fjol, då ju realiter en massa tillfälliga utskottsärenden fingo lämnas oprövade av endera kammaren. Vidare vill jag nämna de goda erfarenheter, vi också haft av talmännens välvilliga tillmötesgående att i början på Riksdagen förlägga arbetsplena på onsdagar och lördagar till eftermiddagarna, varigenom utskotten fingo ledigt på förmiddagen och därigenom tillfälle arbeta mer än i fjol. Jag hoppas, att de gynnsamma erfarenheterna från i år skola komma att leda till ett fullföljande i samma riktning.

Jag har även ett par andra förslag, som jag skulle vilja framkasta till mina kamraters omprövning här i kammaren. Vi ha ju ett utskott, som är till hälften arbetslöst, nämligen bankoutskottet. Man skulle ju på det utskottet kunna överflytta en del arbete från det utskott, som är mest arbetsbetungat, utan att man förden skull sönderbröte statsregleringen och spolierade den mera, än vad som redan skett genom 1909 års reform. Vi ha från statsutskottets sida alltid funnit det oegentligt, att statsutskottet skall behandla en del pensionsfrågor och bankoutskottet en del andra sådana; bankoutskottet har att behandla de klara pensionsfrågorna, där det gäller att följa allmänna pensionslagen och är fråga om pensioner å allmänna indragningsstaten, medan statsutskottet däremot skall behandla sådana pensionsfrågor, där pensionen utgår av vederbörande verks medel. Det är denna formella skillnad i fråga om var medlen till pensionernas utbetalande skola tagas, som ligger till grund för, att bankoutskottet skall behandla en del pensionsfrågor och statsutskottet en annan del. Pensionsfrågor äro ofta svåra, och särskilt i år ha vi i statsutskottet haft bekymmer med vissa pensionsfrågor, som varit remitterade dit. Skulle det icke kunna förväntas ett förslag om en lämplig omformulering av hithörande bestämmelser, så att bankoutskottet finge hand om alla pensionsfrågor, vare sig pensionerna utgå av vederbörande verks medel eller på allmänna indragningsstaten.

Samma synpunkt kan göras gällande i fråga om en annan grupp ärenden, som visserligen icke i år varit så betydande, men som andra år kan vara nog så vidlyftig och vilka ärenden i stort sett tillhöra bankoutskottet, men dock för närvarande till en del remitteras till statsutskottet. Jag tänker här särskilt på sådana frågor, som röra bestämmandet av avlöningar för kamrarnas kanslier och vissa reglementen m. m. Dessa frågor höra nu till statsutskottet, men skulle de icke kunna utan vidare överflyttas till bankoutskottet? Det skulle också kunna ifrågasättas, i fall nöden skulle bli för stor, om man icke kunde till bankoutskottet överflytta större delen av de ärenden, som beröra statens länepolitik, exempelvis utgifter för ka-

Svar å interpellation.
(Forts.)

pitalökning i större eller mindre grad, vilka frågor nu handläggas av statsutskottet. Ännu äro efter mitt förmenande icke alla möjligheter till en jämnare fördelning av arbetet på detta område utnyttjade, utan man har ju även dessa uppslag att tänka på.

Jag skulle även vilja framkasta en annan tanke. Såsom vi veta, äro även konstitutionsutskottet och lagutskottet hårt betungade av arbete. Inom statsutskottet, jordbruksutskottet och bevillningsutskottet använder man sig särskilt av den metoden, att man arbetar på avdelningar. Jag vet, att konstitutionsutskottet även arbetar på det sättet, när det gäller dechargen, granskningen av statsrådsprotokollen, men vad skulle väl hindra att konstitutionsutskottet även i övrigt och likaså lagutskottet, ifall arbetsbördan bleve för stor, åtminstone prövade det medlet att arbeta på avdelningar? Detta skulle väl även kunna gå för sig vid behandlingen av lagfrågor. Jag har rätt mycket talat med ledamöter av jordbruksutskottet, där man ju behandlar jordlagfrågor, vilka först underkastas en rent preliminär behandling på en avdelning för att sedan behandlas i utskottets plenum, och bland dessa, jag sålunda talat med, har varit även ledamöter, som varit med i lagutskottet, innan de flyttades till jordbruksutskottet. Dessa sade sig ha fått den bestämda uppfattningen, att lagförslagets granskning icke i något avseende lidit, utan snarare vunnit därpå, att sålunda först en mindre grupp gått igenom och gnuggat alla lagens detaljer; vilket visat sig vara av största gagn, när förslaget sedan kommit till behandling i plenum inom utskottet. Jag har icke suttit i något av dessa utskott och vill därför nu blott framkasta tanken härpå till diskussion, och jag gör icke anspråk på att i detta avseende kunna fälla ett tillförlitligt omdöme, men jag tycker, att man gärna kan överväga förslaget och fundera på det och även pröva det i utskotten.

Vidare ha vi frågan om de tillfälliga utskottens samarbete kamrarna emellan. Det vore ju önskvärt, om man i stället för de tillfälliga utskotten kunde upprätta ständiga utskott, som toge de frågor om hand, som nu hänvisas till tillfälliga utskott. Detta har emellertid stött på vissa praktiska svårigheter på grund av, att antalet ledamöter i Första kammaren är mindre än i Andra kammaren och det därför ställer sig svårt för Första kammaren att kunna utse ledamöter i så många ständiga utskott, som man skulle behöva, ifall de tillfälliga utskotten skulle slopas. Men då synes det mig, som om man skulle kunna upphöja till en undantagslös regel, vad som en hel del av de tillfälliga utskotten rent frivilligt börjat praktisera, nämligen att Första kammarens och Andra kammarens tillfälliga utskott samarbeta, när de ha att behandla likalydande motioner från vardera kammaren eller samma fråga över huvud taget. Därigenom skulle de kunna åstadkomma gemensamma utskottsberäkningen och gemensamma motiveringar, och en viss enhet kunde på det sättet vinnas, varjämte man sluppe ifrån den omgång, som nu är ofrånkomlig på grund därav, att de tillfälliga utskotten i båda kamrarna åtminstone icke i viss mån tillräckligt samarbeta med varandra.

Jag kommer slutligen till ett spörsmål, som särskilt tidningarna

varit mycket intresserade av, nämligen frågan om riksdagsdebatternas inverkan på riksdagstidens längd. Särskilt vissa av huvudstadstidningarna synas alltså ha den uppfattningen, att Riksdagens tidigare eller senare avslutande i främsta rummet hänger pådebatternas längd och omfattning. Enligt min mening visar detta, att vederbörande icke ha tillräcklig kännedom om riksdagsmaskineriet, ty en dylik uppfattning är i stort sett ogrundad. Vi veta alla här i kammaren, att debatterna många gånger äro ytterligt tröttsamma och att en större koncentration i desamma skulle vara till en avgjord fördel för hela riksdagsarbetet, men vad jag vill betona är, att för själva frågan om Riksdagens längd spelar i stort sett debatternas större eller mindre omfattning icke någon avsevärd roll. Jag har i år gjort mig särskild möda med att under hela riksdagstiden följa den saken och se efter, om det någon gång skulle hända sig så, att utskottsarbetet, som dock är det grundläggande, eller att riksdagsarbetet över huvud taget skötes upp på grund av debatterna i Riksdagen, och jag har kommit till det bestämda resultatet, att under hela Riksdagen har icke arbetsplenas längd här i kammaren haft något inflytande på den verkliga fortgången av arbetet förr än nu under senaste veckan. Kammaren har visserligen haft långa plena, men den har också arbetat undan allt vad utskotten kommit med, och det är dock på den omständigheten, huru fort utskotten arbeta, som Riksdagens längd beror. Det är, som sagt, först nu under den senast gångna veckan, som debatten här i kammaren något litet sköt undan utskottssammanträdena, så att de fingo hållas på andra tider än eljest och så att en arbetsbalans uppstod.

Jag vill emellertid därför icke underlåta att framhäva, att det vore i högsta grad önskvärt, om vi kunde här i Riksdagen så att säga organisera debatterna. Jag anser detta vara önskvärt ur den synpunkten att vårt arbete skulle bli vanligen angenämare och mindre tröttsamt, om det kunde ordnas på det sättet. Det är ju en mycket ömtälig och grannlaga sak denna att organisera riksdagsdebatterna. Jag kan i det avseendet nämna, huru det var ordnat inom den socialdemokratiska gruppen den tid, den var mindre; jag tror icke, att jag röjer några hemligheter, om jag säger att vi organiserade alltså debattera från vår sida; vi överlade litet i förväg om, vilka som borde yttra sig i debatten och i vilken riktning denna skulle läggas, och för den dåvarande gruppen visade sig detta vara en avgjord fördel med hänsyn till den insats, som vi hade att göra i riksdagsdebatterna. Men, som sagt, denna fråga är ytterst ömtälig och grannlaga; det skulle dock icke skada, om man inom de olika partierna toge upp frågan till övervägande och överläggning, när nästa Riksdag kommer och vi gå till nytt arbete och nya riksdagsdebatter.

Jag skall, herr talman, sluta med detta. Jag vill endast betona såsom min uppfattning, att någonting här måste göras, och jag vill gärna antaga såsom ett positivt resultat av denna min interpellation, att herr statsministern lovat, att regeringen skall ha sin uppmärksamhet fäst på denna sak. Herr statsministern ställde ju t. o. m. i utsikt en proposition till nästa Riksdag angående för-

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

längning av riksdagstiden. Jag vill dock härtill uttala den uppfattningen, att en förlängning av riksdagstiden står för mig såsom den yttersta nödfallsutvägen, såsom den utväg, man bör tillgripa endast för så vitt det visar sig alldeles omöjligt att inom ramen av Riksdagens nuvarande ordinarie sessionstid hinna igenom det arbetsprogram, som ju varje regering och enkannerligen en regering, som känner, att den framför sig har ett stort reformarbete att utföra, nödvändigtvis måste förelägga Riksdagen. Jag skulle vilja hemställa, om icke herr statsministern skulle vilja taga ett initiativ till en konferens, en överläggning här någon gång under höstens lopp med några av de erfarnare riksdagsmännen och några av regeringens medlemmar; man behövde nu icke nödvändigt kalla detta för kommitté eller något dylikt impopulärt. Komme man tillsammans för att debattera saken och se efter vad som kan göras dels från regeringens sida, därigenom att den föreslår de förändringar, som äro nödvändiga, dels från Riksdagens sida för att vinna vad man här åsyftar, så vore mycket vunnet. Om man efter en sådan konferens kunde komma till det resultatet, att man kunde få det hela att gå i läs inom den nuvarande tiden för Riksdagens samvaro, skulle vi naturligtvis på alla händer arbeta för detta önskemåls förverkligande och gå med på de förändringar, som i och för detta kunde befinnas behövliga och lämpliga. Skulle det under dessa överläggningar visa sig omöjligt att medhinna arbetet inom den nuvarande tiden för Riksdagen, måste frågan om förlängda sessioner tagas under omprövning, ty vi kunna icke alltjämt hålla på, såsom vi nu gjort under denna och de senaste riksdagarna, då man forcerar arbetet så hejdlöst mot slutet av Riksdagen, att den enskilda riksdagsmannen blir fullkomligt en marionett i händerna på dem, som sitta i utskotten och pröva ärendena. Jag vågar säga, att även den mest flitige, i slutet av denna Riksdag varit nödsakad att lämna äsido en del ärenden och har måst votera i frågor, som han icke hunnit ordentligt pröva. Det har åtminstone jag måst göra — det måste erkännas — och jag tror icke, att jag är den ende i Andra kammaren, som voterat på det sättet. Detta är bra beklagligt, och sådana förhållanden borde man verkligen komma ifrån.

Herr Hildebrand: Herr talman, mina herrar! Det finnes väl ingen i denna kammare, som icke anser, att man lidit mer i år än föregående år av de olägenheter, som följa med det forcerade riksdagsarbetet, och ej minst i känslan av omöjligheten att kunna sätta sig in i alla ens de viktigaste frågorna, som vi haft att avgöra. När man då går att diskutera, hur man skall råda bot härpå, får man naturligtvis först utreda för sig, var anledningarna till denna forcering äro att söka; och då förefaller det mig ändå, som om man måste skilja mellan å ena sidan de anledningar, som gälla hela Riksdagen, utskotten och båda kamrarna, och å andra sidan de anledningar, som gälla endast denna kammare. Ty det torde väl ändå vara rätt tydligt, att en del synnerligen uttänjda och långvariga debatter här verkat en sådan trötthet både på kammarens ledamöter i allmänhet och särskilt på utskottens medlemmar, att följden

blivit synnerligen ofördelaktig. Herr statsministern har icke alls förnekat, att det icke kommit mycket stora frågor här i slutet på Riksdagen och häruti har man naturligtvis att söka en av de förnämsta anledningarna till det ledsamma läget under senare delen av Riksdagen. Nu har herr Rydén pekat på, att om lagrådets arbete kunde påskyndas, så skulle man vinna åtskilligt. Jag har emellertid hört, att lagrådet vid ett par tillfällen under innevarande riksdag icke haft så mycket att göra, utan väntat på att från vederbörande departement få de lagförslag, som det skulle ha att granska, så att dröjsmålet kanske icke blott beror på lagrådet. Ett påskyndande av lagrådet kan naturligtvis inverka i rakt motsatt riktning mot den, som herr Rydén tänkte sig, nämligen i den riktning, att flera stora lagförslag hinna undanarbetas och att Riksdagen får ett än större antal propositioner angående vidlyftiga och samhällsviktiga frågor sig förelagda. Då skulle ett sådant påskyndande, för att bli effektivt, nödvändigt förenas med en bestämmelse att viktigare propositioner icke skulle kunna få avlämnas efter en viss dag, men det är naturligtvis synnerligen svårt att få en sådan bestämmelse ur andra synpunkter. Om man ser här på stockningen av en hel del ärenden, kan det ju vara mycket lämpligt, om lagrådets arbeten kunde påskyndas på något sätt, dock, enligt min tanke, utan den begränsning som herr Rydén framhöll som önskvärd.

Ser man sedan på utskottsarbetet och på arbetet särskilt i denna kammare, så antager jag, att det kan jämkas på i första rummet de ständiga utskottens arbete på en del olika sätt, och herr Rydén antydde ju ett par av dem, men nog förefaller det — jag ber att få återkomma till det — att det oerhört stora antal motioner, som höra till ett tillfälligt utskotts behandling, de långa principdebatterna här och den obundna friheten att tala hur ofta och hur länge som helst, att dessa omständigheter här allvarligt verka i hög grad till ett jäkt här i slutet av Riksdagen och till ökad trötthet. Den största delen av kammarens ledamöter sitta ju i utskotten, och även utskottsledamöter äro ändå icke mer än människor och taga intryck av, att de skola sysselsättas med nattarbete den ena natten efter den andra i veckan. I andra riksförsamlingar har man varit tvungen att inskränka den obundna friheten att motionera och att tala, och nog skulle jag kunna tänka mig, att, vare sig man vill eller inte, så måste man inom senast 15 eller 20 år finna sig nödsakad att även här i Sverige vidtaga en del inskränkande åtgärder i detta hänseende. Det är ju en vacker tanke som ligger till grund för denna frihet här i vårt parlament, nämligen att man icke skall förkväva tankar och idéer, som genom att på detta sätt släppa fram alla möjliga tankar och idéer i vilken form som helst verkar man en sådan trötthet och en sådan överansträngning, att när de stora förslagen komma, finns det i kammaren knappast varken tankar eller idéer kvar. Detta synes mig vara att sila mygg och svälja kameler. Man går så långt i sin strävan att skydda den enskildes rätt, att man uppoffrar det helas, samhällets och Riksdagens rätt och intressen. Därför tror jag icke, att man

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

kommer någon vart utan att i någon mån inskränka denna stora frihet. Det är ju för övrigt icke blott här i Riksdagen, som man har behov av en dylik inskränkning, utan om man ser, hur det ordnas vid kongressförhandlingar och större möten o. d., så vore det absurt att där tänka sig en ombunden talfrihet. Nären debatt pågått tämligen länge, så framkommer ofta förslag om en tidsbegränsning eller förslag att sätta streck vid de anmälda talarne; man ger de talare, som så vilja, tillfälle att anteckna sig, men sedan kan icke någon mera begära ordet. Detta är naturligtvis fullkomligt praktiska åtgärder, om man blott icke går för långt i deras användande. Skulle man kunna införa något sådant här i Riksdagen, så tror jag det skulle vara mycket fördelaktigt och att man därmed icke skulle åstadkomma något allvarligt intrång i den enskilda friheten.

Sedan undrar jag, om det icke är ett fel med våra tillfälliga utskott? I de tillfälliga utskotten insätts i regel de minst erfarna ledamöterna av kammaren; de mest erfarna däremot gå till ständiga och särskilda utskott. Nu är det ju så, att det är just de stora principfrågorna och principmotionerna, som hänvisas till de tillfälliga utskotten, där de minst erfarna riksdagsmännen sitta. Följden blir, att en hel del frågor, som äldre riksdagsmän ha klart för sig, att de borde avvisas och ligga till sig, därför att de icke kommit fram i sådant skick, att de böra kräva en så stor uppmärksamhet, blåsa upp till alldeles oerhört viktiga frågor, och när de sedan komma fram, särskilt i denna kammare, få vi timplånga debatter, vilka verka mycket tröttande. Jag undrar, om det ändå icke skulle vara till fromma för Riksdagen och för ett gott riksdagsarbete, att i stället för alla dessa tillfälliga utskott få t. ex. ett stort ständigt utskott, till vilket alla de förslag remitteras, som icke skola gå till de andra utskotten, till de nuvarande ständiga eller de särskilda utskotten, och att det utskottet skulle arbeta på avdelningar.

Om man sålunda begränsade sig till ett utskott på så sätt, är det väl tänkbart, att Första kammarens medlemsantal räcker till härför. Följden av en sådan anordning skulle helt visst bli, att en hel del motionärer, som komma med stora principutkast, skola känna sig misshandlade, helt enkelt därför, att i ett sådant ständigt utskott skulle väl sättas en del äldre riksdagsmän, under det de yngre placeras på de andra utskotten, och ett sådant utskott skulle nog behandla en del principmotioner något mera rigoröst. Men skulle väl någon vidare olägenhet vållas av detta? Frågorna komma ju alltid fram till behandling i Riksdagen, och man behöver icke gå så långt, som i det engelska underhuset, där enskilda motionärers förslag behandlas endast en eller två gånger i veckan; för denna behandling är endast ett visst antal timmar anslaget, och motionerna kunna helt och hållet undertryckas, om t. ex. regeringen förklarar, att tiden behöves för debatt över regeringsförslag; de motioner, som då icke hunnit behandlas, skjutas undan obehandlade. Detta synes mig vara att gå alldeles för långt, och jag tror icke heller, att det passar för våra vanor, men denna jämförelse visar i alla

fall, att en sådan inskränkning i behandlingen, som de tillfälliga utskottens slopande och frågornas hänskjutande till ett ständigt utskott, är en mycket liten inskränkning i förhållande till den, som man under långa tider underkastat sig i England. Det är naturligtvis mycket svårt att här angiva några bestämda riktlinjer för ett reformarbete på detta område. Jag har blott velat i någon mån belysa den stora frågan ur ett par synpunkter, som synas mig vara beaktansvärda.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Herr Widén: Herr talman, mina herrar! Det är ett par brottstycken i det utkast till förbättringar inom detta område, som talaren från Skåne nyss framlagt, som jag tänkt från min synpunkt något beröra.

Det första var frågan om lagrådet. Jag tror också för min del, att det skall visa sig nödvändigt att tämligen snart vidtaga någon förändring i avseende på lagrådet och dess behandling av lagförslag, som skola inför Riksdagen. Redan nu visa sig förebuden till en stagnation och vad det lider lärer det nog komma att visa sig ytterligt svårt att inom rimlig tid få lagförslag, som föreligga, genom lagrådet, till följd varav också dessa förslags behandling i Riksdagen undanskjutes. Jag vill nu icke närmare inlåta mig på denna fråga — den hörer ju hit allenast på ett mycket indirekt sätt — men jag tror, att detta är en angelägenhet, som snarligen måste tagas upp på ett eller annat sätt och få sin lösning. Jag vill i detta sammanhang erinra om den skrivelse, som Riksdagen i år avlätit till regeringen med anledning av en framställning från justitieombudsmannen om åtgärders vidtagande för att åstadkomma en snabbare rättsskipning i högsta domstolen. Till det betänkande, som innehöll motiveringen till skrivelsen, var fogad en reservation, i vilken vidrördes frågan om lagrådet; för egen del yttrade sig utskottet icke om den saken, därför att utskottet ansåg, att den icke borde tagas upp i detta sammanhang och att Riksdagen, som själv begärt lagrådet för icke så lång tid sedan, nu icke borde taga något initiativ till dess avskaffande, såsom det påyrkades av reservanten. Jag tror dock, att det var en ganska stark mening, som i detta avseende ställde sig på ungefär samma ståndpunkt som reservationen eller åtminstone ville gå i samma riktning, i fråga om angelägenheten att råda bot på det missförhållandet, att lagrådet alls icke kan hinna med den utsträckta och allomfattande laggranskning, som nu åligger detsamma. Huruvida det sätt att ordna saken, som den ärade talaren på Skånebanken nyss anvisade, kan vara lämpligt, lämnar jag emellertid därhän.

Hvad jag för det andra ville yttra mig något om, var den av den ärade talaren framkastade tanken på, att lagutskottet borde delas upp på avdelningar, liksom nu är fallet inom en del andra utskott. Jag får säga, att när det gäller lagutskottet, känner jag mig ganska tveksam, huruvida det kan vara lämpligt att företaga en dylik uppdelning. Jag tror nog, att en sådan anordning kan vara mycket tjänlig i fråga om granskningsarbete och ekonomiska framställningar och sådant, men det ställer sig helt annorlunda när

Svar å interpellation.
(Forts.)

Arbetsmaterialet utgöres av större lagförslag. Möjligen kan det också gå för sig att arbeta på avdelningar, när det gäller att behandla motioner, men för behandlingen av lagförslag, anser jag det ur flera synpunkter vara otjänligt med uppdelning av ett utskott såsom lagutskottet på avdelningar. Jag är övertygad om, att säkerheten och grundligheten i behandlingen därigenom skulle väsentligen förminskas, och även ur andra synpunkter skulle det vara förenat med olägenheter. Det ställer sig svårt för den avdelning, som icke varit med om att behandla lagförslaget ifrån början att vid behandlingen i utskottets plenum med verklig sakkännedom kunna granska förslaget; det blir nog så, om någon tidsvinst skall bliva, att utgången får lov att hänga på den granskning, som ägt rum på avdelningen, men därmed har man icke heller samma säkerhet som nu för förslagets grundliga prövning. Det är dessutom min erfarenhet, att det icke är debatterna i utskottet, som tar den längsta tiden, utan vad som kräver tid i lika hög grad är angelägenheten för ledamöterna att sätta sig in i förslagen — lagpropositionerna äro i allmänhet ganska digra, så att det tar en god tid att studera sig in i dem. — Jag har sålunda funnit, att man vunnit rätt betydligt därigenom, att på samma gång man sökt inskränka debatterna i utskottet så mycket som möjligt, i stället lämna ledamöterna tid att ordentligt studera lagförslagen. För övrigt är det nog så — åtminstone är det min erfarenhet under de två år, som jag varit ordförande i lagutskottet — att, för att få arbetet i sin helhet att gå i den raska takt som kräves för riksdagsarbetet, det hänger väsentligt på att kunna följa med i avseende å ärendenas uppsättande och expediering från utskottets kansli. Jag tror mig kunna säga, att lagutskottet i år liksom föregående år hållit utskottskansliet med så mycket och jämnt arbete, som det någonsin kunnat orka med; och man kan icke i något fall tänka sig att kunna påskynda arbetet genom en uppdelning på avdelningar, med mindre man väsentligt utvidgar utskottets kansli. Men detta har ju också å andra sidan sina olägenheter.

Jag ställer mig således mycket tveksam mot lämpligheten av att införa denna anordning beträffande lagutskottets arbete, annat än möjligen i mycket ringa mån. I den mån lagutskottet har att behandla motioner, skulle det sålunda till äventyrs låta sig göra, men icke med avseende på lagförslagen. Det har åberopats föredömen från jordbruksutskottet, och det må så vara; men dess lagbehandling är icke på långt när — åtminstone har det icke varit så hittills — att jämföra med den lagbehandling, som lagutskottet har att verkställa.

Jag vill till sist även yttra något om debatterna. Jag förstår att det är en mycket delikat fråga och att det är svårt att i detta hänseende komma till något positivt. Men jag tror ändå, att det icke kan skada, att man framhåller till kammarledamöternas begrundande denna sak. Enligt mitt förmenande är det nog riktigt, som talaren på Skånebanken sade, att de utsträckta debatterna icke direkt åstadkommit, att riksdagsarbetet i år blivit fördröjt; därför att arbetets fortskridande i Riksdagen är väsentligen bero-

ende av arbetet i utskotten, som fortgått i samma omfattning som annars, oaktat plena ofta nog varat till långt fram på morgnarna. Men säkert är, att de sålunda utsträckta debatterna försvärat arbetet för utskottsledamöterna och gjort arbetet oändligt mycket tyngre. Att arbetet skulle bliva väsentligt mycket lättare, om man kunde på något sätt begränsa debatterna, är säkert. I alla händelser synes det mig, att alla kammarens ledamöter tillsammans och var och en för sig bör noga tänka på den saken.

Jag vill till sist be att få instämma med talaren på Skånebanken i vad han yttrat i fråga om förlängning av riksdagstiden. Jag tror liksom han, att det är en utväg, som bör tillgripas i allra sista hand. Jag tror, att det är förmånligt för vårt land, att vi hava en begränsning av riksdagstiden, och det ur flera synpunkter, som jag emellertid icke nu vill inlåta mig på. Det är min erfarenhet i fråga om arbete, att har man lång tid på sig för ett arbete, arbetar man långsammare, det blir icke samma intensitet. Har man begränsad tid för ett arbete, koncentrerar man sig och åstadkommer på mindre tid samma arbetsprodukt som på den utsträckta tiden. Jag tror, som nämnt, att det är en förmån, att vi hava en så begränsad riksdagstid och jag anser, att vi först i allra sista hand böra tänka på en utsträckning av densamma.

Herr Edén: Herr talman! Jag har egentligen begärt ordet för att uttala mig i ett par särskilda punkter med anledning av de anmärkningar, som blivit framställda av föregående talare. Men innan jag gör detta, skall jag taga mig friheten att konstatera, att det förefaller mig, som om i grunden alla skulle vara ense därom, att den väldiga arbetsbördan, som Riksdagen här i vårt land under de senare åren fått på sig och som tryckt alldeles särskilt under denna sista riksdag, i själva verket nu icke kan undkommas. Ingen av de talare, som här haft ordet, har haft något att säga däremot, att regeringen önskat att så snart som möjligt få fram de stora förslag, för vilka den är intresserad. Ingen har heller egentligen kunnat på något sätt vända sig mot den väldiga floden av motioner. Om man också kan hava sina funderingar, huruvida alla dessa motioner alltid äro så nödvändiga och huruvida någon begränsning rent praktiskt sett kunde vara önskvärd, så lär det väl höra till de fromma önskningarna att över huvud taget tänka, att någon egentlig förminskning därvidlag skall kunna åstadkommas.

Det är nog helt enkelt så, att Riksdagens ökade arbetsbördan följer av det växande samhällsarbetet. Det följer med de ständigt nya krav på statens ingripande inom olika områden, som komma fram. Vi kunna icke göra oss fria från denna växande arbetsbördan, om vi icke skola svika de uppgifter, som åligga oss såsom representanter för ett demokratiskt samhälle. Detta hindrar naturligtvis icke, att alla goda krafter böra förena sig för att göra de praktiska omläggningar, som i varje fall skulle kunna underlätta eller bättre fördela denna arbetsbördan.

I ett och annat förefaller det, som om de uppträdande talarna voro ganska ense. Det är sålunda tydligt, att regeringen från sin

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

sida, liksom interpellanten från sin, är besjälad av den uppfattningen, att de stora propositionerna böra för framtiden om möjligt komma bättre fördelade under Riksdagens lopp, än hittills skett. Det är alltså tydligt, att därmed något skulle vara vunnet. Jag för min del ber emellertid att eftertryckligt få varna för den förhoppningen, att någon stor vinst därmed skall kunna åstadkommas. Jag tror, att vi alla hava den erfarenheten från denna riksdag, att ehuru en stor del propositioner hava kommit fram så sent, det sannerligen icke kan sägas, att Riksdagen saknat arbete eller att icke utskotten haft full sysselsättning, redan innan dessa propositioner voro framkomna. Under hela denna riksdag har det arbetats för högtryck inom utskotten, och, det kan man tryggt säga, också inom denna kammare. Om de stora propositionerna kommit fram tidigare, tror jag för min del, att mycken liten tidsvinst skulle hava uppstått i fråga om behandlingen av dessa propositioner. En vinst hade man alltid gjort, nämligen att kunna fördela själva det personliga studiet av dem på längre tid. Men detta skulle väl också ha varit det väsentligaste, som vunnits.

Vad vidare angår en så ömtålig och grannlaga sak som tanken att »organisera debatterna» i denna kammare, så kan här naturligtvis endast vara tal om ett allmänt önskemål. Ty den rätt för varje riksdagsman att uppträda och säga vad han har på hjärtat, som är av grundlagen tillförsäkrad denna riksdagsman och som är månghundraårig tradition inom svenska Riksdagen, den rätten lär knappast åtminstone med några lagbud kunna begränsas. Jag tror för min del, att man på detta område icke kan göra annat än hoppas på och även vädja til Riksdagens medlemmars egen självtukt, vädja till var och en att tänka på det hela och sina kamrater, innan han tröttar kammaren med inlägg, som kunde vara osagda. Någon *väsentlig* tidsbesparing lär i varje fall icke därmed vara vunnit, däri giver jag den ärade interpellanten rätt. Ty det är ändå icke på debatterna, som Riksdagens utdragande på tiden beror, utan på det hopade antalet ärenden och utskottens svårigheter att hinna med dessa ärenden.

Här har kommit fram en del praktiska omlägningsförslag. Jag skall blott hålla mig till ett par av dem, inför vilka jag för min del ställer mig, minst sagt, tveksam.

Den ärade interpellanten framhöll, att det skulle kunna vara lämpligt, att ett par utskott delade sig på avdelningar. Lagutskottets ordförande har redan för sitt utskotts vidkommande uttalat sina tvivelsmål, om detta kunde vara lyckligt. Jag anser mig för det utskott, som jag har äran tillhöra, konstitutionsutskottet, kunna våga säga detsamma. Jag har mycket svårt att se, hur en sådan fördelning praktiskt sett skall kunna göras. Den kan icke göras så, att den ena avdelningen behandlar grundlagsfrågor och den andra kommunala frågor, ty det skulle då bli en oproportionerlig uppdelning av arbetsbördan. Över huvud taget tror jag, att det förhåller sig så med dessa frågor, att de bäst behandlas, om de från början debatteras inom utskottet i dess helhet. I annat fall fruktar jag, att resultatet skulle bliva, att först den ena avdelningen finge

hava en stor debatt, som sedan finge upprepas inom utskottet i dess helhet. På en sådan anordning skulle uppenbarligen ingenting vara att vinna.

Men ännu mindre skulle jag vilja på något sätt vara med om, vad som antydde av den förste talaren och som togs upp av herr Hildebrand, nämligen att ersätta de tillfälliga utskotten med ett enda stort ständigt utskott. Först och främst skall jag blott påminna om, att det vore att gå tillbaka till en ordning, som en gång är prövad i den svenska Riksdagen och befunnen så olämplig som gärna är möjligt. Det fanns nämligen under ständsrepresentationens tid, innan vårt riksdagsskick av år 1865 kom till, ett allmänt besvärs- och ekonomiutskott, som var ett slags avstjälningsplats för ärenden, som icke gingo till de andra ständiga utskotten. Intet utskott har varit föremål för så mycken kritik, fått över sig så mycket sarkasmer, varit så illa sett i fråga om ärendenas behandling i Riksdagen som detta utskott. Jag tror, att man blott behöfde gå tillbaka till angreppen på det allmänna besvärs- och ekonomiutskottet och studera dem för att finna, att vilken utväg vi än använda, skola vi åtminstone akta oss för *den*.

Till denna historiska erfarenhet komma också ett par andra skäl, som göra, att jag icke kan anse den utvägen tillräddig. Det första av dessa skäl är, att de tillfälliga utskotten, så som de nu äro ordnade, dock lämna tillfälle för övervägande av önskemål, som egentligen hava resonans inom den kammare, där de äro väckta, på ett grundligare sätt, än om dessa önskemål behandlades av ett ständigt utskott. Jag undrar, hur många av de stora reformfrågor, som under årens lopp behandlats av denna kammares tillfälliga utskott och där fått en omsorgsfull utredning, jag undrar, hur många av dessa frågor skulle hava stoppats från början eller åtminstone fått vänta mycket länge, om de skickats till ett utskott, gemensamt för båda kamrarna. Jag tror att så skulle varit fallit med synnerligen många dylika frågor, och jag anser, att särskilt Andra kammaren böra noga akta sig innan den slår in på en sådan väg, vilken betager kammaren möjlighet att inom sig utreda reformfrågor, vilka här hava resonans, men sakna det på andra sidan korridoren.

Till sist ännu en sak: att man genom en sådan anordning skulle avskära från arbete i utskotten ett mycket stort antal av denna kammares ledamöter. Jag vill naturligtvis icke säga, att utskotten i och för sig skola organiseras så att de giva plats åt alla medlemmarna, ehuru väl jag kunde påminna om, att det i vissa andra länder är en regel, att åtminstone den del av parlamentet som motsvarar vår Andra kammare, delar upp sig i sin helhet på utskott, så att varje medlem får vara med om den förberedande behandlingen av de ärenden, som höra till hans utskott. Men nu har genom en utveckling, som jag finner synnerligen lycklig, det blivit så i år, att Andra kammaren verkligen i sin helhet är uppdelad på utskott. Och detta har endast kunnat ske därigenom, att vi hava dessa fem tillfälliga utskott med såväl ordinarie medlemmar som suppleanter. Jag tror, att detta skola vi icke gå ifrån. Det är en lycklig anordning, som bidrager till skolning av kammarens nykomna med-

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

lemmar, och en anordning, som därför indirekt underlättar arbetet inom kamrarna och kan förkorta debatterna. Även denna stora vinst skola vi gå miste om, därest vi försökte överföra de ärenden, som nu tillhöra våra fem tillfälliga utskott, till ett enda ständigt utskott. Huru vi än manövrera, så kunna vi icke komma ifrån, att det är ett överskjutande antal av 80 ledamöter i denna kammare jämfört med Första kammarens, som icke skulle kunna få plats, om man inskränkte sig till ständiga utskott, på grund därav att antalet ledamöter i Första kammaren är så mycket mindre. Jag tror därför, att den utvägen bör lämnas åt sido. Kan man något göra för att förbättra de tillfälliga utskottens arbetsätt — mig förefaller dock som om ganska mycket gjorts i den vägen just i år — och kan något ytterligare göras för att åstadkomma samarbete med Första kammarens tillfälliga utskott, så är jag den förste att förorda detta. Men jag är icke med om att avskaffa de tillfälliga utskotten.

Jag vill sluta med den anmärkning, som jag började med. Alla goda krafter må förena sig att göra de praktiska förbättringar, vilka äro möjliga att göra för ärendenas snabbare behandling. Men det är en illusion att hoppas på, att arbetsbördan därigenom skall kännas mycket mindre tryckande. Denna arbetsbörda har sin grund i samhällsutvecklingen själv, och den kunna vi icke komma ifrån.

Herr Christiernson: Herr talman! När man går att bedöma denna sak, bör man först fråga sig, om den arbetsbörda, som påvilar oss, kunde vara mindre, såsom Riksdagens arbete är, och såsom vårt statsskick för övrigt är inrättat. Då undrar jag för min del, om man över huvud taget kan göra denna börda mindre. Det antal sidor, som här förelägges oss, tror jag icke kan minskas. Jag tror åtminstone, att den vägen är mycket svårframkomlig, och det är därför, som jag icke heller tror, att den formella väg, som interpellanten velat anvisa oss, egentligen leder ur det betryck, vari vi befinna oss. Det är riktigt, att man kan ålägga ämbetsverken att vara färdiga, lät oss säga den 1 juli i stället för ett senare datum, men jag skulle vilja komma med det paradoxala påståendet, att ju tidigare ärendena bli färdiga, ju senare bli de behandlade, ty om ett ämbetsverk skall vara färdigt den 1 juli eller den 1 oktober eller vilken dag, man vill bestämma, för att ärendena skola komma in till nästa riksdag, så betyder det blott, att alla de ärenden, som de därefter få färdiga, och som under nuvarande förhållanden komma in till Riksdagen, komma att förskjutas till ett följande år. Arbetsbördan skulle möjligen under övergångsåret komma att lättas något, men påföljande år skulle vi åter befinna oss i den gamla trampkvarnen. Vi kunna möjligen såsom högsta domstolen elier hovrätterna öka balansen av mål, men vi kunna icke såsom dessa institutioner inrätta en ny avdelning för att arbeta bort denna balans, utan vi måste taga den själva.

Då synes det för mig, som om den väg, som ligger närmast till hands att tänka sig, är en förlängning av riksdagstiden. Om jag minns rätt, finns det icke något land i Europa av dem, som man

kan jämföra vårt land med, och av dem, som äro större än vårt land, där man har så kort arbetstid, som den svenska Riksdagen har. Denna var tillräcklig under äldre tider, men såsom den siste ärade talaren på Upplandsbänken påpekade, ökas för varje år ärendenas antal, och det är därför, vi få det allt värre. Jag går så långt, att jag säger, att om vi den 15 januari hade hemma i vår bostad alla de propositioner och alla de motioner, som under Riksdagen avgivas, skulle vår arbetsbörda knappt bliva mindre, än den för närvarande är. Jag går nästan så långt, att jag säger, att genom det forcerade arbetet under den senare delen av Riksdagen blir även den mest samvetsgranne i stånd att undvika att läsa allt, medan åter, om alla ärendens inkomme vid Riksdagens början, man säkerligen enligt min uppfattning skulle få betydligt mera att läsa, emedan man då icke kunde undskylla sig med, att man icke kunde hinna med allt utan också måste sova litet. Då plågades man ännu mera. Är det fråga om att minska vår arbetsbörda, tror jag således icke, att man bör gå den vägen.

Det har vidare sagts, att om vissa utskott delade upp sig, skulle det gå fortare. Men jag frågar: om konstitutionsutskottet delar sig på två, tre eller fyra avdelningar, är det någon, som kan påstå, att därigenom arbetsbördan skulle minskas för mig eller för vilken som helst, som icke sitter i konstitutionsutskottet? Vi få ändå precis lika mycket att gå igenom.

Jag har haft förmånen eller olägenheten, om man så vill, att sitta i åtskilliga utskott här i Riksdagen, och jag får säga, att man icke kan anlägga statsutskottets synpunkt på denna fråga, eller, rättare sagt, den behandling, som i statsutskottets plena ägnas ärendena, är icke möjlig att tillämpa i andra utskotts plena. Jag sitter i ett utskott, som är delat på två avdelningar, och där är det i regeln så, att vid behandlingen av de viktiga frågor, som gå till avdelningarna, sitter man först och granskar ärendena ingående på avdelningen, och sedan, när man kommer i utskottets plenum, blir det ungefär samma ingående granskning. Då uppträder den andra avdelningen, vilken icke haft detta ärende under behandling, såsom opponent, och så sitta den avdelnings ledamöter, som förut penetrerat ärendet, och försvara sin ståndpunkt å dragande kall och ämbetets vägnar. Jag vädjar till de närvarande från det utskott, som jag nu tänker på, nämligen bevillningsutskottet, om man verkligen kan säga, att arbetsbördan vare sig minskas eller ökas i stort sett därav, att man arbetar på avdelningar eller icke gör det. Det är en annan sak, att man kan utdraga mera arbetskraft genom att placera utskottsmedlemmarna på den avdelning, där de bäst lämpa sig. Min vän Fabian Månsson passar t. ex. bättre på tullavdelningen, än jag skulle göra, och jag passar kanske bättre på skatteavdelningen, än han skulle göra. Men med Riksdagens arbetsbörda tror jag, att detta har mycket litet att göra.

Jag tror, att det är bättre, att vi se saken, som den är, och det är, att vi hava för kort tid på oss och för många ärenden. Nu är det en stor förmån att riksdagstiden icke är så lång, därför att man kan då ägna sig även åt annan sysselsättning, och jag

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

instämmer till fullo med herr Rydén, då han säger, att det vore betänkligt, om man skulle bliva tvungen att utsträcka riksdagstiden. Men man har endast två val. Det ena är att inskränka ärendena, och det andra är att utsträcka tiden. Jag tror icke, att vi ännu äro mogna att genomföra några restriktioner, genom vilka vare sig motions- eller yttranderätten bleve mindre, än den för närvarande är. Jag tror, att vi få försöka att gå den andra vägen, och det var verkligen med tillfredsställelse, jag hörde herr statsministern nämna, att man kan emotse en proposition till kommande Riksdag om utsträckning av riksdagstiden. Jag vill då säga, att såsom en övergång bör naturligtvis denna utsträckning icke tagas för lång, utan jag tror, att om maximitiden från fyra månader utsträcker till fem, är detta tillräckligt. Så får man under några år hålla på med detta, och kanske, då man fått mera erfarenhet, man kommer att finna en annan utväg för att kunna komma fram till det, som ändå är slutmålet i detta fall, nämligen att i någon mån bortrensa de ärenden, som verkligen äro av den natur, att man kan göra det. Om man t. ex. tänker sig en församling av mindre betydelse än Riksdagen eller en riksdag i ett mindre land, sysslar man där mycket mera med detaljer än i en församling av större omfattning eller i en riksdag i ett större land. Jag tror, att detta också lär oss, att den obegränsade motionsrätten och yttrandefriheten en gång måste något inskränkas. Men så länge man kan få behålla denna frihet, är det en god sak, och då får man taga den andra möjligheten, d. v. s. en kortare utsträckning av riksdagstiden.

Jag har verkligen för min del tänkt mig, att om det angående riksdagstiden, som nu skall vara slut den 15 maj, i stället stadgas, att den skall vara slut den 15 juni, skulle därmed mycket vara vunnet, på samma gång man i midsommarhelgen så att säga fick det bart huggande svärd, som obehagligt tvingade oss att avsluta förhandlingarna och icke ligga kvar här längre. Det är sant, att emot detta från jordbrukarhåll gjorts gällande, att det är bättre att taga en höstsession; men så fort vi komma in på höstsessionerna, tror jag, att gärdet är uppgivet. Då ha vi glidit in mot den permanenta riksdagen, och jag för min del är mycket betänksam emot detta. Jag tror, att det vore det värsta, nästan värre än något annat, man kan tänka sig.

Jag vill sluta med att säga, att jag tror, att interpellanten sett något för formellt på denna sak. Det är nog icke så, man får göra, utan man får se detta såsom ett organisationsproblem, där krafterna äro starka och vilja spränga den nuvarande ramen. Det duger inte att söka hålla sig inom denna ram, utan vi få försöka skaffa oss en annan ram, en vidare ram, och detta tror jag ligger i herr statsministerns löfte om en proposition angående utsträckning av riksdagstiden. Jag vill då, som sagt, hoppas, att denna proposition icke avser att införa höstsessioner, något som jag för min del skulle anse som ett nytt ont. Jag betraktar dessa permanenta parlament såsom en stor sjukdom, som vi så länge som möjligt böra söka undvika.

Herr Lindhagen: Jag vill ifrågasätta, om icke Riksdagen möj- *Svar å inter-*
ligen vid början av sitt sammanträdande kunde konstituera sig for- *pellation.*
tare, än vad som för närvarande äger rum. Därmed skulle vinnas
mycket i riksdagsarbetets fortfärdighet. Man använder nu nästan
en hel månad, innan Riksdagen blir fullkomligt arbetsfärdig. Var-
för skulle man icke jämväl i början av Riksdagen kunna använda
även eftermiddagsplena, ifall det behövdes för att påskynda händel-
sernas gång? Jag tycker, att Riksdagen bör kunna på en vecka
med forceradt arbete både på för- och eftermiddagarna bliva klar
med valen av alla sina utskott. Då kunde man mycket fortare
skrida till själva arbetet. Det tycka, efter vad jag hört, också
många andra ledamöter av Riksdagen. Jag skall därför be, att herr
statsministern tänker på den saken.

Jag begärde ordet närmast med anledning av interpellantens
erinran, att man borde än mer uppdelat utskotten på avdelningar.
På detta har redan herr Widén svarat, i vad det rör lagutskottet.
Emellertid vill jag säga, att denna fördelning på avdelningar, som
redan nu äger rum, och som även jordbruksutskottet tagit sig till
att införa, egentligen är olaglig. Det är icke lagligt, att blott en
avdelning av utskottet grundligt behandlar en fråga och sedan låter
slumpen råda i plenum. Och vad är det för vinst med denna upp-
delning? Antingen blir det på det sättet, att man debatterar sa-
ken grundligt vid behandlingen både i avdelningen och i plenum,
och detta blir ju en ofantlig tidsförlust, eller också går det till på
det sättet, att man undersöker saken grundligt på avdelningen, un-
der det att i plenum den andra avdelningen bryr sig icke om att
sätta sig in i saken, utan går efter sina auktoriteter, och då har
man äventyrat ärendets ordentliga behandling redan i utskottet.
Det är för övrigt särdeles oriktigt, att jordbruksutskottet tagit sig
för att förberedande behandla så viktiga saker, som de lagfrågor,
vilka det fått på sig överflyttade, allenast på en avdelning. Sedan
gå dessa frågor till plenum, när de icke bli ordentligt debatterade.
Skall här ske någon reform, bör det vara att upphöra med de olag-
liga avdelningarna eller ock sönderdela utskotten efter de avdel-
ningar, som enligt praxis finnas, på flera utskott, som få handla
självständigt.

Vad angår lagrådet hör den frågan icke hit, efter vad jag för-
står. I stort sett påskyndar eller förlänger det icke själva riks-
dagsarbetet, men eftersom interpellanten kom fram med det projek-
tet, att man skulle uppdraga åt lagrådet att granska endast det
lagtekniska arbetet och låta lagens innehåll vara, vill jag säga, att
det kan icke delas upp på det sättet, ty formen är ett uttryck för
innehållet, och att begära, att lagrådet endast skall tänka på for-
men utan att alls få tänka på innehållet, det går icke i längden.
Nu är det visserligen i själva verket så, att lagrådet oftast ägnar
sig mera åt den rent formella juridiska granskningen, men lagrådet
bör dock ha rätt att gå in på idéinnehållet. Jag åter har för-
ordat lagrådets borttagande och att man i stället skulle förstärka
lagbyrån i justitiedepartementet, och jag ber att få hänvisa till den

Svar å interpellation. reservation, jag i år avgivit därom till betänkandet från lagutskottet om högsta domstolens arbetsbörda.

(Forts.)

Slutligen måste jag taga avstånd från dessa uttryckliga varningar till regeringen att icke alls tänka på någon förlängning av riksdagstiden, utan jag vill säga, att det är av vikt, att regeringen icke kommer med något, som är otillräckligt. Utvecklingen själf är det, såsom herr Edén erinrade, som ger ökat arbete åt Riksdagen, och då måste man förr eller senare överväga, om man kan reda sig utan förlängning av riksdagstiden. Är det så som jag tror, så är en måttlig förlängning själfvalen. Ha vi nu i tio år arbetat 10—15 dagar öfver den ordinarie tiden, så måste vi vara mogna för att få den ökningen fastslagen i lag. Jag tycker, att om man stannar vid att till den nuvarande lagstadgade riksdagstiden lägga ytterligare 10 eller 15 dagar, så vore detta en stor av erfarenheten påkallad fördel. En annan fråga är om denna ökning bör ske efter den 15 maj eller så att Riksdagens början skjutes fram något i januari, vilket senare kanske vore nyttigare för säningsarbetet på landet. Det bör tagas under öfvervägande.

Herr Rydén: Herr talman! Jag begärde ordet egentligen för att få lov att förtydliga ett tidigare yttrande jag hade, som måste ha missuppfattats av herr Edén. Han har den föreställningen, att jag föreslagit inrättandet av ett nytt ständigt utskott, som skulle ersätta de nuvarande tillfälliga. Jag påvisade tvärtom — det har för resten varit tal om tre utskott, och jag erinrar kammaren om, att herr Hammarlund, som i mycket var en så praktisk man, när det sist var fråga om en sådan omläggning i arbetet, så vitt jag minns rätt, framlade ett förslag i den riktningen — att bestämda svårigheter reste sig mot dess genomförande.

Jag skulle vilja säga ett par ord med anledning av herr Christiernsons yttrande. Det är klart, att en persons ställning till frågan om hur man skall kunna förenkla arbetet och på lämpligt sätt fördela det, bottnar ytterst i ens uppfattning om riksdagssessionens längd. Har man som herr Christiernson den uppfattningen, att det är ofrånkomligt att komma till en förlängning av riksdagssessionen, är det klart, att man använder alla möjliga skäl att slå ned det, att man genom förenklingar och större planmässighet i arbetet skulle kunna ordna sig inom den nuvarande ramen. Men jag har den bestämda uppfattningen, att det är alldeles nödvändigt, att innan man går in på en förlängning av Riksdagen, man gör ytterligare försök att ordna sig inom den nuvarande ramen. För mig såsom tjänsteman, liksom för många andra tjänstemän kan det vara skäligen likgiltigt, om man är en månad längre eller kortare tid vid riksdagen. Men vi måste komma ihåg, att i alla tider har det funnits och kommer att finnas en majoritet i Riksdagen, som icke består av löntagare utan jordbrukare och näringsidkare på olika områden, och beträffande dem måste varje människa, som vill vara rättvis, säga, att det är ett stort offer av egna intressen och ett offer av den betydelse, som man knappt fullkomligt

utanför deras krets kan fullständigt fatta, att ligga borta från hemmet och sin borgerliga näring så lång tid av året.

Jag tror för min del, att det skulle vara lyckligt, om vi kunde ordna oss inom den nuvarande ramen, och jag har framfört mina tankar för att få en diskussion över ett förslag, som jag tror innehåller något riktigt. Jag är icke övertygad om, att vad herrar Edén och Widén sagt om sina utskott är obetingat riktigt. Det finnes inga människor, som äro mera konservativa än utskottsordförande i fråga om deras egna utskott och den arbetsordning, som de där infört. Det finnes en person, som varit ledamot av konstitutionsutskottet och bevillningsutskottet och nu senast av statsutskottet, och jag har med honom haft åtskilliga samtal om de arbetsmetoder, som användas i de olika utskotten, och han för sin del har den bestämda uppfattningen, att det skulle vara fördelaktigt, om i alla utskott infördes arbete på avdelningar.

Jag skall be att till mina övriga förslag även få göra ett, som jag glömde i mitt första anförande, och det är, om icke regeringen ville överväga, om det icke skulle kunna införas ett slags bordläggningsinsittut av kungl. propositioner. Om jag tänker mig, att det ett år undanskjutes en mängd kungl. propositioner, så är det opraktiskt, att dessa propositioner nästa år skola tryckas om och att det skall skrivas ny motivering till dem, som man sedan får därför läsa om på nytt. Det vore ur rent praktisk synpunkt lämpligt, att det infördes en sådan bestämmelse i grundlagarna, att en Riksdag kunde till en annan riksdag bordlägga propositioner, utan att de behöfve omarbetas. Jag ser, att herr statsministern skakar på huvudet inför detta förslag. Förmodligen fruktar han, att det skulle kunna leda till missbruk. Men jag tror, att om regeringen alltför mycket anstränger våra krafter, kommer det att framkalla en reaktion, så att regeringen återfår ett större antal av sina propositioner än hittills, då vi dock nedlagt så mycket arbete, för att regeringen skall få så mycket som möjligt prövat av Riksdagen.

Jag återkommer emellertid till mitt förra förslag, att herr statsministern ville taga under omprövning, om det icke i höst skulle kunna åstadkommas en konferens mellan regeringen och de mera erfarna riksdagsmännen för att grundligt genomdiskutera denna fråga och få fram ett förslag. Visar det sig då nödvändigt att förlänga riksdagssessionen, så får man i all världen taga det, men man får icke gå med därpå, förrän det visat sig, att det är omöjligt att kunna reda sig på annat sätt.

Hans excellens herr statsminister Staaff: Beträffande åtskilligt av de tankar och uppslag, som den ärade interpellanten i sitt här hållna anförande framställt, måste jag förklara mig hittills ha stannat i ganska stor tvekan, om jag också naturligtvis erkänner, att mycket däri kan vara att tänka på. Men i två avseenden ber jag att få betyga min fulla anslutning till vad han yttrade. Först och främst har han framhållit, att det ingalunda skulle vara något önskligt, utan snarare tvärtom, snarare en yttersta nödfallsutväg, ifall man skulle finna sig behöva utsträcka den normala sessionstiden

Svar å interpellation.
(Forts.)

för Riksdagen. Jag hoppas, att ingen har den uppfattningen av mitt svar på hans interpellation, att jag för min del eller regeringen skulle ha uttryckt någon *sympati* för tanken på en utsträckt sessionstid. Nej, jag inser fullkomligt de olägenheter, som kunna vara förbundna med en sådan utväg att vinna lättnad i de svårigheter, som vi här tala om, och jag erkänner, att jag rent av blev något förskräckt, då jag hörde en ärad talare på skånebanken tala om en utsträckning av sessionstiden till den 15 juni och ställa i utsikt midsommaren som den yttersta hämskon för Riksdagens arbete. Jag tror därför, att det är högst nödvändigt att söka noggrannt undersöka alla de möjligheter och utvägar, som kunna förefinnas från regeringens sida och från Riksdagens sida till sådana anordningar, varigenom vi kunde slippa att tillita denna yttersta utväg. Det har varit detta, som jag avsett genom de ordalag, i vilka jag antytt, att man skulle överväga frågan om en utsträckning av riksdagstiden och att, i *händelse* detta övervägande komme att utmynna i ett positivt resultat, en proposition skulle framläggas i ämnet till nästa Riksdag.

Tillika ber jag få säga den ärade interpellanten, att vad här yttrats om önskvärdheten av ett samråd i höst mellan regeringen och ett antal riksdagsledamöter alldeles sammanfaller med vad jag för min egen del tänkt och även så till vida, att jag icke närmast tänkt att till en kommitté eller en kommission överlämna detta ärende, utan snarare till en mera formlös konferens, vald naturligtvis med tillräcklig omtanke beträffande personerna, så att representanter för olika partier och även olika samhällsklasser kunde komma att förbereda detta arbete.

Detta är vad jag för närvarande önskat säga, men jag vill tillika uttala den förhoppningen, att de många uppslag, som man här hört, i sin mån måtte bliva till nytta för detta arbete.

§ 4.

Svar å interpellation.

Härpå erhöles ordet av

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet Schotte, vilken anförde: Herr talman! Med kammarens tillstånd har herr Lindman till mitt besvarande framställt ett antal spörsmål beträffande »statens och statens ämbetsverks ställning till statstjänarna och de vid statens arbetsföretag sysselsatta arbetarna».

Dessa viktiga och svårlösta frågor hava ju redan vid de tvenne sista riksdagarna varit föremål för ett ganska grundligt skärskådande inom denna kammare. Enligt vad interpellanten erinrat, har Kungl. Maj:t efter därom gjord framställning föranstaltat om en allsidig utredning i ämnet. Ett upptagande interpellationsvis av detta ärende här i kammaren hade jag under sådana förhållanden knappast väntat. Jag skall emellertid ej underlåta att ingå i svaromål på interpellantens frågor, ehuru detta mitt svaromål, av ovan antydda skäl, kommer att bliva mera kortfattat, än ämnets vikt och omfattning till äventyrs eljest kunnat kräva.

Innan jag övergår till att besvara de framställda frågorna, skall jag i anledning av den motivering, som anförts för interpellationens framställande, först fastslå den distinktion, som är absolut nödvändig för dessa frågors bedömande och som interpellanten också själv inledningsvis gjort, nämligen åtskillnaden mellan å *ena sidan* vad han han kallar »statstjänarne» eller »tjänstemännen», d. v. s. personalen med tjänstemannaställning med avseende å såväl skyldigheter som rättigheter och förmåner, och å *andra sidan* de arbetare, som sysselsätts vid arbetsföretag, som staten bedriver. Tyvärr har dock interpellanten icke i sin efterföljande bevisföring alltjämt fasthållit vid denna oungångliga distinktion.

Jag vill vidare framhålla, att, då jag nu går att avgiva svar på interpellantens direkt framställda frågor, vad jag därvid yttrar icke får fattas såsom något som helst direktiv för den nyss omnämnda pågående utredningen, liksom jag givetvis icke kan bilda mig ett bestämt omdöme i föreliggande ämne, förrän de förslag, som av denna utredning kunna framgå, föreligga och däröver infordrade utlåtanden avgivits. För själva utredningen har jag ej heller förut givit några som helst direktiv. Den hos Kungl. Maj:t väckta frågan om förhandlingsordning är allenast i vanlig ordning remitterad till socialstyrelsen för utredning och yttrande.

Den *första frågan* lyder: Anser herr statsrådet, att, då vid något statens verk eller arbetsföretag arbetstvist uppkommer, som befäras medföra arbetsinställelse, medling i tvisten bör äga rum enligt lagen om medling i arbetstvister och såhunda med tillämpning av vad i 6 och 7 §§ av nämnda lag föreskrives?

Därpå vill jag svara, att jag, i likhet med kommerskollegium, anser, att, i avsaknad av andra lagfästade former för förhandlingar mellan ett statens verk och dess *arbetare*, fall kunna förekomma, hinder då icke bör möta för upptagande av förhandlingar med anlåtande av det genom nämnda lag ordnade förlikningsförfarandet, och att detta avgjort måste vara att föredraga framför att låta förhandlingarna ledas av en tjänsteman i en enskild arbetsgivareförening. Att därvid 6 §, och till äventyrs i något fall även 7 §, kan komma till användning, finner jag likaledes helt naturligt. Faktiskt har denna lag ju också vid något tillfälle kommit till användning på detta område, och det synes mig även för framtiden i vissa fall kunna ske, åtminstone så länge annan lagstiftning i ämnet icke finnes.

Den *andra frågan* är så lydande: Godkänner herr statsrådet den av telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen genom deras den 9 februari 1909 gemensamt utfärdade bestämmelser hävdade uppfattningen, att vid statens verk och arbetsföretag kollektivavtal ej må avslutas, eller anser herr statsrådet dylika avtal vid statens verk lämpligen kunna förekomma?

I detta avseende kan jag helt instämma i och åberopa vad här i kammaren, vid den av interpellanten berörda överläggningen under fjolåret, anfördes av en talare (herr Cederborg), då han påpekade, att det här — det gäller fortfarande arbetarna — är fråga om »två av varandra oberoende parter, som ha att komma överens om arbetarnas avlöning och andra arbetsförhållanden, vare sig den överens-

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

kommelsen tar form av ömsesidigt aftal eller, som hittills skett vid statens verk, får sitt uttryck däri, att arbetarna tyst godtaga de av motsidan bjudna och uppställda villkoren». Något principiellt hinder för avslutandet av kollektivavtal mellan statens verk och arbetsföretag samt dess arbetare eller deras organisationer kan jag således ej finna, liksom jag her att få fästa interpellantens uppmärksamhet på, att en sådan uppfattning näppeligen kan inläggas i de åberopade bestämmelserna av den 9 februari 1909. Bästa beviset därför är, att efter dessa bestämmelsers tillkomst åtminstone en av de åberopade förvaltningarna — järnvägsstyrelsen — avslutat ett kollektivavtal med vissa arbetare. Härmed bar jag dock givetvis ingalunda velat säga, att kollektivavtalsformen i hithörande fall ovillkorligen skall komma till användning, ehuru det vill förefalla mig, att den i vissa fall bör kunna vara till fördel — och det icke allenast för arbetarna, utan även för verken.

Kommer jag så till den tredje frågan, Lämnades, då regeringen tillsatte en medlingskommission i den senaste Trollhättekonflikten med föreskrift, att kommissionen skulle handlägga tvisten enligt lagen om medling i arbetstvister, på sätt kommerskollegium påyrkat från vederbörande arbetareorganisationers sida ett bestämt erkännande av att störande avbrott i arbetet i form av strejk eller dylikt icke finge förekomma; och vill herr statsrådet, därest så var förhållandet, meddela kammaren detta erkännandes innehåll?

I det utlåtande från kommerskollegium, som interpellanten åberopat, säger sig kollegium inledningsvis först *principiellt* finna »det vara särskilt angeläget, att inom detta, liksom övriga statens och en del andra arbetsområden, störande avbrott i arbetet i form av arbetsnedläggelse icke få äga rum.» Men kollegium fortsätter: »en nödvändig förutsättning för, att detta kraf skall kunna upprätthållas, är emellertid att staten såsom arbetsgivare strängt fasthåller vid sin särställning i förhållande till flertalet enskilda arbetsgivare, samt giver sina arbetstagare nödiga garantier för, att deras berättigade intressen i alla händelser skola bliva tillbörligt tillgodosedda», och förordar därför också kollegium en ingående utredning för att få denna fråga ordnad. Så långt den principiella sidan av saken. Vad själva Trollhättekonflikten beträffar, förordade kollegium, att Kungl. Maj:t måtte ingripa och tillsätta en förlikningskommission, men föreslog tillika, att detta ingripande först skulle ske, sedan »från vederbörande arbetareorganisationens (här grov- och fabriksarbetareförbundets) sida avgivits ett bestämt erkännande av, att störande avbrott i arbetet i form av strejk eller dylikt icke får äga rum». Förslaget gällde alltså, att, såsom villkor för regeringens ingripande och en förlikningskommissions tillsättande, för *detta speciella fall* skulle givas en förklaring, att icke i denna tvist någon arbetsnedläggelse skulle af förbundsledningen sanktioneras.

I sitt svar på arbetarnas begäran att få tillgripa arbetsnedläggelse — varom framställning gjorts endast för att få förnyade förhandlingar till stånd — säger sig förbundsstyrelsen vara »av den uppfattningen, att vid statens verk möjligheter böra föreligga att få arbetarnas avlönings- och övriga arbetsvillkor tillfredsställande ord-

nade, utan att arbetsnedläggelse härför skall behöva tillgripas». Förbundsstyrelsen intog sålunda i själva principfrågan en ståndpunkt analog med den kommerskollegium intagit. Och förbundsstyrelsen fortsätter: »denna principiella uppfattning hos förbundsstyrelsen anser den, i föreliggande sak, ännu icke jävad, utan är förbundsstyrelsen, trots vattenfallsstyrelsens avvisande hållning, av den mening, att det på ett eller annat sätt skall bli möjligt att utan tillgripande av en utmanande arbetsnedläggelse uppnå ett resultat, som kan av eder godkännas». Varefter följer en förklaring, att från förbundsstyrelsens sida »kan den gjorda anhållan om rätt att företaga arbetsnedläggelse icke bifallas».

Efter mottagande av detta meddelande — i form av ett protokollsutdrag — och sedan jag av förbundsstyrelsens två ledande män fått enligt min mening tillräckliga ytterligare försäkringar i förevarande hänseende, förordade jag inför Kungl. Maj:t tillsättande av en dylik kommission. För övrigt är konfliktens fortsatta avveckling och lösning vittnesbörd nog. Avvecklingen gick sin gilla gång utan att frågan om arbetsnedläggelse från arbetarnes sida vidare bragtes på tal.

Jag vill i detta sammanhang uppmärksamma, att det af interpellanten åberopade, av landssekreteriatets representantskap gjorda principuttalandet mot den principiella delen av kommerskollegii utlåtande avgavs fem veckor senare och således icke har något att skaffa med förhandlingarna om Trollhättekonflikten. Beträffande detta representantskapets inlägg vill jag för övrigt framhålla, att det synes vara byggt på ett ofullständigt och oriktigt återgivande av kommerskollegii utlåtande.

Den fjärde frågan lyder så: Ansluter sig herr statsrådet till den av Andra kammaren vid fjolårets riksdag hävdade uppfattningen, att någon medbestämmanderätt i fråga om lönevillkor m. m. icke kan tillerkännas statstjänarna, vare sig de äro ordinarie eller extra ordinarie, samt att, därest en s. k. förhandlingsordning för dem skall fastställas, densamma följaktligen endast får bereda tjänstemännen tillfälle att i vissa viktigare, dem rörande tjänstefrågor få framhålla sina synpunkter?

Här äro vi således inne på frågan om *personalen med tjänstemannaställning* och icke arbetarna. Rörande personalen med tjänstemannaställning sammanfaller, såvitt jag nu kan överblicka frågan, min mening i allt väsentligt med de uttalanden, som i fjol gjordes i Riksdagen från det liberala partiets sida. Jag åberopar i sådant hänseende vad som anfördes t. ex. av herrar Bäckström och Cederborg. Den förre yttrade då bl. a. följande: Då staten tillförsäkrar sådan personal (personalen med tjänstemannaställning) »bestämd stadigvarande lön, viss tids semester och eventuellt andra förmåner mot fastställda villkor och staten aldrig begagnar sig av sådana påtryckningsmedel, som enskilda begagna sig av såsom lockout för att t. ex. nedpressa arbetslönen, så måste staten också å sin sida äga att med en viss överhöghetsrätt, om jag så må kalla det, bestämma över sin personals arbetskraft till respektive verks drift, oberoende av alla arbetskonflikter och sociala stridigheter». Och herr Cederborg ytt-

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

bl. a.: »Inträdet i tjänstemannaställning innebär ett avtal, avsett att i regel gälla för livstiden, där tjänstemannen tillförsäkrar staten sin arbetskraft, mot det att staten tillförsäkrar honom vissa förmåner. Dessa förmåner äro huvudsakligen oavbruten anställning och ständig avlöning, rätt att behålla hela avlöningen eller en del därav vid ledighet för semester och sjukdom, vissa garantier mot godtyckligt avskedande och slutligen rätt till pension vid viss levnads- och tjänsteålder, kort sagt, det är en livstidsförsörjning. Utgåendet av alla dessa förmåner, oberoende av ekonomiska växlingar, garanterar staten med sina tillgångar. Men skall staten stå en dylik garanti, måste staten också förbehålla sig prövning av, vilka förmåner, som staten kan tillerkänna tjänstemännen med berättigat hänsynstagande till övriga samhällsmedlemmars intresse.»

Jag lyser alltså den mening, att för *personalen med tjänstemannaställning* någon *medbestämmanderätt* i den meningen, att personalens, dess organisationers eller andra representanters *godkännande* skulle erfordras för att ett avgörande skall bliva träffat, icke synas kunna medgivas. Däremot synes mig sådana *fasta former*, varigenom personalens börande och deltagande i utredningar för avgörandet av viktigare frågor rörande dess egna förhållanden, så att personalens önsknningar och synpunkter därvid må bliva tillbörligt beaktade, böra vara till gagn. Huru detta skall utföras i praktiken, är jag icke beredd att för närvarande uttala mig om. Att det här gäller en svårlöst och ömtålig fråga, däri det är nödvändigt att framgå med försiktighet, därom är jag fullt medveten. Men med god vilja och tillmötesgående från *alla* håll, vågar jag hysa förhoppning om, att den pågående utredningen skall anvisa en ur såväl förvaltningsarnas som personalens synpunkt tillfredsställande lösning. Ett positivt uppslag härutinnan föreligger i ämbetsverkens senaste utlåtande, däri ifrågasättes inrättande av en särskild av Kungl. Maj:t tillsatt permanent kommission. Om detta uppslag är jag emellertid icke heller beredd att på frågans nuvarande ståndpunkt göra något uttalande.

Återstår här efter *den femte* och sista *frågan*: Ämnar regeringen, därest regeringen har för avsikt att genomföra en förhandlingsordning för statens verk, innan någon författning i ämnet utfärdas, underställa densamma Riksdagens prövning?

Härpå vill jag svara, att härom är för tidigt att, innan utredningen i ämnet slutförts, avgiva en bestämd utfästelse. Att regeringen emellertid i förevarande fråga icke skall underlåta att lämna Riksdagen all den medbestämmanderätt, som Riksdagen grundlagsenligt tillkommer eller varpå skäligen anspråk kunna göras, därom behöver jag väl ej lämna någon särskild försäkran.

Härefter yttrade:

Herr Lindman: Herr talman, mina herrar! Jag ber att till herr civilministern få framföra min tacksamhet för det svar, som lämnats på den interpellation, som jag den 26 april fick kammarens tillstånd att framställa. Om jag sålunda uttalar min tacksamhet för det er-

hållna svaret, kan jag icke med lika tacksamhet erkänna, att det svar, jag erhållit, gått i den riktning, som jag anser önskligt; jag anser, att det tvärtom i vissa delar är betänkligt, varför jag måste upptaga kammarens tid med att belysa det svar, som herr statsrådet här lämnat.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Jag ber att få förutskicka som en obetydlig anmärkning, att herr statsrådet upptagit den fråga, som jag först såg framkastad i en tidning, nämligen att interpellanten icke skulle ha förstått att skilja mellan vanliga arbetare, arbetare vid statens byggnadsföretag, och statens ordinarie och extra ordinarie arbetare i tjänstemannaställning. Det kan ju hända, att i själva punkternas formulering detta icke framgår så klart, men tydligt är för den, som läser innehållet i själva interpellationen, att ett sådant misstag aldrig förelegat, och i varje fall ber jag nu få säga, att ett sådant misstag aldrig förefunnits. Jag har naturligtvis klart för mig, att det förefinnes en skillnad i detta fall, då denna sak varit på tal många gånger förut.

Jag skall be att få följa frågorna sådana de av mig framställdes och av herr statsrådet blivit besvarade. Först skall jag då be att få yttra mig om frågan, huruvida vad 6 och 7 paragraferna i lagen om medling i arbetstvister föreskriva kunna tillämpas, då arbetstvist uppkommer vid statens verk eller arbetsföretag. Herr statsrådet har ställt sig på samma ståndpunkt, som kommerskollegium intagit, och säger, att sådana fall kunna förekomma, då förlikning kan komma till stånd och då även 7 paragrafen i lagen om medling i arbetstvister kan komma till tillämpning. Det var icke förvånande för mig, att svaret kom på detta sätt, ty om man följt med de händelser, som närmast legat till grund för framställandet av denna interpellation, nämligen frågan om arbetstvister vid Trollhätte kanalombyggnad, så kan man se, huru herr statsrådet uppfattat hela denna sak. Jag skall be att få erinra kammaren, att julaftonen 1912 skrev vattenfallsstyrelsen till Kungl. Maj:t och sade, att förlikningsmannen i fjärde distriktet erbjudit förlikning i denna tvist mellan vattenfallsstyrelsen och dess arbetare, men, säger vattenfallsstyrelsen, en sådan medling kan icke styrelsen för sin del vara med om. Styrelsen framhöll, att de allmänna bestämmelserna, som utfärdades i februari 1909 av de tre verken, telegrafstyrelsen, järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen, därför lade hinder i vägen. Och om man läser de bestämmelserna, lär man näppeligen enligt min uppfattning kunna komma till annat resultat, liksom jag även tror, att de av vattenfallsstyrelsen utfärdade särskilda bestämmelserna även böra utgöra hinder härför. Ty om än de bestämmelserna äro utfärdade särskilt för vattenfallsstyrelsen, äro de dock i sina principella delar lika för de tre verken.

Nå, vad gjorde nu Kungl. Maj:t i denna skrivelse, som vattenfallsstyrelsen skickade in, i vilken vattenfallsstyrelsen förklarade, att densamma ansåge, att den ej kunde vara med om någon medling? Den skiekade Kungl. Maj:t till kommerskollegium. Kommerskollegium hävdade en annan uppfattning och sade: Jo, det kan anordnas sådan medling, det anse vi, samt förordade, att tre förlikningsmän skulle tillsättas såsom en förlikningskommission för att enligt lagen

Svar å interpellation.
(Forts.) om medling i arbetstvister söka åstadkomma förlikning. Men, sade kommerskollegium uttryckligen — villkoret för, att kommerskollegium intager denna ståndpunkt är, att under den tiden får icke strejk eller arbetsinställelse äga rum. I sin resolution föreskriver Kungl. Maj:t, att en sådan förlikningsnämnd, som kommerskollegium förordnat, skall tillsättas för att enligt lagen om medling i arbetstvister söka åstadkomma förlikning. Men Kungl. Maj:t fäster, såvitt man av tillgängliga handlingar kunnat förstå, icke något avseende vid kommerskollegii bestämelse, att strejk ej får äga rum. Därutinnan har jag nu av herr statsrådet fått en upplysning, som ju var väl behöflig, därför att i samma Kungl. Maj:ts resolution talas det om en skrivelse ifrån grov- och fabriksarbetareförbundet, som väl då skulle vara, antager jag, det av herr statsrådet omnämnda protokollsutdrag från detta förbund, men någon offentlig handling tyckes icke detta protokollsutdrag vara. Jag har förgäves sökt få reda på det, och det kan icke annat än väcka min stora förvåning, att en handling, som finnes omnämnd i en kungl. resolution, icke skall finnas diarieförd, så att den är för allmänheten tillgänglig.

Att den av herr statsrådet nu åberopade skrivelsen eller protokollsutdraget från grov- och fabriksarbetareförbundet till arbetarna vid Trollhätte kanals ombyggnad skulle innebära någon borgen för, att strejk ej skulle äga rum, kan jag för min del icke finna. Den skrivelsen var ett svar på deras framställning att få göra strejk i och för lösning av denna tvist. Därpå svarade grov- och fabriksarbetareförbundet, att det behövdes icke; vid statens verk bör förefinnas möjlighet att lösa en sådan sak utan tillgripande av ett sådant kraftmedel som detta. Men det synes mycket väl i skrivelsens fortsättning, att bestämt avståndstagande från en strejk icke göres. Det heter ungefär så, att grov- och fabriksarbetareförbundets organisation hoppas, att man skall kunna utan strejk nå ett resultat, som kan vara för dessa arbetare vid Trollhätte kanals ombyggnad tillfredsställande.

Det är emellertid klart, att denna skrivelse från grov- och fabriksarbetareförbundet absolut icke fyller de villkor, som kommerskollegium föreskriver, och man stärkes så mycket mer i den uppfattningen, att så icke är fallet, då man något senare erfar, att i början av februari, jag tror den 9 februari, landsorganisationens representantskap, som väl är fackföreningarnas högsta myndighet, kom med en resolution, i vilken det bestämt togs avstånd och protesterades mot kommerskollegii uttalande om, att någon strejk icke skulle få äga rum. Där hävdade landsorganisationens representantskap tydligt och bestämt, att arbetarna vid statens verk skola likställas med andra arbetare, då det gäller medbestämmanderätt över arbetsvillkor och löner. Det var sålunda den uppfattning, som på det hållet hystes: medbestämmanderätt över arbetsvillkor och löner. Och då arbetareorganisationernas högsta myndighet, som jag nyss nämnt, uttalat sig på det sättet, kan man ju också förstå därutav, att icke strax förut någon förbindelse skulle vara avgiven av arbetarna vid Trollhätte kanals ombyggnad att icke strejka.

Emellertid har man nu det förhållandet, att vattenfallsstyrelsen

säger, att förlikning icke kan ske. Kommerskollegium åter säger, att sådan kan ske, men med förbud mot strejk. Kungl. Maj:t påbjuder, att förlikning skall äga rum, och fäster icke avseende vid, att det av kommerskollegium uppställda villkoret icke är uppfyllt.

Nu skulle man tro, att, när saken haft det förloppet, de tre förlikningsmännen sedan skulle, när de satte sig till arbete, också behandla saken så, som av Kungl. Maj:t var påbjudet, nämligen enligt lagen om medling i arbetstvister. Men där inträffar det förunderliga, att de tre herrarna i kommissionen synas ha varit klokare än Kungl. Maj:t i det fallet och icke följt den anvisning, den befallning, de fått av Kungl. Maj:t. De hava nämligen icke gjort något försök att åstadkomma en överenskommelse. De hava hört de båda parterna. De hava enat sig om vissa uttalanden, vissa hemställanden — utan adress till någon. De reagerade icke alls mot vattenfallsstyrelsens uppfattning, att arbetarna borde få framlägga sina önskemål, men att vattenfallsstyrelsen ensam skulle vara den beslutande. Kommissionen formulerade också sina hemställanden så, att de passade för denna uppfattning, och då kommissionen redogör för det uppdrag, den av Kungl. Maj:t erhållit, nämligen att åstadkomma förlikning enligt lagen om medling i arbetstvister, utesluter den helt enkelt orden »enligt lagen om medling i arbetstvister». Således, Kungl. Maj:t hade anbefallt dem att åvägbringa medling enligt den lagen, men de tala icke om, att de fått sådant uppdrag. De tala om, att de haft överläggningar, men icke några förhandlingar, och detta fastän fackförningspressen kort förut starkt kritiserat vattenfallsstyrelsen, för att den ej använt ordet förhandlingar.

För övrigt skall jag ej yttra mig mycket vidare om saken. Jag anser alldeles i olikhet med herr civilministern, att denna lag icke äger sin tillämpning på sådana fall, då det rör statens verk, och jag sluter mig därtill alldeles särskilt av den omständigheten, att § 7 i denna lag ålägger förlikningsmannen att, om han icke kan åstadkomma förlikning, han skall inbjuda parterna till att söka enas om skiljedom. Resultatet av detta skulle således bli, att hela saken skulle utmynna i ett skiljemannaförfarande, ett skiljedomsförfarande, och därmed vore vi just inne på, vad staten icke kan vara med om, nämligen att låta för sina arbetare frågorna avgöras genom skiljedom. Ty därmed ha vi fått ett avgörande för statsarbetare, därmed kommer den frågan att influera på arbetarna vid andra statens verk och vid andra arbetsplatser under samma verk. Det kommer att influera på enskilda arbetare, vilket man kanske icke fäster sig så mycket vid, men det kommer än mer att utöva sitt inflytande på statens ordinarie och extra ordinarie tjänstemän, och därmed har man kommit därhän, att en skiljedomstol föreskriver villkor, som ovillkorligen komma att utöva sitt inflytande på Riksdagens rätt att bestämma lönerna för extra och extra ordinarie tjänstemän.

Jag ber vidare, herr talman, att få yttra några ord om den andra punkten i min interpellation. Där var det fråga om, huruvida kollektivavtal skulle kunna förekomma för statens arbetare vid statens verk.

Herr statsrådet säger härvidlag, att han instämmer med herr Ce-

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

derborg i det uttalande, som gjordes i föl av denna kammare, och säger, att här äro ju två av varandra oberoende parter, och intet principiellt hinder kan finnas för ett kollektivavtal. Jag vill för min del även i den delen taga avstånd från herr statsrådets uppfattning. Det är ju ganska betecknande att, när man ser på innehållet i en skrivelse ifrån landssekreteriatet till Kungl. Maj:t den 15 november 1912, finna, hur från det hållet saken uppfattas. I den skrivelsen säger landssekreteriatet, att det vill ha full medbestämmanderätt för statens arbetare i avseende å lönevillkoren, att det skall träffas överenskommelse genom ömsesidig förhandling, och att denna överenskommelse skall stadfästas genom kollektivavtal. De veta naturligtvis, dessa fackföreningar, detta landssekreteriat, vem de ha att göra med, och behöva bara gå på, alldeles säkra på, att herr statsrådet rättar sig i vissa delar efter dem. Vi ha fått höra, att herr statsrådet anser, att intet principiellt hinder finnes för, att ett sådant kollektivavtal äger rum.

Nu hava emellertid, såsom framgår av de förut omnämnda allmänna bestämmelserna av februari 1909, de s. k. affärsdrivande verken, järnvägs-, telegraf- och vattenfallsstyrelserna, bestämt beslutat, att kollektivavtal hos dem icke får äga rum. Verken skola icke själva inlåta sig på kollektivavtal, och icke heller får någon av deras underlydande träffa sådant.

För min del kan jag icke finna annat, än att de ha fullkomligt rätt i den delen. Det är givet, att arbetarna böra ha tillfälle att yttra sig över arbetsvillkoren och framhålla sina synpunkter, men man kan icke gå ifrån, att det skall vara staten själv, verket självt, som skall vara den slutligen bestämmande. Bakom yrkandet på kollektivavtal står det kollektiva strejkhötet, och det kan bli besvärande nog. Saken får väl ses på det sättet, att kollektivavtal är ett avtal, träffat mellan vissa arbetsgivare — i detta fall staten — och respektive fackförbund. Om så är fallet, om avtalet således kommer att omfatta till exempel Trollhätte kanals ombyggnad, Porjus och Älvkarleby kraftverksanläggningar och så en del enskilda verk, då kommer naturligtvis händelsen att kunna bli den, att, om vid en arbetsinställelse någon tvist uppkommer vid ett av dessa enskilda verk, därav kan följa ett allmänt påbud om strejk, och på detta sätt drages staten in i en arbetsstrid, som staten icke bör utsätta sig för, därför att staten icke har några maktmedel såsom de andra arbetsgivarna att använda mot detta. Staten kan icke begagna sig av t. ex. lockoutvapnet. Det vore meningslöst och dessutom omöjligt att anordna lockout vid Porjus, Älvkarleby eller andra ställen, om arbetarna strejkade vid Trollhättan. Sålunda menar jag, att om man uppger detta och går in på, att staten kan träffa kollektivavtal med fackföreningarnas huvudorganisationer, så har staten kommit in på en mycket betänklilig sak, som jag icke kan förstå, att det kan vara klokt av herr statsrådet att under någon form vara med på.

Jag kommer så till den tredje frågan, som rör den saken, huruvida vid det redan förut omtalade tillfället en förbindelse hade affödrats arbetareorganisationerna, att störande avbrott i arbetet i form av strejk eller dylikt icke finge förekomma. Jag har förut

yttrat mig i det ämnet och skall icke därom säga mycket vidare. Men jag vill dock å nyo under denna punkt betona, att det protokollsutdrag, den »skrivelse», såsom det heter, som av herr statsrådet är omnämnd i den kungl. resolutionen, icke har funnits tillgänglig, åtminstone icke för mig, vid de två tillfällen, då den genom mitt ombud blivit efterhörd. Finnes den, så har den kommit fram senare, och då är det icke bättre. Emellertid vill jag bestämt framhålla, att det innehåll, som detta protokollsutdrag enligt herr statsrådet hade, omöjligen kan tydas som ett löfte eller en förbindelse, att strejk icke skulle äga rum; utan saken har gått till så, att när arbetareorganisationerna uttryckte sig så pass hyggligt, att de sade, att de trodde, att saken kunde ordnas i alla fall utan strejk, då har herr statsrådet tänkt: »det är icke värt att bråka om den saken, ty om jag det gör, blir det obehag, och denna arbetarnas ståndpunkt kan jag i alla fall taga för god». Och nu efteråt är nog herr statsrådet, såsom han antydde, glad över att det gått bra i alla fall och att saken blivit klarerad utan vidare.

Detta var den tredje frågan.

Sedan vill jag yttra några ord om fjärde punkten, nämligen frågan om förhandlingsordning för statens tjänstemän, vare sig de äro ordinarie eller extra ordinarie. Herr statsrådet ställer sig där i allt väsentligt på den ståndpunkt, som Andra kammaren intog i fjor. »För personer med tjänstemannaställning», yttrade herr statsrådet, »får det icke vara någon förhandling, som leder till medbestämmanderätt»; och han uttalade som ett önskemål, att fasta former för underhandling däremot skulle komma till stånd.

Nu ber jag att få meddela herrarne, att vad som föranlett mig till att särskilt fästa mig vid denna sak, är, att utom den förut omnämnda skrivelsen från landssekreterariatet av den 15 november 1912, i vilken landssekreterariatet, som herrarne finna, begärde medbestämmanderätt, det också har förekommit en del andra skrivelser från tjänstemannaföreningar — det har varit från Svenska järnvägsmannaförbundet, från Svenska lokmannaförbundet m. fl. — uti vilka skrivelser begärts, att herr statsrådet skulle ägna sin uppmärksamhet åt frågan om förhandlingsordning mellan i statens tjänst anställda tjänstemän och arbetare eller deras organisationer, å ena sidan, samt verkens styrelser, å andra sidan; och det begärdes av dessa föreningar, att socialstyrelsen om möjligt skulle få yttra sig över framställningarna, samt att den skulle få inkomma med utredning och förslag.

Ja, när frågan kom på det sättet, kunde man icke finna annat, än att Kungl. Maj:t var blott allt för villig att låna sitt öra till dessa framställningar; och i den kungl. resolution, som här förut varit omnämnd, resolutionen av den 31 december 1912, kom även denna fråga in samt vidrördes på det sättet, att Kungl. Maj:t förklarade, att Kungl. Maj:t särskilt upptaga frågan om utredning för åstadkommande av lämpliga allmänna bestämmelser för förhandling mellan statens verk och deras arbetare. När sedan alla dessa framställningar den 8 januari 1913 remitterades till socialstyrelsen, fick socialstyrelsen i uppdrag — ja, där skulle jag vilja be att få fråga

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

herr statsrådet: *vad* fick socialstyrelsen i uppdrag? Socialstyrelsen säger själv, att den fått i uppdrag att inkomma med utredning och förslag; men på själva remissen står det »utredning och underdånigt utlåtande». Jag vet icke, hur man skall förstå detta. Socialstyrelsen lärer väl knappast kunnat skriva av en kungl. remiss oriktigt; och jag kan därför icke förstå, huru det nu kan stå på remissen »utredning och underdånigt utlåtande», då det förut har stått »utredning och förslag». Emellertid är det av rätt väsentlig vikt att veta, vad som först har stått på remissen. Ty stod det »utredning och förslag», då är det påtagligt, att herr statsrådet vid den tidpunkten, den 8 januari 1913, hade den meningen, att socialstyrelsen skulle inkomma med förslag; och med förslag till vad? Jo, med förslag till förhandlingsordning mellan staten och dess arbetare i tjänstemannaställning — ty det var från sådana, som de remitterade skrivelserna inkommit — och det måste alltså vara den uppfattningen, som då föresvävat herr statsrådet.

Nu skall jag icke besvara kammaren med att crinra om vad som förekom i fjol, nämligen herr Winbergs motion och de uttalanden, som i sammanhang därmed gjordes. Det var särskilt herr Cederborg, förmodar jag, som dikterade majoritetens beslut i denna kammare, då han bland annat i fråga om förhandlingsordning framhöll, att en förhandlingsordning skulle medföra medbestämmanderätt, och en sådan rätt kunde ej tillerkännas statens ordinarie eller extra ordinarie tjänstemän. Herr Cederborg omtalade då även, att ordet förhandlingsordning kan hava olika betydelse på olika områden, men att i arbetsgivare- och arbetarekretsar ordet vanligen användes i betydelsen av vissa på förhand överenskomna former för behandling av frågor mellan tvenne lika berättigade parter, vilka alltså i allmänhet äga att i saken icke blott förhandla, utan även besluta. Det var således denna uppfattning — och jag skall icke ägna mera tid åt den — som herr statsrådet förklarade sig dela, då han här förklarade, att han delade den mening, som Andra kammaren i fjor uttalade. Jag förstår bara icke, hur herr statsrådet kan få den meningen i överensstämmelse med uppdraget till socialstyrelsen att inkomma med förslag till förhandlingsordning.

Slutligen har jag tagit mig friheten att fråga, om icke, därest regeringen har för avsikt att genomföra en förhandlingsordning för statens verk, detta viktiga ärende skulle underställas Riksdagens prövning. På det har jag fått ett visst svar, och jag har naturligtvis icke rätt att begära att få veta mer, än vad herr statsrådet här säger, nämligen att i den ordning, som grundlagen föreskriver, detta ärende skall underställas Riksdagen. Min tro är emellertid, att regeringen i dessa frågor är alltför benägen att ge efter, och att den ende, som verkligen kan ha makt och mod att något hålla emot, det är Riksdagen. Villigt erkänner jag, att det har sina sidor, att dylika frågor underställas Riksdagen i alltför stor omfattning, och att detta ju kan vara ett avsteg från den ordningen, att det är regeringen, som har myndigheten över tjänstemännen. Men det har dock synt mig, att tanken skulle kunna försvaras. Ty om icke så sker, att Riksdagen får pröva denna sak, kunna vi en vacker dag

här i Riksdagen stå inför den mycket fatala situationen, att Kungl. Maj:t genom åtgärder, sådana som t. ex. den nyss omnämnda om användande av lagen om medling i arbetstvister, kan föra fram frågor om löner och arbetsvillkor för arbetare till att bli bestämda genom skiljedomar; och därmed är Riksdagens makt i själva verket helt och hållet avklippt även beträffande de ordinarie och extra ordinarie arbetarna.

Svar å interpellation.

(Forts.)

Jag har framfört denna min interpellation därför, att jag anser, att man litet var verkligen kan bli betänksam, när man ser det tillvägagångssätt, som tillämpats i Trollhättekonflikten, och då man därav finner, att ämbetsverken, som i första hand skola vara de, som skola leda dessa arbeten och hava myndighet över alla arbetarna, icke längre synas hos regeringen äga det stöd, som de borde kunna påräkna, och att regeringens snart sagt främsta ögonmärke synes vara att icke komma i kollision med de socialdemokratiska fackföreningsprinciperna, kan det väl knappast betecknas som en alldeles obefogad farhåga, om man vid skärskådandet av det nuvarande läget finner skäligt misstänka, att regeringen är på väg att låta förmå sig att i mer eller mindre mån ge efter för fackföreningarnas fordran på medbestämmanderätt i ena eller andra avseendet vid statens verk både för tjänstemän och arbetare samt på införande för de senare av kollektivavtal.

Herr Cederborg: Herr talman! Uti sin interpellation, och likaså i sitt yttrande här i dag, har herr Lindman åberopat en del fakta, beträffande vilka han i interpellationen har velat göra gällande, att de, såsom han säger, skulle för den utanför stående synas häntyda på, att regeringen i dessa frågor hyser en uppfattning, som väsentligen skiljer sig från de åsikter i ämnet, som omfattas av Andra kammarens majoritet.

Genom det svar på interpellationen, som här i dag lämnats av herr civilministern, torde det vara med all önskvärd tydlighet klargjort, att de där farhågorna, vilka upprepats även i herr Lindmans anförande i dag, äro alldeles ogrundade, och att i sakens nuvarande, ännu icke utredda läge herr civilministern i allt väsentligt står just på den ståndpunkten, som Andra kammarens majoritet i fjor intog. Därmed torde således den oro vara stillad, som i det hänseendet må hava gjort sig gällande på ett eller annat håll.

För min del vill jag säga, att jag hör till dem, som aldrig ett ögonblick kunnat dela den oron eller förstå, av vilka motiv en sådan oro har kunnat uppkomma; och därför har interpellationen icke ur den synpunkten för mig synt äga så särdeles stor betydelse. Där emot kan jag icke neka till att själva formuleringen av interpellationen, och likaså vissa delar av vad herr Lindman i dag yttrade, synes mig vara av ganska stor betydelse. Ty då herr Lindman yttrar sig om Andra kammarens beslut i fjor i de ordalag, han här på flera ställen använt, och då han icke i hela interpellationen eller, såvitt jag uppfattade det, i hela sitt yttrande här i dag framkommit med några anmärkningar eller erinringar mot detta Andra kammarens beslut, utan tvärtom här ger uttryck åt sin stora oro för att regeringen

Svar å interpellation.
(Forts.)

skulle avvika från denna Andra kammarens ståndpunkt, då synes det mig, att man har anledning att däri läsa, att herr Lindman, åtminstone vad det väsentliga angår, icke vidare skulle ha någonting att erinra emot den ståndpunkt, som Andra kammarens majoritet i fjor intog. Detta skulle för mig och för alla dem, som i likhet med mig önska framgång åt den ståndpunkten, vara ett gott stöd för lösningen av denna svåra fråga, på samma gång som det skulle, det måste jag medge, innebära en ganska väsentlig ändring av den ståndpunkt, som de med herr Lindman liktänkande i fjor intogo.

I det anförande, som herr Lindman här nyss hållit, har det visat sig några nya missförstånd, som jag icke kan låta gå förbi utan att be att få bemöta dem med några få ord.

Herr Lindman ville sålunda göra gällande, att den omständigheten, att vattenfallsstyrelsen och de andra affärsdrivande verken vid något tillfälle 1909 utfärdat gemensamma bestämmelser, som äro för alla dessa verk förpliktande, skulle utgöra hinder för ett av dessa verk, i detta fall vattenfallsstyrelsen, att vid en uppkommen arbetstvist mottaga en av förlikningsmannen erbjuden medling. För min del kan jag icke förstå, vari det hindret skulle ligga; ty en förlikningsmans erbjudande av medling innebär i och för sig intet annat, än att parterna mötas inför honom till förhandling för att söka klara upp meningsskiljaktigheterna; det innebär ju icke något tvång eller försök till tvång på parterna att frångå en ståndpunkt, som någon vederbörande part förklarar sig icke kunna frångå.

Herr Lindman upprepade vidare, vad han redan i interpellationen anført därom, att det ville förefalla honom, som om herr civilministern vid tillsättandet av den så kallade Trollhättekommissionen icke hade iakttagit det villkor, som från kommerskollegii sida hade förordats, för att ett sådant förordnande skulle utfärdas. Jag ber emellertid få erinra om att herr civilministern uttalat, att, förutom den skrivelse, som han i sitt anförande åberopade, och av vilken han ju delgav oss vissa utdrag, han, såvitt jag kunde anteckna, därutöver också hade fått »tillräckliga ytterligare försäkringar», visserligen muntliga, från ledningen av ifrågavarande fackförbund. Därmed torde väl få anses lämnad all den försäkran, som kan behövas; ty icke kan man så uteslutande fästa tilltro endast till det skrivna ordet, att en muntlig förklaring, som ytterligare lämnas, icke skulle tagas för god. Jag kan för min del, sedan jag hört vad som sålunda yttrats, icke finna annat, än att kommerskollegii fordran här måste anses vara till fullo uppfylld.

Av herr civilministern är redan påpekat, att den skrivelse från landssekreteriatet, varom herr Lindman talade, kom till först fem veckor senare.

Herr Lindman gjorde vidare gällande, att när förlikningskommissionen handlade denna tvist, skulle det icke ha skett i enlighet med det lämnade förordnandet och icke hava skett i enlighet med lagen om medling i arbetstvister. Han åberopade särskilt, att det icke nämdes i förlikningskommissionens hemställan, att denna vore afgiven enligt lagen om medling i arbetstvister. Ja, även härvidlag har ett missförstånd förelupit. Mig veterligen finnes det väl knappast

någon av förlikningsmännen, som, då han avger förslag till lösning av en arbetstvist, därvid särskilt åberopar lagen om medling i arbetstvister. Enligt lagen om medling i arbetstvister ha vi att lämna vår medverkan för biläggande av arbetstvister och att giva arbetsgivare och arbetare råd och upplysningar om huru de skola ordna sina förhållanden. Däremot är det icke alls sagt, vilken form dessa våra hemställanden skola ha, eller vilken form som förhandlingarna skola ha. Den omständigheten, att förhandlingarna här ägde rum i den form, som varit vanlig mellan verk och deras arbetare och att likaså den hemställan, om jag så får kalla den, som kommissionen avgav, fick den form den fick, utesluter visst icke, att vi hela tiden funno oss handla i enlighet med lagen om medling i arbetstvister.

Den fråga, herr Lindman väckte, huruvida staten skall kunna i förhållande till sina lösa arbetare ingå på skiljedom, är, såvitt jag vet, en fråga, som icke föreligger i nuvarande ögonblick och vars lösning torde komma att väsentligen bero på den utredning av hela det hithörande ämnet, som är igångsatt.

Herr Lindman ansåg, att det skulle vara omöjligt att tänka sig ett kollektivavtal mellan staten och vissa dess arbetare eller att detta åtminstone skulle vara något synnerligen betänkligt. Herr civilministern har redan erinrat, att detta icke hindrat ett av de verk, som slutit dessa 1909 års bestämmelser, att själv ingå kollektivavtal. Men naturligtvis har det aldrig ett ögonblick varit meningen, att, om staten eller ett statens verk nu eller framdeles skulle ingå kollektivavtal, detta skulle ingås på sådant sätt, att därunder komme att inryckas även enskilda arbetsgivareparter, så att man således riskerade att dragas med i en konflikt inom den enskilda industrien. Jag vill erinra, att inom Stockholms stad, där flertalet arbetschefer verkligen hysa samma uppfattning, åt vilken ämbetsverken här givit uttryck, har dock just under fjolåret ett kollektivavtal träffats vid ett av de viktigaste driftverken, utan att någon där funnit betänklighet vid denna form eller att man funnit arbetsförhållandena sämre ordnade vid detta verk än vid de verk, där förhållandena ordnats på annat sätt.

Herr Lindman påstod, att fackföreningspressen skulle ha kritiserat vattenfallsstyrelsen, därför att den icke hade velat ingå på förhandling. Jag tror emellertid, att den opposition, som gjort sig gällande inom arbetarepressen mot de förhandlingar, som ägt rum mellan vattenfallsstyrelsen och dess arbetare, riktade sig icke så mycket mot själva resultatet av förhandlingarna, utan i främsta rummet mot den form, under vilken dessa förhandlingar fördes. Härmed är jag inne på en sak, som jag anser lämpligt att i detta ögonblick beröra. Det förhåller sig nämligen så, som herr Lindman omtalat i sin interpellation, att då vattenfallsstyrelsen 1912 skulle sätta i gång förhandlingar mellan styrelsen och dess arbetare, så tillkallade vattenfallsstyrelsen för sin del såsom fackkunnigt biträde en tjänsteman hos Svenska arbetsgivareföreningen och gav denne, såsom herr Lindman omtalat, i uppdrag att såsom ordförande leda förhandlingarna i frågan. Detta är nu någonting, som hänt även vid ett par föregående tillfällen inom andra statens verk, och jag tror, att det var i första hand mot detta

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

förfarande, som oppositionen från arbetareleden riktade sig, en opposition, som, det vill jag säga, jag i detta fall icke kan annat än giva till det allra mesta rätt. Jag har mycket stor égard för Svenska arbetsgivareföreningen och likaså för sakkunskapen hos vissa av dess ledande krafter, men det är en sak för sig; en annan sak är, att det absolut icke kan anses lämpligt, att, då ett statens verk inlåter sig på förhandlingar med sina arbetare, dessa förhandlingar skola ledas av en sådan den enskilda arbetsgivareorganisationens tjänsteman såsom ordförande. Han må gärna anlitas såsom sakkunnigt biträde, men därvid bör det också stanna. Då vattenfallsstyrelsen, efter vad herr Lindman åberopat, lagt in så allvarliga protester mot att förhandlingarna mellan styrelsen och dess arbetare skulle få ledas av en förlikningsman såsom ordförande, förefaller det bra egendomligt, att styrelsen utan gensaga och utan betänkligheter inlät sig på det arrangemang, den verkligen gjorde. Det har vid de överläggningar, som statens förlikningsmän vid olika tillfällen haft anledning att hålla, ofta uttalats betänkligheter mot just denna företeelse, att än det ena, än det andra officiella verkets förhandlingar av denna art ställas under ledning och ordförandeskap av personer, anställda inom den enskilda arbetsgivareorganisationen. Detta kan naturligtvis icke vara lämpligt. Framför allt för statens verk måste det vara synnerligen angeläget, att, när de inlåta sig på förhandlingar av denna grannliga karaktär, det finnes all säkerhet, som kan lämnas, för att ledningen av förhandlingarna blir fullt opartisk.

Denna uppfattning, som, efter vad jag nämnde, delas av alla förlikningsmännen, ha vi också under hand låtit framkomma till vederbörandes kännedom. Att man icke låtit det komma till ett offentligt uttalande, har berott därpå, att man hoppats, att detta icke skulle behövas, utan att vederbörande själva skulle komma till insikt om det olämpliga i ett sådant tillvägagående. Nu visar det sig emellertid här, att denna förhoppning varit något för snar, och det är därför jag velat i detta sammanhang taga upp saken och göra den till föremål för ett uttalande. Enligt min mening måste det vara alldeles givet, att om en sådan förhandling mellan ett statens verk och dess arbetare icke skall föras av någon styrelsens eller verkets egen tjänsteman — en sak, varemot, såvitt jag vet, vederbörande arbetarekräver aldrig opponerat — så skall den icke föras av en person, som intager en på förhand bunden ställning till det ena eller andra enskilda intresset, det må nu vara arbetsgivare- eller arbetareintresse.

Herr Lindman talar om, att vattenfallsstyrelsens prestige skulle ha lidit så ofantligt därav, att civilministern, trots vattenfallsstyrelsens motvilja för en förhandling inför förlikningsmannen, tillsatte denna förlikningskommission. Jag tror för min del icke, att det är så farligt med den minskade prestige i det fallet, och framför allt vore det dock orimligt, om regeringen, då den har en viss uppfattning, skulle av omtanke för vederbörande ämbetsverks prestige låta locka sig till att låta udda vara jämmt. Jag tror, som sagt, emellertid icke, att verkets prestige härpå lidit. Men däremot vill jag uttala såsom min bestämda övertygelse, att skulle det även i fortsättningen inträffa, att statens eller även kommunens ämbetsverk, där de finna sig böra

inlåta sig i förhandling med sina arbetare, låta dessa förhandlingar, såsom i åtskilliga fall förut hänt, ledas av personer, anställda inom den enskilda arbetsgivareorganisationen, ja, då är detta en åtgärd, som kommer att ytterst menligt inverka på vederbörande verks prestige och från vilken jag vill på det bestämdaste avråda.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet Schotte: Herr talman! Jag skall blott tillåta mig ett par anmärkningar. Det är icke min mening att nu ingå i någon längre debatt med herr Lindman i denna sak, ty vi stå i åtskilliga delar på olika ståndpunkt i detta fall. Men vad jag vill protestera emot är mot försöket att blåsa upp alla dessa saker till något så utomordentligt stort och farligt och märkvärdigt.

Ett lysande exempel härpå är det, när herr Lindman säger, att socialstyrelsen uppgiver sig hava fått i uppdrag att över dessa remisser avgiva *utredning och förslag*. På Kungl. Maj:ts remisser står det vanligen tryckt »utredning och underdanigt yttrande». Det är gamla blanketter, som säkerligen herr Lindman icke är alldeles främmande för. Nu antydde han, att man skulle först ha skrivit något annat och sedan utbytt detta eller vad han ville insinuera. Det är alldeles obefogat att komma med sådant och att blåsa upp saken så. Jag har här i min hand ett litet papper från socialstyrelsens chef, däri han på min förfrågan säger, att socialstyrelsen skrivit av remissen felaktigt, då den skrivit »utredning och förslag», men han säger också, att det är tydligt, att socialstyrelsen uppfattat saken så, att i en utredning ingår även att avgiva förslag, därest omständigheterna därtill föranleda. Men att jag skall bära hundhufvudet för att socialstyrelsen skrivit av remissen orätt och att herr Lindman skall blåsa upp detta till något så märkvärdigt och konstigt, finner jag ganska olämpligt. Jag har förklarat, att jag icke gifvit något direktiv för utredningen, och jag står därvid. Jag skall med välvilja taga upp alla förslag, som komma fram, och om dem framdeles söka bilda mig ett omdöme; men nu och i förväg har intet förhandlats i saken.

Herr Lindman hade också något yttrande om att det protokollsutdrag från grov- och fabriksarbetareförbundet, som jag i mitt svar åberopade, icke skulle gjorts till offentlig handling. Något sådant är mig också fullkomligt främmande. Jag vet icke, var herr Lindman sökt denna handling, men hade han vänt sig till mig, hade han givetvis gärna fått del av detta papper. Det är möjligt, att det icke blivit diariefört, utan därför utan inlagts i akten, ty det är ju icke alla handlingar, som komma ned till registratören, och om man söker efter en sådan handling i diarierna, kan man icke få tag i den. Jag skulle emellertid mycket misstaga mig, om den icke nu ligger kvar i akten, såsom den gjorde, när jag sist hade hand om ärendet, d. v. s. ärendet föredrogs inför Kungl. Maj:t. Jag har åtminstone aldrig tänkt att undanhålla detta protokollsutdrag vare sig för herr Lindman eller någon annan. Herr Lindman vet väl själv, att det kan finnas handlingar i en akt, som icke blivit diarieförda. Det borde kanske ha skett i detta fall, och hade jag vetat, att hela

Scar å interpellation.
(Forts.) denna historia skulle vålla herr Lindman en sådan oro, så hade jag också sett efter att det blivit gjort. Men jag har sannerligen också annat att göra än att se till att alla handlingar, som tillhöra och inneligga i en akt, också äro diarieförda.

Rörande det av kommerskollegium i Trollhättekonflikten uppställda villkoret och dess uppfyllande har den föregående ärade talaren yttrat sig, och jag kan instämma med honom. Jag anser för min del, att villkoret blivit på ett betryggande sätt uppfyllt, och efter de starka försäkringar, jag fått av de ledande inom grov- och fabriksarbetareförbundet, hade jag för min del ingen anledning att sätta misstro till deras försäkringar om att frågan skulle kunna ordnas utan något som helst ingripande med maktmedel.

Det skall medgivas, att frågan om sjunde paragrafens i lagen om medling i arbetstvister tillämplighet för vissa av staten bedrivna arbetsföretag kan vara omtvistad; och att en viss försiktighet bör iakttagas härvidlag, det medger jag gärna. Men icke skall någon behöva befara, att ett statens affärsdrivande verk skall komma att ingå kollektivavtal tillsammans med enskilda industriföretag, åtminstone har jag icke kunnat tänka mig, att någon skulle falla på den idén.

För öfrigt antar jag, att herr Lindman läst uppdraget till förlikningskommissionen i Trollhättekonflikten — jag har det icke här till hands — på ett något oriktigt sätt, d. v. s. lagt tonvikten på orätt ställe. Kungl. Maj:t hade, såvitt jag nu minns, uppdragit åt denna kommission att *i enlighet med* lagen om medling i arbetstvister åstadkomma medling, men Kungl. Maj:t har icke sagt, att Kungl. Maj:t *på grund av* denna lag lämnat kommissionen detta uppdrag. Det blir nog en något annan mening, huru man skriver. Jag står dock icke på den ståndpunkten, att jag vill förneka, att icke även den lagen kan anses tillämplig å vissa statens arbeten; åtminstone kan den av Kungl. Maj:t göras *tillämplig* på sådana. Och jag tror, att det i vissa fall kan, i brist på annan lag, vara klokt och riktigt, om så sker.

Det motsatsförhållande, som herr Lindman velat framkonstruera mellan mig och vattenfallsstyrelsen, tror jag icke det är skäl att göra något stort nummer utav. Jag har med vattenfallsstyrelsens chef haft ganska ingående resonemang angående denna förlikningskommissions tillsättande, och vi ha varit i bästa samförstånd med varandra, då vi, var och en under vidhållande av sio principiella uppfattning, funnit det vara ett försök att göra med denna förlikningskommission. Och det må jag säga, att när herr Lindman söker framkonstruera ett motsatsförhållande mellan mig och verken på detta område, så känner jag icke till något sådant. Vi stå på den bästa fot med varandra. Men — även om vi hyste olika uppfattningar i hithörande frågor, klart är, att ämbetsverken äro underkastade Sveriges lag och Kungl. Maj:ts beslut, för vilka de ha att lojalt höja sig och som de böra söka uppfylla i bästa anda.

Herr Lindqvist i Stockholm: Ja, herr talman, rätteligen borde kanske denna lilla historia få vara en affär mellan herr Lindman och herr civilministern, men med anledning av att den styrelse

jag tillhör blivit så intimt inblandad i saken, vill jag säga ett par ord.

Jag ber först få säga, att jag många gånger ställt den frågan till mig: vad har manne varit orsaken till denna interpellation, och vilken anledning kan väl herr Lindman ha haft att framföra dessa spörsmål i fem långa punkter? Jag får då uppriktigt erkänna, att jag icke kunnat komma till annat resultat i detta hänseende, än att herr Lindman velat söka sak med den regering, som han av helt naturliga skäl icke kan hysa så stora sympatier för. Något reelt i hans interpellation har jag icke kunnat finna.

Såsom herr civilministern upplyste, och den saken var också bekant för herr Lindman, har detta ärende hänskjutits till socialstyrelsen för undersökning och prövning. När denna undersökning och prövning ägt rum, är det väl att antaga, att socialstyrelsen kommer att till Kungl. Maj:t överlämna resultatet av sitt arbete, varefter Kungl. Maj:t kommer att taga ställning till frågan.

Det synes mig, att vi nu i det stora hela äro ute i ogjort väder, och jag vill uttala min tillfredsställelse över att herr civilministern så starkt betonade i sitt svar, att vad han här hade att säga, icke skulle få utgöra något regulativ för den undersökning socialstyrelsen nu fått åt sig uppdragen. Det skulle också vara ganska beklagligt, om denna debatt, som här är före, skulle på det hållet upptattas som någon fingervisning angående de vägar man bör välja och de resultat, som kunna framgå ur denna utredning. Jag tror icke, att socialstyrelsen kommer att se saken på det viset. Den anser nog, att den fått denna fråga till sig hänskjuten för åstadkommande av en fri och alldeles obunden undersökning.

Det ville förefalla av herr Lindmans anförande, som om landssekreterariats ställning till denna fråga skulle varit förestavad av det förhållandet, att vi här i landet för närvarande ha en liberal regering, och att det vore därför vi gjort vårt uttalande. Han syntes också vilja beklaga, att denna regering skulle vara färdig att falla undan för önskemålen från fackföreningshåll. Jag ber då att få säga honom, att han kan vara övertygad, att även om han suttit kvar vid regeringsmakten här i landet, så skulle landssekreterariats ställning i denna fråga varit precis densamma som nu. Om denna konflikt vid Trollhättan inträffat under herr Lindmans regeringstid, så skulle vi också hänvänt oss till honom, hur mycken respekt vi än hade både för honom och för greve Hamilton, som då var civilminister. Det hade nog icke ändrat vår åskådning, utan vi hade nog gjort vår hänvändelse ändå och på precis samma sätt.

Jag vågar för övrigt icke se så ljus på tingen, som herr Lindman gör, och jag vågar icke hoppas, att vår nuvarande regering skall vara så undfallande för fackföreningarna, att alla våra önskemål numera skola kunna gå i uppfyllelse. Nej, jag misstänker, att vi äro ganska långt ifrån ett sådant förhållande, och vi få nog uppleva många besvikelser i vår verksamhet, trots att vi nu fått en liberal regering.

I sak skall jag be att få säga några ord om detta förhållande. Det har här i landet, som nog är bekant för alla, utvecklats sig en kutym, icke endast vid statens affärsdrivande verk utan även

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

vid de kommunala verken och inrättningarna, en kutym, som klart visar, vilket hårt regemente, som utövas från styrelsen i dessa verk och speciellt arbetsledningen. Om vi lägga märke till saken, finna vi, att både i kommunernas och statens verk bestämmas lönevillkor och arbetsförhållanden av huvudsakligast arbetschefen och chefen för verket, och i regel handla dessa personer precis som de finna med sina intressen förenligt. De äro oavsättliga, förutsatt att de icke begå någon generalfaute, och det akta de sig självfallet för, och så sitta de där och regera, som de finna för gott, efter sitt eget tycke.

Att detta skall sammanfalla med herr Lindmans synpunkter, det kunna vi ju förstå, ty han är, det vågar jag påstå, om också icke längre regeringschef, så dock chef på ett annat område, nämligen för vårt bolagsvälde, och där är systemet detsamma, vad ledningen beträffar, som det är vid statens affärsdrivande verk. Det är *en* man, som har bestämmanderätten i sin hand och gör vad han vill, och det foga alla de andra sig efter, och herr Lindman kommer nog att släss för brinnande livet för att bibehålla detta idealtillstånd, som han nog håller så ofantligt mycket på särskildt med anledning av hans affärsverksamhet på andra områden.

Nu är förhållandet det, att de förhandlingar, som sedermera begynte vid Trollhättan, blevo ju chimäriska i så hög grad som möjligt. Arbetarna fingo visserligen komma inför höga vederbörande och anföra sina klagomål, men vad mötte dem väl där? Jo, icke endast verkets styrelse, utan även en representant från arbetsgivarnas sida! Det gläder mig, att herr Cederborg erinrat herr Lindman därom, att hur mycket man vill taga avstånd från vårt organisationsväsende, finner man sig dock nödsakad att tillkalla en representant från arbetsgivareorganisationen för att leda förhandlingarna, när det gäller att gå till tals med arbetarna. Men nu var det icke fråga om några förhandlingar i vanlig mening. Nej, arbetarna fingo blott säga vad de önskade, och sedan fingo de gå; saken avgjordes av styrelsen på vanligt sätt, och arbetarna fingo rätta och packa sig därefter. Nu tog man vid detta tillfälle ingen som helst hänsyn till vad arbetarna önskade, och detta gjorde, att de sade ifrån på ett möte, att de icke kunde finna sig i detta; de måste begagna sig av den rätt, som tillkomme dem och kräva av sin ledning, grov- och fabriksarbetareförbundets styrelse, att få tillgripa strejk för att möjligen kunna få något av sina önskemål uppfyllt.

Då ingrep regeringen och sade, att vi böra söka förebygga den striden genom att taga saken under förnyad omprövning. Detta underströks av de opartiska män, som svenska staten satt att sköta dessa angelägenheter, och det är detta, mina herrar, som herr Lindman nu i dag ondgör sig över.

Herr Lindman har, såvitt jag vet, icke förut haft något att erinra mot tillkomsten av denna förlikningsmannainstitution. Nej, han har fallit undan, så att han gått med på att institutionen finge komma ut till alla våra verk, varest enskild eller bolagsverksamhet drives, och där taga hand om förekommande tvister. Men nu törs han icke gå så långt, utan säger, att när man kommer till statens verk, får denna institution icke anlitas, även om det gäller tillfälligt

anställda arbetare. Vad är det för logik i detta resonemang? Jag vill erinra herr Lindman om, att dessa arbetare vid Trollhättan såväl som extra arbetare i allmänhet vid statens verk och anläggningar endast äro rent tillfälligt anställda. De ha arbete där, så länge arbetet varar, men när det är slut, släppas de ut på landsvägen och äro fria och få söka arbete var de kunna. De ha icke i något avseende den bittersta förmån utöver vad andra arbetare ha, som äro anställda hos enskilda arbetsgivare. Jag förstår då icke, varför dessa arbetare, när det gäller förhandlingar om arbetsvillkoren, skola vara sämre ställda än de arbetare, som äro ssyselsatta i enskilda industrier och företag. Jag tror icke det finnes någon anledning att taga så hett på saken som herr Lindman gjort.

Jag skall nu icke uppehålla kammarens tid längre just med anledning därav att jag anser, som jag nyss sade, att vi äro ute i ogjort väder, och att det är i ett olyckligt ögonblick, som vi nu diskutera denna fråga. Jag ber endast att till sist få säga, att den utredning, som nu är igångsatt, bör göras alldeles fri och obunden, och jag hoppas, att socialstyrelsen, som jag sade, skall hålla sig ganska ifjärran från de synpunkter, som här framförts av herr Lindman, och att han således icke skall få skörda någon större vinst av att han på detta sätt påtalat ärendet i Riksdagen.

Herr Lemke: Då den fråga, som genom interpellanten bragts på tal, särskilt i vad den avser det eventuella inrättandet av en s. k. förhandlingsordning, är av en utomordentlig betydelse för de affärsdrivande ämbetsverken, har jag ansett mig böra begära ordet för att i denna fråga få ett anförande till protokollet.

Man torde härvid först böra se till, om något verkligt *behov* vid dessa verk föreligger att inrätta en sådan förhandlingsordning. Sådan som personalens vid dessa verk ställning numera är och under tidsandans utveckling alltmera blir, äger denna personal full frihet och rätt att hos befäl och överordnad myndighet framlägga sina önskemål, och personalen begagnar sig ock alltmera härav, då det gäller allmänna tjänsteförhållanden eller deras egna ekonomiska eller så att säga kärnförhållanden. Då nu, såsom jag senare tror mig kunna visa, en eventuell förhandlingsordning icke kan eller bör gå mera i detalj än till nu nämnda områden, och då personalen rörande sina önskemål ju kan göra dem gällande ända upp till verkens chefer och styrelser, samt beträffande speciella tjänsteangelägenheter personalen har klagorätt ända upp till högsta instans, d. v. s. till Kungl. Maj:t i statsrådet eller regeringsrätten, samt då alla deras framställningar, som icke ske i klagoväg utan allenast i ansökningsväg, alltid upptagas till prövning, handläggning och beslut, så torde med fog kunna påstås, att vid statens affärsdrivande verk icke något behov föreligger av inrättandet av en särskild förhandlingsordning.

Ser man vidare till, vilken skillnad med avseende å *förutsättningarna* för en rationell »förhandling», i detta ords begreppsmässiga betydelse, som förefinnes å ena sidan inom statens verk och å andra sidan vid enskilda industrier, bolag eller företag av olika slag, så skall man finna, att skillnaden är grundväsentlig och redan i och för

Scar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

sig i saken avgörande. Inom statens verk kan det aldrig bliva tal om — såsom eljest vid all »förhandling» väl bör förutsättas — ömsesidiga *parter*, jämställda med varandra och av stridiga eller motsatta intressen. De organ, som staten anordnat för administrationen, vare sig de äro myndigheter eller särskilda befäls personer, äro icke och kunna aldrig betecknas såsom arbetsgivare gentemot någon viss del eller viss grupp bland den anställda personalen såsom arbetstagare. Staten själf är den ende arbetsgivaren och *hela* personalen, från toppen vid verket ända ned, äro alla arbetstagare, utan att det kan vara möjligt att någonstädes inom denna personal uppdraga en gräns och säga: här börjar eller här slutar området för en förhandlingsordnings verksamhet. Ingen bland hela denna personal, högre eller lägre, har något personligt eller ekonomiskt intresse av, hur verksamheten bedrivs i ena eller andra avseendet — det helas, statens väl allenast, är den drivande kraften, och denna är eller borde åtminstone vara lika stark och av samma betydelse för alla och envar.

Det kan sålunda här aldrig bliva tal om verkligt likställda, mot varandra stående parter, vilket ju dessutom klarligen framgår dels av den omständigheten, att den ene av de båda »förhandlande», vilken som helst, alltid har eller skulle hava rätt att vid missnöje vädja till högsta instans, i detta fall Kungl. Maj:t, som statens verkliga representant, och någon avslutad förhandling skulle alltså icke kunna komma till stånd, då denna vädjan förvisso till sist alltid skulle begagnas; dels framgår denna otillämplighet av ett likvärdigt partförhållande även därav, att den ene förhandlaren — verkets styrelse eller befäl — skulle i varje fall alltid vara tvungen att hålla ett träffat avtal, under det att den andre förhandlaren skulle — såsom ock öppet erkändes i 1912 års motion i ämhet — kunna komma att använda hot, strejk och andra kraftmedel, utan att staten å sin sida skulle varken vilja eller för övrigt ens kunna möta detta med lockout eller annat motdrag.

Skillnaden i detta fall, alltså mellan förhållandena vid statens verk och vid enskilda företag, bolag eller industrier, faller skarpt i ögonen. Vid dessa senare är ju bolagsstämman högsta och sista instans. Har denna sagt nej, så finnes ingen vidare appell, utan då återstår endast underkastelse eller brytning, och där stå då ock verkligen tvenne parter emot varandra, vilka hava var sina subjektiva intressen att bevaka och strida för. Där kan också en förhandlingsordning vara på sin plats — vid statens verk däremot icke.

Vad nu speciellt statens järnvägar beträffar, så hava de, som påyrka en förhandlingsordning, åberopat de enskilda banorna, där förhandlingar försiggå, men denna jämförelse faller ju ohjälpligt på vad jag nyss anfört, ty en enskild bana är i själva verket ju ingenting annat än ett industriellt bolag med sin styrelse och bolagsstämma, som till sist och avgörande säger sitt ja eller nej som verklig part i den tvist eller den angelägenhet, där den därvidlag andra verkliga parten, personalen, har att föga sig eller bryta. Man har också åberopat sig, för oskadligheten av skiljedomsinstitutet vid de enskilda banorna, därpå, att detta relativt föga anlåtats, men detta förhållande

beror på den särskilda bestämmelsen härvid, att kostnaden för förhandlingarnas bedrivande och skiljedomsinstitutets funktion skall där betalas till hälften var av de likställda parterna, och denna kostnad är betydlig, så att parterna eller kanske rättare den ena parten drager sig för att i onödan åvägbringa sanmanträden för förhandling. Helt annorlunda skulle detta komma att gestalta sig vid ämbetsverken, där givetvis staten finge betala hela kostnaden, och därför ingen tvekan från ena sidan skulle råda om att till förhandling upptaga vilka tvisteämnen som helst, hur ofta som helst.

Av det anförda torde redan framgå, att en förhandlingsordning varken är behövlig eller berättigad vid statens verk. Men om nu likväl, trots denna kammarens beslut förra året och trots Första kammarens eventuella motstånd, en dylik förhandlingsordning, efter vad det nu vill synas, skall av politiska orsaker på ena eller andra sättet tvingas fram, ligger det synnerlig vikt uppå att tillse, det denna förhandlingsordning icke måtte komma att utbreda sig över så vida områden eller beröra så speciellt subjektiva förhållanden eller få en så slutligt avgörande befogenhet, att de affärsdrivande verkens skötsel och ekonomi därigenom äventyras eller bringas i sådana svårigheter, att det ansvar, som allt hittills med rätta från statsmakternas sida utkrävts av deras styrelser och befäl, icke vidare kan fordras.

Det är i sådant fall alldeles nödvändigt, att apparaten skarpt begränsas till att omfatta allenast större frågor av mera principiell betydelse, berörande blott allmänna tjänsteförhållanden och ekonomiska intressen. I annat fall skulle ofrid skapas, och man kan därvid hänvisa till förhållandena i Danmark, där förhandlingsordningen varit för vid och skapat permanenta obehag. Därjämte måste rätten till förhandling tillkomma *all* personal vid *alla* verk utan avseende på grad eller ställning, då det ju givetvis icke är rättvist och därför ej heller möjligt att uppdraga något slag av klassgräns inom personalstocken, varigenom viss personal skulle komma att tillförsäkras den s. k. förhandlingsrätten, under det att en annan avstängdes därifrån. Å andra sidan måste dock förhandlingen så begränsas, att aldrig någon utomstående kan indragas däri, då ett sådant förhållande skulle kunna dels föra in hela saken på områden, som icke vederbör, dels komma att inverka högst menligt på statens myndighet.

Noga måste också bestämmas, att en förhandlande grupp aldrig får innefatta personal i subordinationsförhållande till varandra, varigenom den ohållbara situationen skulle kunna uppstå, att överordnade bleve beroende av underordnade.

Speciella, subjektiva eller personliga frågor kunna icke få göras till föremål för förhandling, bl. a. av den anledningen att då aldrig skulle kunna åstadkommas någon tidsbegränsning för förhandling, vilken fråga, som jag förut anför, vid enskilda företag är löst därigenom, att den är gjord till en ömsesidig kostnadsfråga.

Disciplinära frågor ävensom frågor om sättet för arbetsledning måste även undantagas, emedan de förra, om all disciplin icke skall undergrävas, måste bedömas och avdömas av befintliga statsliga myn-

Svar å interpellation. (Forts.)

digheter, och arbetsledningen ovillkorligen måste helt anförtros åt den eller dem, som skola bära ansvaret för det hela.

Slutligen måste det utsägas, att rätten till förhandling inom vissa allmänna områden måste begränsas allenast till *förhandling* och icke utsträckas till en *medbestämmanderätt*, emedan eljest staten och dess högsta myndigheter skulle komma att åsidosättas som den till sist bestämmande, och dess organ gång efter annan skulle komma i en högst prekär ställning.

Några exempel skola fullständigt klarlägga detta. Om t. ex. den e. o. personalen vid ett verk skulle få medbestämmanderätt om sin avlöning, under det att den ordinarie personalens löner som bekant fastställas av Riksdagen, så skulle ju ett sådant sakernas tillstånd bli ohållbart ej blott ur rättvisans synpunkt utan främst av den rent praktiska anledningen, att då den e. o. personalens avlöning är grundläggande för den ordinarie, bleve statsmakternas bestämmanderätt över den senare faktiskt uppbävd. En annan bevisande omständighet är följande: En medbestämmande eller slutbestämmande rätt vid en anordnad förhandling skulle ju giva hela denna institution karaktären av ett skiljedomsinstitut eller en administrativ jurydomstol med alla dess vanskligheter, olägenheter och följder, ifall den finge bli utslagsgivande med åsidosättande sålunda även i vissa fall av regeringsrätten som högsta myndighet för administrativa tvister. Varthän detta skulle leda, torde utan vidare utläggning kunna förstås, men det bör starkt betonas, vilket svårt hinder en sådan institution skulle bli för verkens chefer, styrelser och myndigheter att kunna sköta dessa verks ekonomi, administration, ordning och allmänna läggning på ett sådant sätt, som är med statens bästa, dess finanser och allmänhetens berättigade krav förenligt, och det torde icke vara för mycket sagt, att det under sådana vidriga förhållanden skulle kunna bli ganska svårt att finna dugande, ambitiösa, ledande män för och vid dessa verk, då dessa män väl fortfarande skulle belastas med ansvaret för ledningen, under ett försvårat arbete därmed, men utan att, när det gällde, äga den befohgenhet, utan vilken en rationell skötsel är omöjlig.

På det disciplinära området är anordningen, som jag redan sagt, ogörlig, alldeles särskilt av den anledningen, att kanrater och jämställda eller meningsfränder då skulle komma att sitta till doms över felande part, och besluten av denna orsak aldrig kunde förutsättas bli av den opartiska beskaffenhet, som är den enda grunden för att disciplinen icke undergräves.

Skall en förhandlingsordning trots allt genomdrivas eller anordnas, bör det alltid hållas för ögonen, att dess huvudändamål bör vara att *utan strid lösa tvistigheter*, eljest har den intet berättigande, och härav följer även som ett korollarium, att inrymmandet av detta nya medgivande för personalen vid statens affärsdrivande verk måste, såsom ock kungl. kommerskollegium under behandlingen av tvisterna vid Trollhättan med full rätt betonat, från personalens sida uppvägas med deras avstående av all strejkrätt — något som ock, av vad jag anført förut angående statens ställning till sina arbetstagare, är a priori klart.

Men inrättandet av en förhandlingsordning vid statens verk är, såsom jag tror mig hava visat, icke behöfligt och saknar dessutom giltiga förutsättningar, och för denna åsikt finner jag stöd i innehållet av den underdåniga skrivelse, som de trenne största affärsvärdande verken under den 4 april 1913 avlätit med avseende å nu omhandlade angelägenhet. Denna skrivelse torde få anses giva ett fullöjigt uttryck åt vad erfarna och ansvarsmäda män tänka i denna sak och jag hänvisar dem av kammarens ledamöter, som vilja uppmärksamma den, till detta aktstycke, vilket bättre och framför allt fullständigare klarlägger denna sak, än vad som kan vara möjligt under ett kort anförande vid en interpellationsdebatt.

Herr Söderberg i Stockholm: Herr talman, mina herrar! Jag skall icke upptaga kammarens tid med något principiellt bemötande av den siste ärade talarens synpunkter; att mina synpunkter äro alldeles motsatta hans torde vara känt ändå. Men jag skall be att få fästa kammarens uppmärksamhet på händelser, som tilldragit sig under herr Lindmans egen regeringstid, och som mycket nära sammanfalla med det, som herr Lindman interPELLERAT civilministern om här.

På den tiden — det var år 1908 — hade ju saken tillspetsat sig mycket mer, ty det var en ganska långvarig arbetskonflikt mellan arbetarne vid statens järnvägshyggnader i Norrland och järnvägsstyrelsen, därför att denna styrelse utsträckt den förutvarande arbetstiden. Det var således konflikttillstånd rådande, vilket ju dock icke förbättrar saken. Då kom det på järnvägsstyrelsens egen inbjudan till förhandling med såväl arbetarnes egna representanter som representanter för de intresserade fackförbunden. När man studerar protokollen från dessa förhandlingar, finner man, att det icke gick till på något som helst annat sätt än vid vanliga förhandlingar mellan arbetsgivare och arbetare. Styrelsen mötte upp med sitt förslag till överenskommelse, arbetarnes representanter med sitt. Den första underhandlingssessionen, om jag så får kalla det, varade 15 dagar i oktober 1908. Man kom överens på en del punkter. De punkter, som man icke kom överens om, bordlade man för att ta sig en funderare på dem, och sedan fortsatte man underhandlingarna i februari 1909. Vid de första underhandlingarna 1908 förklarade generaldirektören i järnvägsstyrelsen, Pegelow, att han ansåg sig förhindrad att tjänstgöra som ordförande, men man tillkallade en tjänsteman från Svenska arbetsgivareföreningen att fungera som ordförande. Under hans ordförandeskap lyckades man emellertid icke komma till något resultat. Men när man började förhandlingarna andra gången, 1909, var överingenjör Fogelmarck ordförande, och då kom man till resultat. När icke arbetsgivareföreningens representant var med, då lyckades man komma till en överenskommelse mellan järnvägsstyrelsen och de i konflikt varande arbetarne. Och det resulterade i, att man träffade ett kollektivavtal angående timlönerna. Det är således faktiskt ett kollektivavtal träffat mellan kungl. järnvägsstyrelsen och respektive arbetsorganisationer om den punkt, som från början var den mest omstridda, nämligen om timlönerna. Och det hände under herr Lindmans egen regeringstid. Naturligtvis var det icke på något

Svar å interpellation.
(Forts.)

direkt föranstaltande från den dåvarande regeringen, som dessa förhandlingar kommo till stånd, men jag antager, att så intimt var väl samarbetet mellan den dåvarande regeringen, framför allt den dåvarande civilministern greve Hamilton, och järnvägsstyrelsen och dess chef, att civilministern då var fullt medveten om och å jour med, att järnvägsstyrelsen själv inbjudit arbetarne till förhandlingar. Nu vill jag icke klandra den dåvarande regeringen för att den tillät en sådan åtgärd, ty den var förnuftig och förständig, men jag tycker, att om den nuvarande regeringen varit ändå förnuftigare och förständigare och sökt få förhandlingar till stånd, innan konflikt ännu utbrutit, så är det väl ändå mindre skäl till klander, och då faller frågan fullständigt tillbaka på den ärade interpellanten själv.

När nu de förut här omnämnda tre styrelserna i februari 1909 utfärdade sina allmänna bestämmelser, som togos in i Svensk Författningssamling, och som skulle utgöra en regulator på arbetsförhållandena inom de tre verken, så säger herr Lindman, att dessa allmänna bestämmelser lägga hinder i vägen för vattenfallsstyrelsen att nu träda i förhandling. Men järnvägsstyrelsens åtgärd 1909 visar väl, att så icke är fallet, ty kort efter sedan dessa allmänna bestämmelser utfärdats, träffade denna styrelse ju kollektivavtal med sina arbetare. Hade man ansett de allmänna bestämmelser, som man beslutat gemensamt med de båda andra styrelserna vara av natur att absolut förbjuda kollektivavtals träffande, då hade säkerligen icke järnvägsstyrelsen lämnat sina kolleger, de andra styrelserna, i sticket och gjort detta kollektivavtal på eget bevåg. Således ligger det icke i dessa bestämmelser, efter vad jag kan finna, något som helst förbud för kollektivavtals träffande. Dessa bestämmelser äro till sin natur sådana, att de skola innehålla villkor och bestämmelser att tillämpas på de enskilda arbetarne, och de tala icke alls om, hur man skall gå till väga med arbetarne kollektivt och deras organisationer. Då kan det naturligtvis bli på precis samma sätt nu som förut, när det gäller förhandlingar. Beträffande frågan, hur i framtiden förhållandena skola ordnas med arbetarne, säges ingenting i dessa allmänna bestämmelser, som de tre styrelserna utfärdat. Och när styrelserna utfärdade dessa bestämmelser 1909, var dåvarande regeringen naturligtvis icke omedveten om det heller. Men icke kände den dåvarande regeringen något behov av att vända sig till Riksdagen för dess hörande. Om då den nuvarande regeringen känner sig föranlåten att på eget bevåg sätta i gång en underhandling i en hotande konfliktfråga, så tycker jag för min del, att detta — sett i belysning av, hur man gick tillväga 1909 under herr Lindmans regering — rent opartiskt betraktat verkligen icke är någonting att klandra. De nuvarande bestämmelserna, som herr Lindman stödde sig på, och som skulle lägga hinder i vägen för att träda i förhandling och även eventuellt sluta kollektivavtal, innehålla, som jag förut sagt, icke något förbud för den saken, utan där ha nog respektive styrelser ganska fria händer, om de själva vilja. Men saken var den, att 1909 ville järnvägsstyrelsen, kanske på grund av vissa förhållanden, förnämligast konflikttillståndet, underhandla med sina arbetare, och 1913 ville vattenfallsstyrelsen icke träda i förhand-

lingar, som skulle kunna leda till kollektivavtals träffande med den grupp, det då gällde. Svar å interpellation.

(Forts.)

Med det nu anförda har jag velat leda uppmärksamheten på ett förfaringsätt, som 1909 mynnade ut i, att förhållandena blevo ordnade. och det var samma förfaringsätt, som nu också är avsett att få förhållandena ordnade mellan statens arbetare och respektive verksamhetsstyrelser. Jag finner för min del, att herr Lindman sannerligen icke haft skäl att framställa denna interpellation, och det med direkt utgångspunkt från det föreliggande fallet vid Trollhättan.

Herr Lindman: Herr talman! Jag skall be att få yttra några få ord.

Här säger herr civilministern och jag tror även herr Lindqvist i Stockholm och herr Söderberg, att denna interpellation är helt och hållet onödig, att den icke tjänar till någonting, att frågan är uppblåst o. s. v. Men varför ta herrarna så förfärligt illa vid sig, om frågan är onödig — det skulle jag vilja fråga. För mig är detta icke någon obetydlig sak, och jag anser, att civilministern icke bör göra den så obetydlig, ty det är en synnerligen viktig fråga, och jag tror, att jag har haft goda skäl att komma med denna interpellation för att få dessa spörsmål belysta. För min egen del är jag också tacksam för att saken blivit belyst på det sätt, den blivit, alldeles särskilt genom herr civilministerns svar.

Då herr Cederborg säger, att han icke förstått oron, och förklarar, att farhågorna beträffande förhandlingsordningen äro ogrundade, kan jag icke följa honom, ty jag säger, att om man tillämpar 7 § i lagen om medling i arbetstvister kommer man eventuellt in på en skiljedom, men tillämpar man icke 7 §, blir ingen sådan utav. Då äro farhågorna ogrundade. Men märk väl, herr Cederborg, att jag har i första frågan just berört 6 och 7 §§ alldeles särskilt för att få reda på, hur det förhåller sig med 7 §

På herr Cederborgs fråga, om jag icke längre står kvar på den ställning, jag intog i fjol, måste jag säga, att det gör jag naturligtvis, och det finnes ingenting i mitt yttrande, som tyder på att jag icke gör det. Jag anser det riktigt, att Andra kammaren i fjol vägrade tjänstemännen rätt till förhandling. Jag anser det fullkomligt riktigt, men jag håller också före, att jag fått anledning till oro, för att socialstyrelsen fått förstärkt förslag angående förhandlingsordning.

Socialstyrelsen säger själv, att den anbefallts att komma med utredning och förslag. Jag kan väl icke veta, att socialstyrelsen skrivit fel, det är väl omöjligt för mig att ha reda på sådant. Här har emellertid socialstyrelsen, mina herrar, skrivit till vattenfallsstyrelsen på följande sätt: »Genom nådig remiss den 8 i denna månad, har kungl. socialstyrelsen anbefallts inkomma med utredning och förslag i anledning av» etc. Jag kan ju, som sagt, omöjligt veta, att socialstyrelsen skriver galet. Det kan väl icke herr civilministern begära. Nu vet jag det emellertid, och då är det ju bra. Men här i själva remissen står det att socialstyrelsen skall inkomma med utredning och underdånigt utlåtande. När det nu är så som här upp-

Svar å interpellation. givits så är kanske saken utagerad. Men nog har det funnits skäl för mig att fästa mig vid den.
(Forts.)

Däremot anser jag, att Andra kammaren i följ gick för långt, när den ansåg, att särskilda åtgärder skulle vidtagas för att bereda arbetarna tillfälle att få fram sina önskemål och åsikter. Det är den ståndpunkt jag har nu och som jag har haft, och den strider icke emot vad jag yttrat.

När vidare herr Cederborg sade, att förlikningskommissionen naturligtvis gick till och utförde sitt uppdrag i enlighet med lagen om medling i arbetstvister, ehuru kommissionen icke behövde uttryckligen säga det, så vill jag säga herr Cederborg, att den, som läser vad den sagt, kan icke få någon annan uppfattning, än att herrarna alldeles bestämt icke följde bestämmelserna i denna lag, där det står, att det skall vara förhandlingar, som av förlikningsmannen eller nämnden anordnas med och mellan de tvistande, och som skola i främsta rummet hava till syfte att ävägbringa en överenskommelse i enlighet med anbud eller förslag, som under förhandlingarna kunna bliva framställda från de tvistande själva; ankommande därvid på förlikningsmannen eller nämnden att, om och i den mån sådant kan anses ägnat att befordra en god lösning av tvisten, hemställa om de jämkningar eller medgivanden, som för ändamålet kunna synas lämpliga. Intetdera av vad som där säges, ha herrarna gjort. De tre förlikningsmännen ha visst icke fört några förhandlingar, utan de ha endast hört parterna, och sedan ha de kommit in med sina hemställanden. Nog ligger sålunda i den väldigt stora försiktighet, som herrarne iakttagit, någonting, som tyder på, att herrarna tagit avstånd från lagens bestämmelser.

Jag tackar herr Cederborg för hans yttrande, att kollektivavtal vid statens verk icke skola inbegripa arbetare vid enskilda företag. Jag vill endast göra det observandum, att jag för min del naturligtvis icke vill ha några kollektivavtal alls, men det är efter min mening en förbättring, att säga, att de endast skola avse de arbetare, som finnas i statens tjänst och icke några andra. Men hur skall det kunna gå till? Om t. ex. vid Trollhätte kanalombyggnad det finnes en hel del arbetare, av vilka somliga tillhöra den ena fackföreningen, andra den andra, somliga äro organiserade, men en hel mängd äro oorganiserade, hur vill herr Cederborg göra med alla dessa? Skall det bildas en förening och de organiserade tvingas in i den?

Slutligen vill jag beträffande herr Paues säga, att jag kan icke godkänna, att herr Paues sattes som ordförande vid de omtalade förhandlingarna. Detta nämnde jag visserligen icke i mitt första anförande, men det berodde på, att jag glömde bort det.

Vidare vill jag säga till herr civilministern, att den handling, som jag frågade efter, var, när jag frågade efter den, icke diarieförd, trots att det var efter det Kungl. Maj:ts resolution hade blivit utfärdad. Jag kan sannerligen icke tycka, att jag behöver ta emot förebräelser för att jag icke fått reda på en handling, som icke är diarieförd. När man frågat efter den hos vederbörande registrator, och han har svarat, att den icke finnes — det var icke jag personligen, som gjorde det, utan en person, som gjorde det på min anmodan —

då kan jag icke behöva få förebräelser för att jag talat om det. Ja, herr statsrådet har haft handlingen och sett, att den finnes. Men nu vill jag säga herr statsrådet, att när jag i min tredje fråga i slutet säger: »Vill herr statsrådet, därest så var förhållandet, meddela kammaren detta erkännandes innehåll», så tycker jag, att herr statsrådet skulle ha varit god och meddelat det som svar på interpellationen, då handlingen nu finnes.

Ja, herr talman, blott ett enda ord till. Jag skulle vilja säga, att hela detta förfarande visar på en riktning, som om man fortgår på den väg, man nu i vissa fall gått in på, kommer ovillkorligen att leda till en rubbning i de ekonomiska förhållandena för våra affärsdrivande verk, och det är därför, att staten aldrig kan bli jämnställd med enskilda arbetsgivare. Om staten då uppger den särställning, som staten faktiskt nu har, och som staten kan hävda och bibehålla, då har den icke någonting kvar, utan då kommer den att ligga fullständigt i händerna på arbetareorganisationerna, och det är den utvecklingen, som jag för min del velat bidra till att belysa, att vi äro i färd med att komma in på.

§ 5.

Herr talmannen gav vidare på begäran ordet till

Svar å interpellation.

Chefen för finansdepartementet herr statsrådet friherre Adelswärd, som anförde: Herr talman! I en med denna kammars tillstånd framställd interpellation har herr Nilsson i Tånga till hans excellens statsministern framfört följande spörsmål:

1) Har regeringen vid de förhandlingar, vilka förekommit mellan svenska sockerfabriksaktiebolaget och staten rörande uppgörelse mellan bolaget och betodlarna jämte därmed sammanhängande förhållanden, utverkat, att understöd beredes åt de industriarbetare och tjänstemän, vilka på grund av driftkoncentrationen bli oförvållat arbetslösa?

2) Därest så icke skulle ha skett, ämnar regeringen nu företaga några åtgärder för att i enlighet med finansministerns ovannämnda uttalande hålla dem, som vid raffinaderierna i Hälsingborg, Lund, Hasslarp och Norrköping bli arbetslösa genom driftens nedläggande, skadeslösa för eventuell ekonomisk förlust.

Då den fråga, som av den ärade interpellanten bragts å bane, nära anknyter sig till en på min föredragning av Kungl. Maj:t beslutad proposition till årets Riksdag och ett däri av mig gjort uttalande, tillåter jag mig efter anmodan av herr statsministern att besvara den framställda interpellationen.

Vad den första av förevarande frågor beträffar, ber jag till en början få framhålla, att några förhandlingar icke, på sätt interpellanten antager, förekommit mellan staten och svenska sockerfabriksaktiebolaget rörande uppgörelse mellan bolaget och betodlarna jämte därmed sammanhängande förhållanden. De förhandlingar, som interpellanten torde åsyfta, hava ägt rum mellan sockerbolaget och betodlarna, till vilka förhandlingar jag på därom gjord framställning

Svar å interpellation.
(Forts.)

utsett ordförande. I samband med frågan om sänkningen av sockertullen ha öfver huvud taget icke några som helst förhandlingar förts mellan staten och bolaget. Regeringen har således ej heller på förhand vidtagit åtgärder i syfte att av bolaget utverka understöd åt de industriarbetare och tjänstemän, vilka på grund av till äventyrs företagen driftkoncentration inom sockerindustrien komme att bliva oförvällat arbetslösa.

Däremot har jag i anledning av det utav interpellanten åberopade pressmeddelandet, att bolaget hade för avsikt att nedlägga driften vid några av dess raffinaderier, från bolaget förskaffat mig upplysningar om de hos bolaget anställda personer, som komma att beröras av den beslutade driftkoncentrationen samt om bolagets åtgöranden beträffande dem.

Denna åtgärd har vidtagits i naturlig anslutning till mitt av interpellanten åberopade yttrande till det statsrådsprotokoll, som åtföljde propositionen om sänkning av socker- och sirapstillarna. Jag tillåter mig här ordagrannat återgiva vad jag vid berörda tillfälle yttrade:

»I sitt särskilda yttrande (till trustkommitténs betänkande om tull och skatt å socker) förordar friherre Palmstierna en utredning angående lämpligaste sättet att bereda de arbetare vid sockerfabrikerna, vilka på grund av den förändrade tullagstiftningen komme att entledigas från sina platser, ett understöd under den tid de förbliva oförvällat arbetslösa.

Ehuru jag är tveksam om, hurvida de av friherre Palmstierna till stöd för hans hemställen åberopade tyska exemplen, som synas gälla i huvudsak yrkeslärdade arbetare, äga tillämpning på sockerindustrien, där flertalet arbetare torde utgöras av grovarbetare och dylikt, vill jag icke avstyrka, att den föreslagna utredningen må verkställas. Därest den ifrågasatta tullnedsättningen kommer att bifallas, skall jag således gå i författning om, att en sådan utredning i lämplig ordning utföres.»

Innan jag går vidare att yttra mig om vad enligt min mening från statens sida bör och kan göras i anledning av den situation, som inträffat genom bolagets beslut om nedläggning av vissa raffinaderier, ber jag få meddela det huvudsakligaste av vad de av mig nyss omförmälda upplysningarna givit vid handen.

Bolaget meddelar, att arbetarnes antal vid de fyra raffinaderier, som komma att nedläggas, uppgår till inalles 626. Av dessa hava 162 stycken överskridit 50-årsaldern, 165 befinna sig i åldern mellan 40 och 50 år; 246 stycken äro under 40 år, av övriga 53 äro 18 stycken under 18 år. Den tid, under vilken arbetarne varit anställda, växlar från 1 till 48 år.

Dessa arbetare, som samtliga äro fasta, komma enligt lämnat meddelande icke att uppsägas samtidigt, utan på olika tider. Ett icke ringa antal är redan uppsagt. De kunna emellertid icke påräkna ny anställning vid bolagets andra raffinaderier, emedan ingen ökning av arbetspersonalen vid dessa till följd av driftens omläggning lärer bliva behöflig.

Däremot kommer åt en del av dem att beredas arbetstillfällen vid ett par av bolagets råsockerfabriker. *Svar å interpellation.*

Vidare har jag erfarit, att styrelsen har för avsikt att lämna understöd åt de av ovannämnda arbetare, vilka under en längre följd av år varit anställda vid ifrågavarande fabriker, och att utredning pågår rörande formen för och omfattningen av sådant understöd.

Med hänsyn till detta sista meddelande kan man förvänta, att de arbetare, som nått så hög ålder att de hava ingen eller ringa utsikt att kunna konkurrera på den öppna arbetsmarknaden, skola hållas skadeslösa genom bolagets försorg.

Vad beträffar övriga från ifrågavarande raffinaderier entledigade arbetare böra enligt min mening de åtgärder, som från statens sida härutinnan med rätta kunna påkallas, i främsta rummet bestå i att genom de organ, som stå till statens förfogande, underlätta beredandet av ny anställning åt dem av dessa, som icke kunna själva förskaffa sig nytt arbete.

Ehuru arbetsmarknaden, enligt vad jag inhämtat från socialstyrelsen, i närvarande stund icke kan betecknas såsom särskilt god för de nu ifrågavarande orterna och arbetskategorierna, torde man dock med hänsyn till arbetsmarknadens gynnsamma läge i landet i dess helhet icke hava anledning att befara, att ifrågavarande arbetare ej skola erhålla anställning, i den mån de komma att uppsägas. Det är härvid ock av avsevärd betydelse för vinnande av ett önskvärt resultat av de åtgärder, som i förevarande avseende kunna vidtagas, att de offentliga arbetsförmedlingsanstalterna i de av driftkoncentrationen berörda delarne av landet, vilka anstalter redan börjat tagas i anspråk av arbetarne, måste anses vara synnerligen väl inarbetade och organiserade.

Därest likväl av de arbetare, som icke erhålla sin fortsatta bärning genom bolagets försorg, någon del icke omedelbart vinner ny anställning, kan en sådan utredning, som jag avsett med mitt yttrande till statsrådsprotokollet, sägas vara på sin plats, och jag är beredd att igångsätta en sådan.

Jag vill emellertid till belysande av innebörden av mitt nämnda uttalande till statsrådsprotokollet betona, att uttalandet ingalunda ger anledning till den tolkning, den ärade interpellanten givit detsamma, nämligen att staten skulle utan vidare vidtaga åtgärder för att hålla ifrågavarande arbetslösa arbetare »skadeslösa för eventuell ekonomisk förlust». Den utredning, som jag vid nämnda tillfälle förklarade mig beredd att igångsätta, måste — det ligger i sakens natur — även om de använda ordalagen icke direkt giva detta vid handen, i främsta rummet gå ut på att ådagalägga, huruvida sådant fall av arbetslöshet är för handen, att ett ingripande från statens sida över huvud taget kan anses berättigat. Finnes sådant fall föreligga, bör utredningen givetvis fullföljas i syfte att finna det lämpligaste sättet att från statens sida bispringa arbetarna.

Efter nu angivna linjer bör också utredningen i det nu föreliggande fallet fullföljas och bör lämpligen utföras av socialstyrelsen.

Innan jag avslutar detta anförande vill jag slutligen hava betonat, att såväl från min som socialstyrelsens sida kommer utvecklingen

Svar å interpellation. (Forts.) av de förhållanden, som sammanhånga med den av interpellanten befarade arbetslösheten till följd av driftkoncentration inom sockerindustrin att följas med noggrann uppmärksamhet.

Härefter yttrade:

Herr Nilsson i Tånga: Herr talman! Jag skall be att till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet få framföra ett tack för det svar, som lämnats på den interpellation, som jag med kammarens medgivande framställt.

Det svar, som herr statsrådet lämnade, var ju i visst avseende tillfredsställande, då ju därav framgick, att regeringen haft och har sin uppmärksamhet riktad på den prekåra ställning, som arbetarna vid en del sockerraffinaderier kommit i genom bolagets beslut om en driftkoncentration. Och jag skall be att få uttala den önskan och förhoppningen, att de åtgärder, regeringen redan vidtagit, må föranleda till att verkningarna av denna driftkoncentration, som ju närmast går ut öfver arbetarna, i någon mån mildras, så att de icke bli alltför svåra för dem, som nu kastas ut i nöd och umbåranden.

Däremot fann jag den förklaring mindre tillfredsställande, som herr statsrådet lämnade betråffande den förra delen av min interpellation, nämligen huruvida vid de underhandlingar, som förts mellan betodlarna och sockerbolaget — och man vågar väl också säga regeringen — det icke avfordrats bolaget någon försåkring om att hålla arbetarna vid raffinaderierna skadeslösa i händelse av en driftkoncentration. Herr statsrådet förklarade, att några förhandlingar från regeringens sida icke förts, men det är väl ändå tydligt, att när regeringen utsåg ordförande i dessa förhandlingar, så blev ju i alla fall regeringen i tillfälle att öva inflytande på desamma. Men det beror ju helt och hållet på hur man ser den saken.

Nu vill jag naturligtvis för min del icke alls klandra sockerfabriksaktiebolaget för den beslutade driftkoncentrationen. Ty det är ju alldeles givet, att en sådan koncentration måste komma, och det var endast en tidsfråga, när den skulle igångsättas. Men man kunde ju dock kråva av en industri, som blivit på ett så rent av otillbörligt sätt gynnad från statsmakternas sida, att den skulle anse sig moraliskt förpliktad att i alla fall hålla de arbetare skadeslösa, som bli lidande genom denna driftkoncentration. Och skulle mot förmodan sockerbolaget svika sin moraliska plikt i detta avseende, så få ju även statsmakterna anses ha vissa skyldigheter härvidlag. Ty det är ju dock så, att den skattepolitik, som bedrivits från statsens sida, har gett anledning till att sockerindustrin brett ut sig, och detta måste ju givetvis också förr eller senare följas av en reaktion. Men då kan ju, om jag så får uttrycka mig, även staten sägas ha en trasa med på byken, och sålunda kan ju också staten anses förpliktad att skydda dem, som bli lidande, i händelse sockerbolaget icke skulle anse sig pliktigt att göra detta.

Jag skall emellertid uttala den önskan och förhoppningen, att de åtgärder, som regeringen vidtagit, må lämna goda resultat.

Herr Sommelius: Herr talman, mina herrar! Jag skall be att få yttra mig i denna fråga. Det är icke obekant för kammaren, att jag hitills alltid samvetsgrant underlåtit att yttra mig i frågor, som röra sockerindustrien. Men då det gäller en koncentrering av densamma, anser jag mig icke bryta grannlagenheten genom att uttala mig i ärendet.

Detta ord *koncentration* har naturligtvis bitit sig fast hos många, och alla synas anse, ja, t. o. m. den siste ärade talaren var övertygad om, att en koncentration inom denna verksamhet är nödvändig. Jag för min del anser den icke blott icke vara nödvändig, utan jag håller tvärtom före, att den mycket väl skulle kunna undvikas. Om vi levde i ett stort land, där man utan vidare kunde börja en ny liknande verksamhet, om en koncentration bleve tillämpad, så skulle jag kunna förstå, att det kunde föreligga ett behov att koncentrera en verksamhet sådan som denna, men vi leva ju i ett land med endast $5\frac{1}{2}$ millioner invånare, och då är det en farlig sak att experimentera med att koncentrera en stor verksamhet, d. v. s. göra indragningar på vissa ställen och utvidgningar på andra. Man vet näppeligen i sådana fall, hur hårt man slår och vilka alla, som träffas av slaget.

Det synes mig i detta sammanhang vara nödvändigt att i någon mån belysa på vad sätt sockerindustrien började sin verksamhet i vårt land och även vidröra dess senare utvecklingshistoria. Ursprungligen var det några få raffinaderier, till antalet fyra, som försökte bereda denna industri plats hos oss. Och när man då snart kom till den övertygelsen, att det skulle gå för sig, att här i Sverige odla vitbetor, så började man också slå in på den vägen och skaffade sig råsockerbruk på de bördigaste slätterna i provinsen Skåne. Sedermera kommo ytterligare flera konkurrerande fabriker till stånd — dock kan man knappast kalla dem konkurrerande, ty då Hälsingborgs sockerfabrik uppfördes, så innebar detta ingen konkurrens, icke heller kan detta sägas vara förhållandet med raffinaderiet i Lund, ty då behövdes dessa fabriker för konsumenten — huruvida Hasslarps behövdes för konsumenten var däremot tvivelaktigt. Och raffinaderiet i Norrköping har ju existerat i snart hundra år — då i ett nu det befinner omöjligt att vidare uppehålla driften, ehuru alla dessa fyra fabriker under de år, som gått, arbetat med synnerligen god avance och även tillfredsställt ett statens behov i så måtto, att det med hjälp av dessa fabriker lyckats sockerindustrien att tillgodose landets hela sockerbehov. Det är sålunda en stor och god gärning, som dessa fabriker utfört, även om man icke kan utplåna den uppfattningen, att hela sockerindustrien haft en allt för gynnad ställning i beskattningsavseende. De många fallisemangen inom den tidigare sockerindustrien visa emellertid, vilka svårigheter denna industriverksamhet haft att kämpa med. Otaliga ha de mödor varit, varmed framkomsten av denna näring varit förknippad, ty ett faktum är att överallt, där industrien har försökt sätta sig fast, har det mött stora svårigheter ej minst i avseende på möjligheten att förskaffa tillräckliga kvantiteter vitbetor. Den har för detta ändamål nödgats på alla platser bearbeta opinionen för vitbetodling, och verkställt

Svar å interpellation. (Forts.) inköp av jordbruksegendomar, en omständighet, som i allra högsta grad befordrat det skånska jordbruket och även jordbruket på de ställen i vårt land, dit denna industri senare trängt fram.

Om jag nu tänker på, hur denna koncentration kommer att verka, så är det klart, att om densamma skall tillämpas på råsockerindustrien, så innebär detta ingenting annat än att man ökar vitbetsodlingen på de orter, där jordbruket icke vidare behöver denna sporre till utveckling och tar bort den på de håll, där den så väl behöver drivas för höjande av jordens kultur. Herrarna se själva, vilken oerhörd orättvisa, som härvidlag uppstår, och detta icke minst med avseende på raffinaderierna. Ty på samma sätt blir det där, att man minskar utsikten till framtida verksamhet på de platser, där denna industri bäst behöves, och ökar den på andra. Sålunda, till de raffinaderier, som äro hänvisade att leva på skånst socker, tillför man ytterligare mera sådant än de förut haft, då de ursprungligen varit byggda för att avverka kolonialsocker.

Jag vill i detta sammanhang säga, att jag icke har kunnat lägga någon politisk synpunkt på dessa frågor, ty detta är icke någon politisk angelägenhet, och för övrigt synes det mig, att sockerindustrien allt för mycket är utsatt för politiska vindstötar, för att man vid alla möjliga tillfällen skulle kunna lägga en politisk synpunkt på denna verksamhet.

Om jag nu frågar, vilken skada de orter komma att lida, där koncentrationen skall äga rum, så torde det icke vara obekant för någon här, i vilken stor omfattning sådan skada kommer att inträffa. Jag skall blott ta ett exempel. Hälsingborgs raffinaderi har en betydande omfattning och tillverkar ett av de vackraste fabrikaten i landet. Detta raffinaderi skall nu nedläggas, och därmed följer också, att hela den ofantliga köpkraft, som en sådan anläggning fört med sig, helt och hållet upphör att verka för denna stad — men för raffinaderier i Stockholm och Göteborg, som egentligen äro överflödiga. Fabriken som skatteobjekt, vilket gäller även för dess hittillsvarande betydliga personal av tjänstemän och arbetare kommer naturligtvis att upphöra, och dess hela verksamhet tillintetgöres. Tjänstemännen såväl på den tekniska som på bokföringsavdelningen skola försvinna och till och med arbetarne komma att uppsägas. Nu upplyses det visserligen, att man skall tillgodose dessa senare på lämpligt sätt, och herr statsrådet har ju nyss meddelat, att man skall försöka honorera alla, som icke kunna få arbete. Ja, på vilket sätt skola de då honoreras? Jo, med pensioner på 200 å 300 kronor. Men det är icke blott detta de behöva utan något varav de kunna leva, arbete helt enkelt, och det är detta, som man nu berövar dem.

Samma förhållanden som i Hälsingborg äro också till finnas på alla de övriga orter, där denna driftkoncentrering skall praktiseras, där denna enligt min mening skriande orättvisa skall sättas i verket, samma verksamhet utövas också där, samma intressen göra sig också där gällande, ty överallt ha dessa raffinaderier en ovanlig förmåga att tillgodose hamnanläggningar, järnvägar och alla andra företag.

Jag är för min del av den meningen, att den höjning av års-

vinsten, som bolaget genom koncentrationen möjligen kan vinna, är jämförelsevis mycket obetydlig i förhållande till den kolossala skada, som man tillfogar de orter, där verksamheten hittills fortgått, och där den nu skall nedläggas. Och jag kan säga, att värst i detta avseende drabbas fabriken i Hasslarp. Det är icke många dagar sedan jag besökte denna plats. Man finner där en tätt befolkad välbyggd ort, där byggnaderna äro omgivna av de vackraste trädgårdar, omkring vilka träd och buskar frodas och trivas, och denna ort är så uteslutande hänvisad till sockerindustrien, att jag verkligen icke kan förstå, på vilket sätt dess öde hädanefter skall gestalta sig. Denna plats har tidigare varit en fullständigt obbyggd åker, och nu är där bosatt en välbärgad arbetarbefolkning jämte ett stort antal tjänstemän och en massa människor i övrigt, som där ha sin sysselsättning. I stället blir det nu förödelse — koncentrationsförödelse. Denna ort kommer hårdare än någon annan att drabbas av denna driftkoncentration.

När jag talat för Hälsingborg och för Hasslarp, och beklagat de övriga raffinaderiernas öde, så vill jag också här säga, att jag icke anser, att det på denna driftkoncentrationspolitik bör läggas politiska synpunkter. Och jag påstår, att koncentrationen varit i alla avseenden fullständigt både onödigt och onyttigt.

Jag har, herr talman, intet vidare att tillägga.

Herr Zetterstrand: Det var i en olycklig stund, som i den kungl. propositionen framställdes en anmodan till sockertrusten att koncentrera driften. Bolaget har också, efter vad tidningarna angivit, följt denna anvisning och har för avsikt att koncentrera driften i betydande omfattning. Vilka svårigheter detta skall medföra för åtskilliga samhällen, behöver jag icke här betona. Och det är lätt att inse, vilka olyckliga följder det måste bli beträffande arbetarstammen. I det fallet träffar det hårdast i Norrköping. Där äro 93 personer anställda, av vilka de flesta äro gamla och ha familj. Och en del ha arbetat hela sin tid i bolagets tjänst. Beträffande en del ha deras förfäder i flera led varit anställda där. Fabriken tillkom nämligen på 1700-talet. Nu är det meningen, att den skall läggas ned, ehuru driften varit kontinuerlig året om och i sammanhang därmed skulle Tanto utvidgas. Det är orimligt. I denna sak är väl emellertid knappast något att åtgöra. Men jag ber, att herr finansministern må uppmärksamma detta och icke sitta och skratta. Det är en allvarsam sak dessa olyckliga följder, som uppkomma av koncentrationen. Jag hoppas, att herr finansministern måtte använda hela sitt inflytande för att icke blott i den grad som utlovats, utan i ännu högre grad verka för att avvärja de menliga följderna för arbetarna. Dessa arbetare äro icke betjänta med en *liten* pension, när man tänker på, att de icke hava utsikt till något annat arbete. Man måste söka hålla dem skadeslösa. Och jag hoppas, att herr finansministern använder hela sitt inflytande, för att bolaget i det fallet måtte fullgöra sina förpliktelser, icke allenast de juridiska utan även de moraliska, och att bolaget därvid må betänka att så, som det handlar mot dessa sina arbetare, så kommer det

Svar å interpellation.
(Forts.)

även i sin tur att bedömas. Det kommer naturligtvis att vid nästa tillfälle, då det blir fråga om statens mellanhavande med bolaget, bli en viktig faktor, hur bolaget nu kommer att handla mot sina gamla arbetare.

Herr Månsson: I motsats till herr Sommelius tror jag, att man får lägga en politisk syn på denna fråga. Det är visserligen sant, att det i kommitterades utredning tydligt säges, att en koncentration av denna verksamhet är högst påkallad, på det att man därigenom må kunna frambringa en billigare vara och ytterligare sänka tullskyddet och sålunda förbilliga varan för landets inneväpnare. Koncentration i industrien är icke något nytt. Det är icke någon naturkatastrof detta och icke något så uppseendeväckande, utan sådant förekommer ju nästan varenda månad, i varje fall i Norrland och mellersta Sverige. Vi läsa i tidningarne, att här nedlagts det sågverket och där den verksamheten, och att den verksamheten flyttats dit o. s. v. Och de människor, som varit där, ha i vanliga fall antingen gått till ett nytt verksamhetsområde, eller också ha de fått bli på platsen. Men man har aldrig vid sådana tillfällen hört, att vare sig höger eller högerliberaler, ja, jag kan säga icke ens socialdemokraterna med avseende på deras politiska uppträdande ha vid något tillfälle så mycket lagt sig i selen för att skaffa dessa arbetare arbete eller understöd från statens sida. Nu vill jag därmed icke säga, och det vill jag betona, att ett ingripande från statens sida härvidlag skulle vara opåkallat eller obefogat. Jag finner det tvärtom i hög grad påkallat och gör det av följande skäl.

När det gäller en koncentration uppe vid sågverken eller inom bruksindustrien eller andra näringsgrenar i landet, så är det i regel arbetsgivare och företagare, som i öppen och fri konkurrens, utan att be en människa om ett öres understöd för sin industri kämpa på marknaden. Man finner, att en affär måste förskjutas åt det hållet eller i den riktningen, och man lägger ner det sågverket eller företaget här eller där. Och det faller näppeligen någon in, att staten skulle ingripa. Men här är icke fråga om ett företag, ett bolag, som har kämpat i öppen konkurrens på världsmarknaden. Här är fråga om ett bolag, som har mottagit ett understöd, voterat av Riksdagen, på nära 140,000,000 kronor under 20 år. Och jag erinrar om de siffror, som fördes fram här under sockerdebatten, och som visade, i huru hög grad detta bolag fått tillfälle att utpumpa vårt folk. När nu här behöves en koncentration av driften, en åtgärd, som borde varit företagen för länge sedan, förvånas man dels över, att man icke före denna tullnedsättning funnit sig föranlåten att vidtaga en sådan affärsmässig transaktion och dels över, att man just nu så snart efter tullsänkningen i så avsevärd grad vidtagit en dylik åtgärd. Det är det, som kommit mig att tycka, att man får allt på denna sak lägga icke så liten politisk synpunkt. Ty ingen lär förneka, att åtgärderna mot Hälsingborg och Hasslarp äro ämnade av bolaget på samma gång de utgöra en koncentration — om de äro lyckliga ur bolagets synpunkt eller icke, därom vill jag icke nu döma — vara en hämnd för arbetarnas uppträdande under kampen om tullbeskatt-

ningen. Och de äro avsedda att träffa just de platser där nere, som äro mest känsliga. Det kan väl ändå ingen fördölja eller vilja förneka för sig. Under sådana förhållanden, och framför allt därför, att trusten har mottagit 100 och åter 100 millioner kronor under årens lopp av samhället, har man rätt att kräva, att arbetarna som för en lika ringa daglön där som på andra håll, få sälja sin arbetskraft, att de icke få betala koncentrationen. Ty det skall trusten göra, som har fått så stora utdelningar och understöd från allmänheten. Här fattas icke medel, och man behöver icke gå till bolaget och säga: »Vilja Ni vara vänliga giva dem understöd eller icke?» Ty statsmakterna kunna gärna säga: »Vi lägga på en skatt på den inrikes sockertillverkningen så länge av 2 öre pr. kg. för att hålla dessa arbetare skadeslösa.» Då drabbar skatten icke allmänheten utan bolaget. Och om man säger, att till nästa år kan man vänta en motion om den saken, och om det vidare säges, att meningen är att genomdriva denna motion, så är jag säker om, att bolaget kommer, att taga en viss hänsyn därtill. Och gör bolaget icke det, så kan det finnas medel däremot.

Tullskyddet, ser Ni, det förpestar samhället i många avseenden. I en av de frågor, som avgjorts i dag, hava vi sett, hur man övervämmats med cirkulär, liksom om riksdagsmän vore väderhanar, som allt efter vinden fördes till höger och vänster. Ja, icke endast det. Man skyr icke ens personliga påtryckningar eller att söka upp personer i deras bostäder och utöva tryck för att få dem att rösta så eller så. Man lockar med det ena medlet på arbetarehåll, och man hotar på det andra hållet med ett annat medel. Och alla de åtgärder, man vidtager, äro mycket planmässigt uppgjorda, och gå allesammans ut på att göra samhället underdånigt under dessa förmögna understödstagare. Men jag menar, att då man ger en person understöd, har man därmed icke fullkomligt blivit träl under denne persons tycken och vilja. Om staten ger några medborgare understöd och rikligt understöd, har staten därmed icke sagt, att den är fullkomligt underkastad dessa understödstagares vilja. Här bör staten taga i med allvar och säga till om, att Ni få själva betala koncentrationen, och vill Ni icke göra det, så skola vi lära Er det, och vi ha medel att sätta vår vilja i verket.

Herr Christiernson: Herr talman! Jag undrar, om icke för denna kammares ledamöter och särskilt för dem, som biträdde sockerkompromissen, det skall kännas litet märkvärdigt att i dag här vara med och konstatera, att man icke fick billigare socker i den utsträckning, man tänkt sig, men att driftkoncentrationen kom. Vad som för mig är upprörande i denna sak, det är, att den part, som minst kan motstå något sådant, har fått betala krigsomkostnaderna. Man räddade betodlarne tack vare det stora politiska inflytande, som betodlarne genom vissa personer här ha, men arbetarne blevo utlämnade. Och jag tror, att när herr finansministern nu om några dagar slipper Riksdagen och då kanske får litet mera tid, och han då änyo läser igenom alla handlingarna i sockerstriden och till slut även det svar, han här fått läsa upp, han skall finna, att nu har arbetarpar-

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

tiet anledning att uttrycka ett starkt missnöje med det sätt, på vilket regeringen har tillvaratagit de i sockerindustrien anställda personernas av olika grader intressen.

Jag skall icke förlänga debatten vidare, men jag vill här framföra till kammaren, att i de samhällen, där man drabbas av denna, som jag skulle vilja kalla den, hämnadeakt från ett mäktigt bolag, där undrar man om staten är den svagare parten, om det verkligen är så här i landet, att ett stort bolag kan nästan topprida samhället, om det icke finnes något medel att hålla dessa herrar på mattan. Jag hoppas, att det halva löfte, som gavs i svaret, om att man från regeringens sida med uppmärksamhet skall följa denna fråga, icke bara är ett löfte, om att arbetsförmedlingens portar skola stå öppna, i mån man därmed kan göra någon nytta, utan också att regeringen följer sockertrustens förelhavanden och ser till, om icke redan från sockertrustens sida föreligger ett sådant uppträdande, som kan sägas vara ett brytande av den s. k. överenskommelse, som är träffad. Jag har en gång här för några år sedan sökt påvisa, att sockertrusten redan då bröt en överenskommelse, som var träffad. Det avvisades, men jag tror icke, att jag överdriver, då jag säger, att de handlingar, som förelegat i denna fråga, ha visat, att mitt påstående då icke bara var ett djärvt påstående, utan att det fanns fog för det. Det är det som gör, att jag tillåter mig hemställa till finansministern att icke bara tänka på arbetsförmedlingen, ty den har nog ganska svårt att reparera den skada, som skett, utan tala ett sådant språk med sockertrusten, att den förstår, att den gått för långt, och att den icke kan härja hur som helst i de samhällen, som växt upp kring den industrien.

Herr talman! Nere i Skåne i de trakter, där sockertrusten nu visat sin makt, hoppas man livligt, att från statsmakternas sida någon hjälp skall bringas, och jag vill, som sista ord säga, att det skulle där nere väcka tillredsställelse, om man fick se, att regeringen gjorde någonting. Jag vill nu icke här kasta fram vare sig det ena eller det andra förslaget. Det är svårt. Men regeringen har ju till sitt förfogande så många medel, så många institut, att jag tror, att regeringen skall kunna, om den vill, komma med förslag, som i någon mån skall bota de skador, som där uppstå. Och jag tror, att om så sker, skall kanske också en del av den bitterhet, som denna sockerfråga framkallat, komma att om icke helt utplånas så dock i någon mån mildras.

Herr Lindman: Herr talman, mina herrar! Redan när denna sockerfråga behandlades här förra gången, uttalade jag mig emot det synnerligen okloka i regeringens framställning i denna sak, där regeringen ifrågasatte denna driftkoncentration; och likaså uttalade jag mig emot det kanske ännu mera okloka i regeringens framställning, då man ifrågasatte, att understöd kunde komma att beviljas de arbetare, som bli arbetslösa genom en sådan driftkoncentration. Vad har inträffat? Jo, det har inträffat, som finansministern önskat, nämligen en driftkoncentration. Det har inträffat, att fabriker blivit nedlagda och till följd därav en del arbetare arbetslösa. I och med

det har man kommit dit, man skulle komma, om sockerbolaget följde finansministerns råd och anvisning. Nu ifrågasätter finansministern en utredning om arbetslöshetsfrågan och i sista hand ifrågasättes, att understöd skall lämnas till en del arbetare, som här bli arbetslösa.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Jag har för min del begärt ordet, endast därför att jag velat understryka, att de farhågor, som jag då uttalade, gått i uppfyllelse och på samma gång har jag begagnat tillfället för att taga avstånd från finansministerns uppfattning.

Herr Thorsson: Herr talman! När vi diskuterade sockerfrågan sist, betonades ju särskilt starkt från regeringens sida, att varför regeringen medverkat till då föreliggande överenskommelse, var det, att man ville säkerställa alla dessa små hem, som annars skulle komma att råka i mindre god ekonomisk situation, man ville därför icke fullfölja den politik, som låg i regeringens proposition. Hans excellens statsministern uttalade särskilt, att just för att nå detta mål hade regeringen ständigt stått i en synnerligen livlig rapport med ordföranden, som ledde dessa underhandlingar. Jag hade den naiva tron, att regeringen till småfolket räknade även arbetarne, i all synnerhet som de fingo tjänstgöra som objekt, vilka lämpligen kunde användas i debatten. Man talade då om de trevliga hem, som finnas omkring fabrikerna, och huru det skulle se ut, om det bleve koncentration i driften. Om jag uppfattade herr finansministerns nyss avgivna svar riktigt, så har regeringen icke på något som helst sätt i den förberedande behandlingen haft sina tankar riktade på arbetarnas intressen utan endast på sockerbetodlarnes intressen. Nu säger herr finansministern att den förhandling, som fördes, den fördes icke mellan staten och bolaget utan mellan å ena sidan bolaget och å andra sidan vitbetodlarnas organisation. Det var en synnerligen överraskande nyhet; jag trodde, att regeringen utövat ett avsevärt inflytande på förhandlingarna, efter den försäkran herr statsministern givit. Nu finner jag, att arbetarna egentligen ha behandlats på samma sätt 1913, som de behandlades 1908, då den Lindmanska regeringen satt vid rodet. Man har lika litet nu som då tagit hänsyn till arbetarnes intressen, endast betodlarnes intressen har det gällt både först och sist.

Här äro nu, efter vad som framgick av herr finansministerns svar, 62 stycken arbetare över 60 år, som blivit arbetslösa. Var skola nu dessa få någon ersättning eller något arbete? Sockerdirektör Sommelius sade, att dessa arbetare vilja ha arbete. Ja, det är klart, att det är vad de vilja ha. Då ligger det ju ganska nära till hands, att bolaget, som avskedat dessa, borde ha så mycket samhörighet med sina gamla arbetare, att de sörja för att de få nya platser. Och nog har bolaget möjlighet att hålla alla arbetarne skadeslösa samt skaffa dem arbete som lönar sig lika bra som arbetet inom sockerindustrien.

Nu vill jag emellertid slå fast, att den koncentration, som regeringen ville förhindra genom biträdande av kompromissen, den koncentrationen har icke undvikits, utan bolaget har i ett rent av hän-

Svar å interpellation.
(Forts.)

synslöst tempo beträtt koncentrationens väg. Det vill jag ha fastslaget, i all synnerhet som man innan denna koncentration började, på liberalt håll särskilt starkt betonade att uppgörelsen var gjord för att förhindra koncentrationen. I denna sena timma skall jag icke längre upptaga kammarens tid. Jag har endast velat slå fast, att arbetarne haft lika litet några försvarare nu som de hade 1908.

Herr Pålsson: Herr talman, mina herrar! Jag finner det verkligen underligt att övervara dagens diskussion, där jag hör meningarna på de håll, från vilka man uppträtt, vara så oändligt ändrade, sedan förra gången denna fråga diskuterades. Om jag tittar igenom de protokoll, som fördes vid den förra diskussionen i sockerfrågan, så finner jag, att de representanter, som nu yttrat sig, den gången yttrade sig från den rent motsatta sidan. Jag tillåter mig att i fråga om denna driftkoncentration uppläsa några rader, som då yttrades. Det heter bland annat:

»Det har under denna debatt framhållits från olika håll, att speciellt koncentrationen av driften skulle vara så synnerligen beklaglig. Jag får då erkänna, att i första läget skulle det föranleda en del tråkigheter, om en eller annan råsockerfabrik måste läggas ned. Jag vill dock här säga en annan sak, och det är, att så som förhållandena äro i nuvarande stund inom Sveriges raffinadindustri, kan det icke i längden få fortsätta, ty det är icke i överensstämmelse med god nationalekonomi och ej heller i överensstämmelse med arbetarnas inom raffinadindustrien verkliga intressen.»

Det är väl ord, som säga rent ut, vad denne representant, en av det socialdemokratiska partiets medlemmar, tänker i denna fråga. Det är väl så klart som möjligt, att han här förordat koncentrationen och säger ifrån, att arbetarne få dragas med denna sak, såsom de kunna. Det är även andra yttranden, som bestyrka samma sak. Här heter det på ett annat ställe:

»Det har också framförts, att arbetarna i denna fråga visat ett lugn, som är beundransvärt, jämfört med det rent av vanvettiga raseri, som från annat håll i den skånska provinsen kommit till synes. Det har ju från åtskilliga håll ansetts, att arbetareklassens lugn icke skulle vara i verkligheten så, som det sett ut, men jag skall för min del be att få säga anledningen, varför de skånska sockerfabriksarbetarna i denna fråga stå helt annorlunda berörda, än vad exempelvis den uppjagade betodlaropinionen i Skåne givit vid handen. Svenska sockerindustriens arbetare ha icke blivit vanda vid att i likhet med betodlarna sammankoppla sina avlöningsförhållanden med statsmakternas beslut. Den svenska sockerfabriksarbetarklassen har blivit hänvisad till att sköta sina lönerörelser för egen räkning, och när de önska högre betalt, ha de varit nödsakade att upptaga kampen med trusten på egen hand.»

Det har yttrats här i denna kammare, att de enda, som skulle förlora på denna överenskommelse, vore sockerfabriksarbetarne. Jag vill då framhålla, att den överenskommelse, som träffades mellan trusten och betodlarna efter påtryckning och regeringens sammanförande av dem, giver till resultat, att med en antagen konsumtion

av 100,000 ton socker om året betodlarna göra en förlust på något över 4 miljoner kronor på dessa fem år. Den förlusten är väl icke liten utan ganska betydlig. Det är vad jordbrukarna få deltaga med i denna tullnedsättning.

Nu finner jag det mycket egendomligt, att just från det håll, där man under den förra diskussionen i sockerfrågan visade sig så rak i ryggen, och därjämte på det grövsta okvädade regeringen, därför att denna i tid insett faran av denna koncentration, där talar man i dag för det motsatta intresset och visar sig mycket rädd för, vad denna koncentration fört med sig. Det vore ju angenämt, om man kunde säga, att dessa yttranden visa, att samvetet slagit dessa män, då det ytterst är herr Palmstiernas linje, som regeringen följde, då den i sin proposition talade om, att en sådan koncentration kunde vara nödvändig. Det bör från denna talarstol fastslås såsom rätt och säkert, att det är socialdemokraterna själva, som talat för koncentrationen och verkat så mycket de kunnat från denna talarstol just för att få koncentrationen i så stor utsträckning som möjligt genomförd. Jag anser det bör sägas ifrån, att denna interpellation — såsom jag, redan då den såg dagens ljus, tyckte — bär ganska mycket inom sig av vad jag skulle vilja kalla hyckleri.

Herr Palmstierna: Herr talman, mina herrar! Den ärade representanten från Skåne slutade med utslungandet av ett kraftord av den beskaffenheten, att det borde framkalla ett ganska bestämt svar, men jag tror i alla fall, att det näppeligen är skäl att svara honom i samma tonart.

Jag vill för min del säga det, att jag står i dag på samma ståndpunkt som jag hela tiden företrätt. Jag säger nu som tillförne, att varhelst det sker, så måste det anses vara till verklig *landsnytta*, att en driftkoncentrering kommer till stånd. Det var också med verklig förvåning, jag för min del erfor herr Lindmans uttalande, herr Lindman, som ju är representant för storindustrin par preference och som så väl känner förhållandena där, och som säkerligen medverkat vid många fusioner av industrier, alldeles oavsett de ekonomiska konsekvenserna för dem, som deltagit i arbetet inom den näringsgrenen. Jag må väl säga, att ifall de ord, som användes nyss av den föregående talaren i debatten, ha någon tillämpning i förevarande fråga, skulle man kunna tveka, hurvida den icke gäller detta herr Lindmans uttalande. Jag har för min del velat betona, att driftkoncentreringen är nödvändig inom sockerindustrin, och jag tror för övrigt, att kammarens ledamöter kunna vara fullt förvissade, att icke bara jag, utan även sockerindustriens ledande män länge varit besjälade av denna tanke. Av samtal, jag haft med dem, framgick alldeles tydligt, att man när som helst varit beredd att göra denna driftkoncentrering, oavsett alla åtgärder, som vidtoges från statens sida, men man har av vissa, mycket lätt skönjbara skäl dröjt med detta och gärna sökt hopkoppla den frågan med åtgärder från statens sida. Nu säger herr Lindman och slår sig som den bekante fariseen för sitt bröst, »gå mina farhågor i uppfyllelse», allt detta visste jag förut. Innan herr Lindman någonsin tänkt på dessa far-

Svar å interpellation.
(Forts.)

Svar å interpellation.
(Forts.)

hågor, hade jag emellertid nedskrivit dem i min reservation. Jag har varit fullt konsekvent i detta avseende, när jag å *ena sidan* hävdade, att det för landet är nödvändigt, att det åstadkommes en driftkoncentrering och å *andra sidan* framhållit, att de, som äro anställda i dessa fabriker, skola under den tid, de äro arbetslösa och tills de få nytt arbete, beredas understöd. Det är också den ståndpunkt, som denna kammare fyra år i rad, tror jag, intagit, när den begärt utredning om arbetslöshetsunderstöd icke allenast i speciella fall, herr Fabian Månsson, utan även i sådana fall, när det är allmän arbetslöshet på grund av det ekonomiska läget på den stora arbetsmarknaden. Således, denna av kammaren förut intagna ståndpunkt är det, som jag har åberopat i min reservation. För att gå till utländska förebilder, så kan jag påminna om, hurusom den konservativa preussiska regeringen slagit in på den vägen, och hur till och med den katolska centern höjt det av regeringen begärda arbetslöshetsunderstödet i ett visst fall.

Vad är då *arbetarnas* mening i denna fråga? Här står nu herr Jöns Pålsson och talar om arbetarnas mening på sådant sätt, att de nog icke äro honom tacksamma för hans uttryck. Arbetarna ha verkligen väl förstått den landsnytta, som bliver en följd av driftkoncentreringen, och de ha med stoiskt lugn sett utvecklingen av denna fråga, men de ha tillika framburit sin moraliska *rätt* att kräva arbetslöshetsunderstöd, och detta har jag velat *starkt* understryka här i kammaren liksom jag även gjort framställning därom till statsrådet.

När herr Zetterstrand, för vars anförande jag tror vi böra vara tacksamma, med stark känsla talade om förpliktelsen att giva arbetslöshetsunderstöd, så står jag helt och hållet på hans sida, och det även när han förutspådde, att om icke bolaget skötte denna sak på ett rättfärdigt sätt, så måste vedergällningens dag till följd härav en gång komma som konsekvensen av en orättrådig handling.

Ifråga om det svar, som lämnades av herr finansministern, vill jag säga, att liksom jag i mångt och mycket gillade den första kungl. propositionen i frågan, så måste jag också säga, att finansministern i sitt svar i dag synt mig ha gått en ganska konsekvent väg. För det första fordras understöd av bolaget självt, och det är det minsta, bolaget kan göra att sörja för sina äldriga arbetare. Jag skulle gärna därvid vilja ha sett, att man lagt rent av tvångsmedel i statens hand, på sätt som herr Karlsson i Fjäl gav anvisning i sin motion om, för att se till, att bolaget utövade sina förpliktelser i det avseendet på ett fullt tillfyllestgörande sätt. För det andra fordras, att arbetstillfällena så fort som möjligt beredas arbetarna genom offentliga institutioner, och för det tredje ställes i utsikt tillfälligt arbetslöshetsunderstöd för vissa arbetare. I sistnämnda avseenden ber jag att få rikta en kraftig hemställan till herr finansministern att icke dröja med utredningen i denna sak, utan omedelbart vidtaga sådan, då man kan vara fullt förvissad, att många arbetare komma i den ställningen, att bolaget ej biträder dem, och att arbetsförmedlingen icke omedelbart kan anvisa arbetstillfällen. På det sättet skulle vi kunna få till stånd arbetslöshetsunderstöd för speci-

ella fall efter utländskt mönster och med tillämpning av där använda normer.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Således, herr talman, är jag tacksam för de ord, som kommit från statsrådsbänken, och jag vill uttala den förhoppningen, att statsrådet lägger ned all energi på denna sak, så att man kan komma att känna sig tillfreds med lösningen av denna fråga.

Herr Nilsson i Kristianstad: Herr talman, mina herrar! Ehuru det kan synas onödigt att ytterligare taga tiden i anspråk vid denna sena timme, så ligger mig dock denna sak så varmt om hjärtat, att jag vill säga några ord med anledning av talet om de skånska sockerfabriksarbetarna och speciellt därför, att herr Pålsson i Anderslöv i sitt anförande sökte att lägga in i frågan en betydelse, som den icke har. Jag skall därför be att få framföra ett par synpunkter.

Jag vill då för min del slå fast, att den uppfattning, som jag hade den dag, när sockerkompromissen diskuterades här, att driftkoncentreringen inom raffinadindustrien och även inom råsockerindustrien var nödvändig, att den uppfattningen till fullo delas av arbetarna inom den skånska sockerraffinadindustrien. Det är en sanning, som icke försvinner därför, att herr Jöns Pålsson söker blanda bort korten i dag. Arbetarna hava ännu i dag, till och med de, som sakna sysselsättning, sedan trusten fattat sitt beslut — ja, åtminstone så sent som i söndags åtta dar — fortfarande samma uppfattning. Jag hade nämligen tillfälle att då deltaga i en överläggning med ombud från samtliga dessa fabriker, och vid denna överläggning uttalade sig ombuden på följande sätt: »Vi anse, att denna driftkoncentrering just nu icke är tillkommen i annat syfte än det, att sockerfabriksbolaget vill spela ut nedläggandet i syfte att tillskapa sig en opinion». Det är icke annat än politik efter deras uppfattning och ej heller efter min.

Vad avser man nu med detta? Jo, när Riksdagen fattat sitt beslut och redan bundit sig ifråga om tullskyddet i fem år, så spelar trusten ut denna trumf att lägga ned raffinaderier, som den annars skulle ha lagt ned ändå, men uppehållit till en passande tidpunkt, då man kunde få nytta av den såsom en politisk faktor. Nu gå ytterligare 5 år, och man räknar med, att arbetarna genom arbetslöshet skola bli lidande och påverka stämningen bland sina kamrater, samt att detta i sin ordning skall göra det omöjligt för staten att 1918 vidtaga några åtgärder ifråga om sockerbeskattningen, ty då blir även resultatet detsamma, att ändrar man tullskyddet då, så lägger bolaget ned så och så många råsockerfabriker, och då har trusten på hand att tvinga Riksdagen även vid den tiden.

Jag vill för min del säga, att det här icke är fråga om att arbetarna, som herr Jöns Pålsson trodde, klaga över sin nöd. Varför frågan har framförts här, beror på, att här är fråga om en industri, som genom det tullskydd, staten beviljat densamma, vuxit sig allt starkare och starkare. När denna industri, som genom statens skydd tillskansat sig så många miljoner vinst, anlagt sin verksamhet så, att den behöver vid ett visst tillfälle koncentrera driften, så behagar

Svar å interpellation.
(Forts.)

den kasta ut arbetarna på gatan med en mycket ringa pension åt några få och utan att sörja för några andra utkomstmöjligheter. Jag skall med ett exempel från ett annat område be att få omtala, hur bryggeriindustrien gjorde, när den koncentrerade driften. Jag har talat om denna sak med bryggeriarbetarförbundets förtroendemän, och han meddelade, att trusten beredde sysselsättning åt det övertvägande antalet arbetare på andra platser, och att den åt de arbetare, som icke kunde beredas sysselsättning, gav pensioner icke på 200 å 300 kronor, utan på 4- å 500 kronor. Så gjorde denna industri, som icke åtnjuter det tullskyddet, och på vilken staten icke med samma rätt kan ställa fordran, att den skall göra något för sina arbetare, som den kan göra ifråga om sockertrusten.

Arbetarnas fordran i denna fråga är endast den, att samhället, som genom tullskyddet givit denna industri oskäligen vinst, skall genom Riksdagen utöva det inflytande på denna trust, så att den på ett behörigt sätt sörjer för de människor, som den en följd av år haft i sin anställning. Jag går så långt för min del, att jag anser, att, om icke trusten vill uppfylla det rimliga villkoret att sörja för dessa människor, som den så många år haft i sin tjänst, så behöver icke Riksdagen känna sig bunden av kompromissen, utan kan nästa år ha rätt att utan några som helst samvetsbetänkligheter sänka tullskyddet ytterligare, då trusten uppträtt så hänsynslöst mot sina arbetare och icke sörjt för dem, när den koncentrerat driften. Då skulle icke trusten längre få åtnjuta ett tullskydd på 11 å 12 öre, utan på högst 5 å 6 öre.

Med detta har jag velat slå fast, att orsaken, varför arbetarna i denna fråga velat ha Riksdagens medverkan, icke är klagan över, att de blivit arbetslösa. Det är en rättmätig fordran, att samhället skall bidra till att hindra den trust, som i sin tjänst har haft en del människor, att kasta dem ut på gatan, och tvinga den att sörja för, att de få en utkomst på ett eller annat sätt.

Till sist vill jag ytterligare slå fast, att detta är ett politiskt schackdrag av trusten, och herr Pålsson skall icke tala om hyckleri, från arbetarrepresentanternas sida, ty framtiden skall nog visa, att dylikt i långt större grad är till finnandes på den andra sidan. Herr Pålsson talade också om, att vi behöfde lätta vårt samvete. Det är kanske snarare så, att herr Pålsson behöver lätta sitt med hänsyn till de efterdyningar, som vissa möten i samband med sockerkompromissen hade med sig. Arbetarna fordra ingenting annat, än att samhället skall ha öga på den tullskyddade trusten och se till, att den sörjer för de nu arbetslösa arbetarna.

Herr Lindman: Herr talman! Jag måste be att få yttra ännu några ord till protokollet. Herr Palmstierna brukar alltid annars göra anspråk på att vara sakkunnig och ha reda på, vad han kommer med. Det kan emellertid bli ganska stort tvivel om herr Palmstiernas sakkunnighet, då man hör ett sådant påstående, som han helt frankt och utan vidare kommer med, då han talar om, att herr Lindman är en sådan bolagsman, som har åstadkommit så många sammanslutningar och fusioner. Jag skall be att få säga herr Palm-

stierna, att jag aldrig har åstadkommit någon. Kan herr Palmstierna nämna någon? Jag har aldrig varit med om någon sådan.

Där kan man se, hur man förleades till att på det sättet komma med dylika påståenden, det ena efter det andra: se så förfärligt, så orimligt. Men vad jag vill säga herr Palmstierna, är, att man skall vara bra underligt skapt för att icke kunna inse, att det, som är en nyttig driftkoncentration vid ett tillfälle, ingalunda behöver vara det vid ett annat. Och vad jag syftade på och anförde i debatten om sockerfrågan, var, att jag i detta fall icke ansåg, att en driftkoncentration vore så synnerligen önskvärd.

Svar å interpellation.
(Forts.)

Herr Palmstierna: Jag får verkligen säga, att herr Lindmans uttalande förvånade mig i hög grad. Man kan dock icke gärna undgå som ordförande i en bank av Stockholms Handelsbanks natur, som särskilt tagit till uppgift att delta i åtskilliga koncentrationer, att medverka till sådana bildningar.

Vidare vill jag säga, att det framgick av det sista anförandet av herr Lindman, att han icke alls hade någonting emot en nödig eller nyttig driftkoncentration i en industri. Detta vill jag understrika, ty därigenom blir hans tidigare anförande bäst karakteriserat.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet friherre Adelswärd: Herr talman! Det måste helt naturligt alltid vara en mycket sorglig händelse, när nedläggandet av en industriell drift äger rum. Och jag förstår mycket väl, att personer, särskilt från de orter, där ett sådant nedläggande av driften nu ifrågakommer, känna sig upprörda över detsamma. Sannolikt har ingen i denna kammare varit med om att kämpa ut de bekymmer och svårigheter, som ett sådant nedläggande av en stor drift medför i den utsträckning, som jag själv varit. Att jag sålunda icke tar följderna utav de förhållanden som inträtt inom sockerindustrin på ett lättsinnigt och likgiltigt sätt, som en talare här nyss ville antyda, hoppas jag ingen här tror, och jag tror icke heller, att denne talare i själ och hjärta själv menade vad han sade, utan jag tillskriver denna hans tillvitelse mot mig den nervositet, som kanske är en följd av det myckna arbetet under sista tiden.

Här har nu under debatten mest varit fråga om koncentrationens berättigande eller ej. Jag vill härtill blott säga, att såsom förhållandena inom sockerindustrin varit, de naturliga förutsättningarna för densamma äro sådana, att en koncentration av driften förr eller senare i alla händelser, hade blivit nödvändig. Bästa beviset för att så är, ha vi ju i det förhållande, som jag hade tillfälle omnämna i svaret på interpellationen, att sockerindustrin kan på en gång nedlägga fyra raffinaderier och avskeda 600 arbetare, utan att behöva använda en enda av dem på de andra fabriker. Med andra ord, de återstående fabriker kunna fortsätta med lika stor, antagligen större produktion, utan att behöva på något sätt öka sin arbetspersonal. Det är ju klart, att ett sådant förhållande icke i längden kan fortvara, och det kan väl nationalekonomiskt sett åtminstone icke vara lyckligt, att det i längden fortfar.

Det var en talare, som sade, att vi nu ha fått koncentration,

Svar å interpellation.
(Forts.)

men vi ha icke fått det billiga sockret. Sänkningen i tullen är dock så pass stor, att någon sänkning även i sockerpriset måste äga rum, och hade denna sänkning blivit större, hade man kunnat vara övertygad om, att koncentrationen blivit vida större än den blivit. Jag tror sålunda för min del, att det i alla fall hade varit oundvikligt förr eller senare, att en koncentration ägt rum och att följderna av densamma blivit de, vi nu sett, och jag kan blott uttala en förhoppning om att dessa följder må bliva så litet skadliga som möjligt, och i vad på mig ankommer skall jag göra allt, för att de icke skola bli alltför svåra.

Herr Thorsson: Jag nödgas besvära kammaren ännu några ögonblick.

Herr Pålsson läste upp ett par citat ur anförande, som socialdemokratiska talare hållit här i kammaren under sockerdebatten, och om jag fattade honom rätt, läste han även upp ett utdrag av ett anförande, som jag hållit under samma debatt. Jag vill vädja till kammarens ledamöter, om det skyntar fram någon annan uppfattning av mitt resonemang i dag än av vad jag anförde då. Jag har i dag precis samma uppfattning om en koncentration som den dag, då vi diskuterade detta spörsmål. Vad jag slagit fast, är det, att vad försvararna av uppgörelsen då lovade, ha de icke visat sig mäktiga att hålla, trots att de fingo Riksdagen att gå med på uppgörelsen.

Sedan vill jag vända mig mot herr Pålssons påstående, att den interpellation, som framkommit här, är rena hyckleriet, och jag kvitterar den oartigheten tillbaka till herr Pålsson med att säga, att hela hans uppträdande i sockerfrågan liknar någonting av det, som han öppet beskyllde oss för.

Herr Pålsson: Herr talman! Jag ber endast att få nämna, att då herr Thorsson trodde, att jag citerat honom med vad jag anförde, så bevisar detta, att herr Thorsson icke vet, vad han själv har sagt i kammaren vid detta tillfälle, ty jag citerade med mitt uttalande icke honom utan herr Gustaf Nilsson i Kristianstad.

§ 6.

Föredrogs särskilda utskottets memorial, nr 4, angående avlöning åt dess tjänstemän och vaktbetjäning; och blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 7.

Vid härpå skedd föredragning av konstitutionsutskottets memorial, nr 33, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande vissa delar av konstitutionsutskottets utlåtande nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av §§ 8—11, 14, 16, 17, 21, 27—36, 42, 43, 51, 64, 74 och 77 i förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862, av §§ 9—11, 15, 24, 28, 35, 36, 56, 66 och 78 i förordningen om kommunalstyrelse i

stad den 21 mars 1862, av §§ 6—8, 10, 14, 34 och 35 i förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862 och av §§ 3—5, 8, 13, 14, 20, 25—27, 31—33, 38—40, 59, 61 och 62 i förordningen om landsting den 21 mars 1862 m. m., jämte åtskilliga i ämnet väckta motioner, begärdes ordet av

Herr Räf, som yttrade: Herr talman! Då jag anser att den frihet, som i nu föreliggande memorial lämnas åt majoriteten att förtrycka minoriteten uti i synnerhet dess uppfattning om sabbatsbudets helgd icke står i överensstämmelse med vare sig lagförslagets huvuduppgift eller med åsikterna hos det utskott, som förberedande behandlade 1862 års kommunalförordningar eller med vår kristendomsundervisning eller med den till Konungen i år avlämnade petitionen i denna sak och ej heller med innehållet i regeringsformens 16 § och gällande lag, så nödgas jag härmed, herr talman, yrka avslag på hemställan i konstitutionsutskottets memorial nummer 33.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll vad utskottet hemställt.

§ 8.

Härefter föredrogos vart efter annat:

bevillningsutskottets betänkande och memorial:

nr 59, i anledning av väckta motioner om höjning av inkomst- och förmögenhetsskatten; och

nr 63, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bevillningsutskottets betänkande nr 60, i anledning av Kungl. Maj:ts två särskilda propositioner med förslag till ändrad lydelse av vissa paragrafer i förordningen den 28 oktober 1910 om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering, den ena avseende jämväl ändring av de vid nämnda förordning fogade formulär;

bankoutskottets memorial och utlåtanden:

nr 44, angående instruktion för nästa riksdags bankoutskott;

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2, 5 och 6 §§ i lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänst innehavares rätt till pension m. m.; och

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående särskilt pensionsunderlag för förste provinsialläkare, som tillika äro provinsialläkare; samt

lagutskottets utlåtande, nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § i lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt den 26 maj 1909.

Kammaren biföll vad utskotten hemställt.

§ 9.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Herr Lindhagen, som yttrade: Herr talman! Jag har för att icke besvära kammaren dröjt med att framställa en kort inter-

Interpellation.

Interpellation.
(Forts.)

pellation. Om jag hade gjort det under de sista dagarna, så hade jag ju uppehållit kammarens tid, men nu gör det ingenting, och jag har fått löfte av civilministern, till vilken interpellationen är ställd, att han skulle omedelbart besvara den. Emellertid har han till följd av den långa tid förhandlingarna nu tagit, nödgats aflägsna sig, men då det i alla fall icke gärna kan vålla någon olägenhet ifall jag nu framställer den, så ber jag härmed få göra det:

Stora klagomål äga fortfarande rum från de små cigarrhandlarnas sida över konkurrensen med restauranger, automater och kaféer, där fortfarande försäljning av cigarrer och cigarretter lär pågå äfven till andra än spisande och drickande gäster och jämväl efter den för cigarrbodarna stadgade stängningstid. Det är uppenbarligen en mycket stor orättvisa att yrkesutövarna av cigarrhandeln åläggas genom lag stänga sina bodar på viss tid, men att lagen tillåter enahanda handel äga rum från andra lokaler efter denna stängningstid.

I den vid 1909 års riksdag framlagda propositionen med förslag till lag om butikstängningstid antyddes att något borde göras emot ovan nämnda missförhållande, eventuellt genom ny lagstiftning, i den mån sådan handel ej kunde förhindras redan med stöd av nu gällande lag.

Vid 1910 och 1911 års riksdag beslöt Andra kammaren i anledning av väckta motioner att hos Kungl. Maj:t anhålla om undersökning och lagförslag för undanröjande av sagda missförhållande, varemot Första kammaren båda gångerna avslög motionerna.

Då de små cigarrhandlarnas bekymmer ännu ej föränlett någon åtgärd samt försök att på åtalsvägen beivra ifrågavarande överklagade handelsrörelse ej heller lett till något resultat, tillåter jag mig anhålla om kammarens tillstånd att få till herr civilministern framställa följande spörsmål:

»Kan det emotses att, på sätt i propositionen till 1909 års riksdag om butikstängningstid uttalats vara önskvärt och av Andra kammaren åren 1910 och 1911 förordats, herr statsrådet snarast möjligt vill låta undersöka i vad mån och på vad sätt försäljning av tobaksvaror från restauranger, kaféer, automater, kiosker m. fl. dylika ställen må kunna effektivt förbjudas å tid då dylik handel i bod är förbjuden?»

Herr Lindhagens ifrågavarande anhållan blev av kammaren bifallen.

§ 10.

Anmälades och godkändes följande förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från lagutskottet:

nr 161, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om lagstiftningsåtgärder för åstadkommande av avlösning i vissa fall av marken till lägenhetsinnehavares besittningar på ofri enskild grund;

nr 162; i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till apoteksvarustadga dels ock i anledning därav väckta motioner; och

nr 163, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående förbud för vissa utläningar att här i riket vistas;

från statsutskottet:

nr 1, angående regleringen av utgifterna under riksstatens första huvudtitel, innefattande anslagen till kungl. hov- och slottsstaterna;

nr 3, angående regleringen av utgifterna under riksstatens tredje huvudtitel, innefattande anslagen till utrikesdepartementet; och

nr 145, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp för postverkets räkning av en tomt i Linköping; samt

från särskilda utskottet:

nr 128, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om allmän pensionsförsäkring och till lag om ändrad lydelse av 17 kap. 12 § handelsbalken;

nr 159, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till en central anstalt för pensionsförsäkringsärenden, pensionsstyrelsen; och

nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till bestridande av kostnaderna för en allmän pensionsförsäkring.

§ 11.

Vidare anmäldes och godkändes Riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 18, angående ändrade bestämmelser om internationella rättsförhållanden rörande äktenskap;

nr 19, angående vidtagande av åtgärder för ernående av en snabbare rättsskipning i högsta domstolen;

nr 20, angående inskränkning i rätten att plocka skogsbär å annans mark;

nr 21, angående ändrad lydelse av 16 kap. 10 § och 25 kap. 5 § rättegångsbalken;

nr 22, angående ändring i gällande bestämmelser om vågar;

nr 23, angående lag om ändrad lydelse av 15—23 och 30 §§ i 8 kap. strafflagen, lag, innefattande vissa bestämmelser till skydd för hemligheter av betydelse för rikets försvar, lag, innefattande ändring i 8 kap. 2 § 6 mom. rättegångsbalken, samt lag angående ändrad lydelse av förordningen om offentlighet vid underdomstolarna den 22 april 1881;

nr 24, angående inskränkning i visst fall av tjänstgöringstiden för landstingsmän och deras suppleanter;

nr 25, angående viss ändring i gällande bestämmelser om kommunal rösträtt i stad;

nr 26, angående ändrad lydelse av 6, 7, 8 och 26 §§ i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897;

nr 27, angående förslag till lag om utlämning av förbrytare ävensom lag om ändring i 1 kap. strafflagen;

nr 28, angående bankovinsten;

nr 29, angående anordnande av tillsyn över förvaltningen av donerade medel och stiftelser;

nr 30, i fråga om utskänkning av brännvin, vin och öl i Riksdagens lokaler;

nr 31, angående ändring i 27 § i lagen den 1 juli 1898 om de svenska lapparnas rätt till renbete i Sverige:

nr 32, angående val av en tryckfrihetskommitté;

nr 33, angående val av två fullmäktige i riksbanken samt ordförande och tre fullmäktige i riksgäldskontoret ävensom suppleanter för Riksdagens samtliga fullmäktige i nämnda verk;

nr 34, angående nedsättning av tullen å superfosfat;

nr 35, angående ändring av tulltaxans bestämmelser om tull å flytande polermedel;

nr 36, angående sänkning av tullen å s. k. reveteringsmattor;

nr 37, angående restitution av erlagd skatt, då socker utföres till svensk frihamn eller intages å svenskt frilager;

nr 38, angående ändrad lydelse av §§ 7, 8 och 12 i förordningen den 13 december 1912 angående tullrestitution i vissa fall vid återutförelse av utländsk vara m. m.;

nr 39, angående anstånd med likviderande av förfallen skuld å statslån till Sala—Gysinge—Gävle järnvägsaktiebolag;

nr 40, rörande förslag till lag angående ändrad lydelse av 15 kap. 22 och 24 §§ strafflagen;

nr 41, angående förslag till lag om expropriation, lag om ändrad lydelse av 16, 24, 36 och 45 §§ i förordningen den 16 juni 1875 angående inteckning i fast egendom, lag om ändrad lydelse av 71 § i lagen den 20 juni 1879 om dikning och annan avledning av vatten, lag om ändrad lydelse av 1 § i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, samt lag om ändring i vissa delar av lagen den 31 augusti 1907 angående stadsplan och tomtindelning;

nr 42, angående lag om inskränkning i inmutningsrätten;

nr 43, angående lag om ändrad lydelse av 1, 2, 3, 4 och 7 §§ i förordningen den 17 maj 1872 angående ändring i vissa fall av gällande bestämmelser om häradsting;

nr 44, angående lag om ändrad lydelse av § 24 värnpliktslagen den 14 juni 1901;

nr 45, rörande lag angående förbud mot införelse till riket av varor med oriktig ursprungsbeteckning, lag om ersättning i vissa fall av allmänna medel till vittnen i mål, som avses i gällande lag angående förbud mot införelse till riket av varor med oriktig ursprungsbeteckning, och förordning angående ändrad lydelse av 1 § i förordningen om frihamn den 15 november 1907;

nr 46, angående förslag till ändrad lydelse av 62 § första stycket i lagen angående väghållningsbesvärets utgörande på landet;

nr 47, angående förslag till lag om gemensamhetsfiske samt lag om ändrad lydelse av 11 kap. 13 § rättegångsbalken och lag om ändrad lydelse av 10, 13 och 14 §§ i lagen den 27 juni 1896 om rätt till fiske;

nr 48, angående nytt reglemente för riksbankens styrelse och förvaltning;

nr 49, angående förstärkt amortering av statsskulden;

nr 51, angående förslag till lag om behandling av alkoholister samt till lag om ersättning i vissa fall av allmänna medel till vittnen i mål enligt lag om behandling av alkoholister; och

nr 52, rörande förslag till lag angående köttbesiktning och slakthus.

§ 12.

Till bordläggning anmäldes statsutskottets utlåtande, nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående de medel, av vilka pensioner, som jämlikt lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänst innehavares rätt till pension komma att beviljas tjänstemän vid statens vattenfallsverk, skola utgå.

§ 13.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5,51 e. m.

In fidem

Per Cronvall.

Torsdagen den 29 maj.

Kl. 8 e. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 23 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående de medel, av vilka pensioner, som jämlikt lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänst innehavares rätt till

pension komma att beviljas tjänstemän vid statens vattenfallsverk, skola utgå; och biföll kammaren därvid utskottets hemställan.

§ 3.

Anmäldes och godkändes följande förslag till Riksdagens skrivelse till Konungen, nämligen

från konstitutionsutskottet:

nr 224, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av §§ 8—11, 14, 16, 17, 21, 27—36, 42, 43, 51, 64, 74 och 77 i förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862, av §§ 9—11, 15, 24, 28, 35, 36, 56, 66 och 78 i förordningen om kommunalstyrelse i stad den 21 mars 1862, av §§ 6—8, 10, 14, 34 och 35 i förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862 och av §§ 3—5, 8, 13, 14, 20, 25—27, 31—33, 38—40, 59, 61 och 62 i förordningen om landsting den 21 mars 1862 m. m., jämte åtskilliga inom Riksdagen i ämnet väckta motioner;

från statsutskottet:

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension åt stationsinspektoren Johan Axel Theodor Petersohns änka Johanna Augusta Alexandra Petersohn, född Nicander;

nr 148, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för vissa tjänstemän att för avlöningsförhöjning tillgodoräkna sig tid, varunder tjänstledighet åtnjutits för fullgörande av värnplikt;

nr 149, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fastställande av telegrafverkets stat för driftkostnader år 1914;

nr 150, angående de i 63 § regeringsformen föreskrivna kreditivsummor;

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utvidgning av den mellan Maren och Saltsjön belägna delen av Södertälje kanal;

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överförande av visst belopp till den i 19 § av lagen angående rätt till pension för tjänstemän vid statens järnvägar den 4 juli 1910 omförmälda fond;

nr 153, i anledning av dels Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om ökning av fonden för befrämjande av hantverk och därmed jämförlig mindre industri, dels ock Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande av anslag för täckande av förvaltningskostnaderna för nämnda länefond år 1914;

nr 154, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beredande av ytterligare medel för utlåning från fonden för rederinäringens understödjande;

nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension åt vissa vid Trollhätte kanalverk anställda vakter m. fl.;

nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående årligt understöd åt lantbrevbäraren Jonas Nilsson Lith och förre postföraren Olof Johansson Ferm;

nr 157, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående understöd åt bergsprängarförmannen Karl August Lundgrens änka och minderåriga barn; och

nr 158, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående arvode till delegerad vid underhandlingarna med Norge rörande flytlapparnas rätt till renbete m. m.;

från bankoutskottet:

nr 245, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2, 5 och 6 §§ i lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänstnehavares rätt till pension m. m.; och

nr 246, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående särskilt pensionsunderlag för förste provinsialläkare, som tillika äro provinsialläkare;

från lagutskottet:

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 § i lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt den 26 maj 1909; samt

från jordbruksutskottet:

nr 143, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående vård av enskildes skogar på Öland; och

nr 254, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående den skogsvårdsstyrelse åliggande verksamhet på Öland.

§ 4.

Till bordläggning anmäldes bevillningsutskottets betänkande, nr 64, angående beräkning av bevillingarna för år 1914.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 8,15 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Fredagen den 30 maj.

Kl. 4 e. m.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträden den 24 innevarande maj förda protokollen.

§ 2.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande, nr 64, angående beräkning av bevillingarna för år 1914; och biföll kammaren därvid vad utskottet hemställt.

§ 3.

Anmälades och godkändes följande förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från statsutskottet:

nr 4, angående regleringen av utgifterna under riksstatens fjärde huvudtitel, omfattande anslagen till lantförvarsdepartementet;

nr 5, angående regleringen av utgifterna under riksstatens femte huvudtitel, innefattande anslagen till sjöförvarsdepartementet;

nr 6, angående regleringen av utgifterna under riksstatens sjätte huvudtitel, innefattande anslagen till civildepartementet;

nr 7, angående reglering av utgifterna under riksstatens sjunde huvudtitel, innefattande anslagen till finansdepartementet;

nr 8, angående regleringen av utgifterna under riksstatens åttonde huvudtitel, innefattande anslagen till ecklesiastikdepartementet;

nr 9, angående regleringen av utgifterna under riksstatens nionde huvudtitel, innefattande anslagen till jordbruksdepartementet; och

nr 252, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående vissa utgifter för kapitalökning, i vad angår civildepartementsärenden; samt

från jordbruksutskottet:

nr 174, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Västerby nr 1 i Södermanlands län;

nr 175, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av ett område från förra militiebostället Kroberga nr 3 i Södermanlands län;

nr 176, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av förra militiebostället Norra Berga nr 4 Södergården i Östergötlands län;

nr 177, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av fyra lägenheter från förra militiebostället Bölnorp nr 1 med underlydande i Östergötlands län;

nr 178, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Stora Gålstad nr 4 Storgård i Östergötlands län;

nr 179, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av två lägenheter från förra militiebostället Elmtomta nr 1 i Östergötlands län;

nr 180, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Brickebo nr 1 i Östergötlands län;

nr 181, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa områden, tillhörande kronoparken Långabrohult i Kronobergs län;

nr 182, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av vissa områden från förra militiebostället Borrby nr 62 med underlydande i Kristianstads län;

nr 183, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Mjölkalånga nr 7, 9 och 11 med underlydande i Kristianstads län;

nr 184, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Sandby kungsgård nr 14 i Kristianstads län;

nr 185, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av två lägenheter från förra militiebostället Höghult nr 2 i Kristianstads län;

nr 186, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Silvåkra nr 1, 2 i Kristianstads län;

nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av förra militiebostället Lyby nr 22 i Malmöhus län;

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Rolfsbo nr 1 Övergård i Göteborgs och Bohus län;

nr 189, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Ledum nr 1 jämte Kattås nr 1, en ödegård, i Göteborgs och Bohus län;

nr 190, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa till förra militiebostället Ettack nr 1 och 2 med underlydande i Skaraborgs län hörande områden;

nr 191, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av vissa områden från förra militiebostället Sanna nr 4 i Örebro län;

nr 192, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra hospitalshemmanet Hospitalet nr 1 och 2 eller Arboga i Västmanlands län;

nr 193, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av kronans andel i lägenheten Kvarnudden nr 1 under Näsets by i Jämtlands län;

nr 194, angående utredning och förslag, åsyttfanderätt för enskilda fastighetsinnehavare att för tillgodogörande av vatten till husbehov över annans fastighet framdraga ledning;

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Bolum nr 9 Munkagård i Skaraborgs län;

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Eggelstad nr 10 i Malmöhus län;

nr 197, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter m. m. från lotten nr 1 av förra militiebostället Rebbelberga nr 10 Kungsgården i Kristianstads län;

nr 198, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående sammanslagning av den så kallade äldre odlingslånefonden med nya odlingslånefonden till en fond, benämnd odlingsfonden;

nr 199, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Bjurstorp nr 4, 8 i Malmöhus län;

nr 200, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter för förra militiebostället Dahl nr 1 i Södermanlands län;

nr 201, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa delar av förra militiebostället Ivetofta nr 6, 8 i Kristianstads län;

nr 202, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra kronofogdebostället Tonnö nr 3 Käragården i Jönköpings län;

nr 203, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av frälseutjorden Mjölby nr 6 samt lägenheterna Mjölby nr 41 och Mjölby nr 40 m. m.;

nr 204, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om överlämnande till fängvården av ett kronan tillhörigt område invid straffängelsets i Uppsala tomt;

nr 205, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande till staden Mariefred av ett område av kungsladugården Gripsholm nr 1 i Södermanlands län;

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av förra länsmansbostället Johnesta nr 2 i Västmanlands län;

nr 207, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av ett område från förra militiebostället Stora Broby nr 1 i Östergötlands län;

nr 208, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Flathult nr 2 i Kalmar län;

nr 209, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av § 15 i den uti lagen den 10 juni 1912 angående flottning av skogsalster i gränsfloderna Torneå och Muonio intagna stadga;

nr 210, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående lektorn vid lantbruksinstitutet vid Ultuna P. E. Ullbergs lönetursrätt;

nr 211, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Halleby nr 1 med Jörland nr 1 och Åker nr 1 i Göteborgs och Bohus län;

nr 212, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra hospitalshemmanet Hospitalsgården nr 1 i Skaraborgs län;

nr 213, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Holmesberg nr 1 jämte Eneboda nr 1, en utjord, i Jönköpings län;

nr 214, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Ramdala nr 10 i Blekinge län;

nr 215, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Botilstorp nr 1 Södergård i Jönköpings län;

nr 216, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Botilstorp nr 2 Norrgård med underlydande i Jönköpings län;

nr 217, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av den till förra militiebostället Åsaka nr 4 Tomten hörande lägenheten Pipartomten i Älvsborgs län;

nr 218, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Herresäter nr 1 i Östergötlands län;

nr 219, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra kronofogdebostället Högsjöryr nr 1 och 2 i Älvsborgs län;

nr 220, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra regementschefsbostället Frövi nr 1, 2 och 3 med Berga nr 1 och Östankil nr 1 i Västmanlands län;

nr 221, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om hingstbesiktningstvång;

nr 222, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från lotten nr 1 av Starby kungsladugård i Östergötlands län;

nr 223, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anledning av framställning från magnesitaktiebolaget Tarrekaise beträffande vissa av bolaget arrenderade mineralfyndigheter å kronojord i Norrbottens län;

nr 224, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående kapitalinbetalningarna till fonden för torvindustriens befrämjande;

nr 225, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning till Kumla municipalsamhälle av den till länsmansbostället $\frac{1}{2}$ mantal Kumla nr 4 hörande skogsmarken;

nr 226, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse åt bergverksaktiebolaget Freja av kronan tillhörig mark i Norrbottens län;

nr 227, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra kaptensbostället Skårebo nr 1 i Kalmar län;

nr 228, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av mark från förra regementskvartermästarebostället Hultås nr 1 Norra och Hultås nr 2 Södra i Göteborgs och Bohus län;

nr 229, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående efterskänkande av kronan tillkommande fordran på grund av ett å fastigheten $\frac{1}{14}$ mantal Hørsaskog nr 1 i Kristianstads län vilande odlingslän;

nr 230, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Gudhem nr 1—9 med Holmäng nr 1 Hulegård i Skaraborgs län;

nr 231, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra överstebostället Slädened nr 3, 4, 5 och 6 Storegården i Skaraborgs län;

nr 232, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från indragna militiebostället Öresten i Älvsborgs län;

nr 233, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disposition av förra mönsterskrivarbostället Torp nr 4 Brogård i Kronobergs län;

nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av förra häradshövdingbostället Enögla nr 3 i Uppsala län;

nr 256, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Tjustorp nr 1 i Skaraborgs län;

nr 257, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Täppesås nr 1, 2 och 3 i Jönköpings län;

nr 258, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av tre områden från förra militiebostället Skränge nr 4 Mellangård jämte Skränge nr 7, en utjord, i Östergötlands län;

nr 259, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av ett område från förra militiebostället Satterstad nr 2 Nerdgården i Östergötlands län;

nr 260, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av kronan tillhörande jordägarandelar i gruvor;

nr 261, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Rofsbo nr 2 i Norrgård i Göteborgs och Bohus län;

nr 262, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Böke nr 1 i Kalmar län;

nr 263, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av två områden från förra militiebostället Ubbetorp nr 1 i Östergötlands län;

nr 264, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Kyrkeby nr 1 Övergård i Göteborgs och Bohus län;

nr 265, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Getnabo nr 1 med underlydande i Kalmar län;

nr 266, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppåtande av ett område från förra militiebostället Arrie nr 10, 12 och 22 i Malmöhus län;

nr 267, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppåtande av lägenheter från förra ryttmästarbostället Håslöv nr 10 och 12 samt förra trumslagarbostället Håslöv nr 3 och 7 i Kristianstads län;

nr 268, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse till Dalby församling av visst område av lotten nr 1 av Dalby kungsgård i Malmöhus län;

nr 269, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ålders-tillägg åt vissa kronojägare i Klotens revir;

nr 270, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående av-stående eller upplåtelse i vissa fall av mark från kronoegendomar;

nr 271, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppåtande av lägenheter från förra militiebostället Sandshult nr 1, 2, 3 och 4 jämte Ubbetorp nr 1, ett torp, i Kalmar län;

nr 272, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppåtande av lägenheter från förra militiebostället Stora Brogård nr 1 i Jönköpings län;

nr 273, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppåtande av lägenheter från förra militiebostället Skorpetorp nr 1 i Kalmar län;

nr 274, angående driftkostnaderna för statens produktiva fonder i vad angår jordbruksärenden;

nr 275, angående interimistiska bestämmelser i syfte att före-komma vanvård av samfällad skog;

nr 276, angående ändring i gällande bestämmelser rörande för-delning av odlingslån; och

nr 277, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående till-stånd för staden Sala att försälja vissa s. k. tilldelningar och in-tagor.

§ 4.

Vidare anmäldes och godkändes Riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 50, angående tull och skatt å socker m. m.;

nr 53, rörande ändring i gällande bestämmelser angående anmä-lan till domstol om avbetalning å in-tecknat skuldebrev;

nr 61, angående förslag till lag om allmän pensionsförsäkring samt lag om ändrad lydelse av 17 kap. 12 § handelsbalken;

nr 63, angående anslag till en centralanstalt för pensionsförsäk-ringsärenden, pensionsstyrelsen;

nr 64, angående anslag till bestridande av kostnaderna för en allmän pensionsförsäkring;

nr 54, angående förslag i syfte att medelst stadgande om lös-ningsrätt bereda ägare av byggnader å ofri grund en mera tryggad ställning;

- nr 55, angående förslag till apoteksvarustadga;
- nr 56, rörande förslag till lag angående förbud för vissa utlänningar att här i riket vistas;
- nr 57, angående utredning och förslag, åsyftande rätt för enskilda fastighetsinnehavare att för tillgodogörande av vatten till hushållsbehov över annans fastighet framdraga ledning;
- nr 58, angående lag om ändrad lydelse av § 15 i den uti lagen den 10 juni 1912 angående flottning av skogsalster i gränsfloderna Torneå och Muonio intagna stadga;
- nr 59, angående förslag till lag om hingstbesiktningstvång;
- nr 60, angående förslag till lag om ändring i vissa delar av 2 § i lagen om Kungl. Maj:ts regeringsrätt den 26 maj 1909;
- nr 62, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av §§ 8—11, 14, 16, 17, 21, 27—36, 42, 43, 51, 64, 74 och 77 i förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862, av §§ 9—11, 15, 24, 28, 35, 36, 56, 66 och 78 i förordningen om kommunalstyrelse i stad den 21 mars 1862, av §§ 6—8, 10, 14, 34 och 35 i förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862 och av §§ 3—5, 8, 13, 14, 20, 25—27, 31—33, 38—40, 59, 61 och 62 i förordningen om landsting den 21 mars 1862 m. m.;
- nr 65, angående förslag till förordning angående den skogsvårdsstyrelse åliggande verksamhet på Öland;
- nr 66, angående kreditivsummorna;
- nr 67, angående ändrad lydelse av 54 § i förordningen om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering;
- nr 68, angående utredning huruvida och i vad mån, då ett aktiebolag eller solidariskt bankbolag upplöses, bolagets uppsparade tillgångar, vilka icke utdelas förrän i sammanhang med bolagets upplösning, må kunna göras till föremål för inkomstbeskattning hos delägarna;
- nr 69, angående ändrad lydelse av 8 § i förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt och 8 § i förordningen den 28 oktober 1910 angående bevillning av fast egendom samt av inkomst;
- nr 70, angående förslag till lag angående vård av enskildes skogar på Öland;
- nr 71, angående förslag till ändring av 25 § 4 mom. i förordningen den 11 oktober 1907 angående beskattning av socker;
- nr 72, angående förslag till förordning om vissa ändringar i 6—10 §§ i förordningen den 20 april 1906 angående en särskild stämpelavgift för försäljning av punsch, arrak och rom;
- nr 73, angående lag om ändrad lydelse av 2, 5 och 6 §§ i lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänsteinnehavares rätt till pension m. m.;
- nr 74, angående särskild pensionsunderlag för första provinsialläkare, som tillika äro provinsialläkare;
- nr 75, angående sänkning av vissa tullsatsen å läder; samt
- nr 76, angående ändrad lydelse av 4 § i förordningen den 23 oktober 1908 angående bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter.

§ 5.

Herr talmannen gav nu ordet till

Svar å interpellation.

Chefen för civildepartementet herr statsrådet Schotte, som yttrade: Herr talman! Herr Lindhagen har erhållit kammarens tillåtelse att till mig framställa följande spörsmål:

»Kan det emötses, att, på sätt i propositionen till 1909 års Riksdag om butikstängningstid uttalats, vara önskvärt och av Andra kammaren åren 1910 och 1911 förordats, herr statsrådet snarast möjligt vill låta undersöka, i vad mån och på vad sätt försäljning av tobaksvaror från restauranger, kaféer, automater, kiosker m. fl. dylika ställen må kunna effektivt förbjudas å tid, då dylik handel i bod är förbjuden?»

Med hänsyn till tidpunkten för framställandet av interpellationen föreställer jag mig, att den ärade interpellanten icke har några anspråk på någon utredning eller något vidlyftigare uttalande från min sida. Jag vill därför allenast förklara, att jag finner den av honom väckta frågan böra göras till föremål för övervägande, ehuru jag är fullt medveten om att den är förknippad med många vanskligheter. Så fort tid och omständigheter medgiva, vill jag därför överväga, huru och på vad sätt en utredning i frågan skall kunna äga rum, på vilka utredning må bero vad vidare kan åtgöras i frågan.

Vidare anförde:

Herr Lindhagen: Jag får tacka herr statsrådet å egna och vederbörandes vägnar för det benäget meddelade svaret.

Det är så, att denna fråga egentligen borde hava övervägts 1909 i samband med propositionen om butikstängningstiden. Det var också några onda aningar i propositionens motivering, som tycktes visa, att det icke skulle gå ihop. Dessa aningar borde hava manat regeringen att även tänka på denna fråga redan då. När nu en sådan sak icke blir löst i sitt ursprungliga sammanhang, inträffar det lätt, att den blir bortglömd. Det är i varje fall mycket svårare att få fram den senare, än om man från början tagit itu med den. Det har visat sig, att Andra kammaren 1910 och 1911 funnit, att detta krav är behjärtansvärt och bör villfaras, men åren hava gått, och alla andra saker hava trängt undan denna detalj.

Nu är det i alla fall glädjande, om saken omsider, låtom oss hoppas det, kommer att ordnas efter vederbörandes önskan och i enlighet med rättvisans oeftergivliga fordringar, då den nu kommer under höga vederbörandes bedömande.

Herr Branting: Det kanske kunde vara onödigt att säga något vidare i denna sak.

Det förefaller mig ändå, att i denna fråga bör i kammaren icke ensamt framföras kravet på att cigarrhandlarnas önsknings skola bli tillgodosedda. Vid sidan av deras anspråk, som ju äro värda

Svar å interpellation.
(Forts.)

allt beaktande, finnas emellertid allmänhetens anspråk på att få sina behov på något sätt tillgodosedda. Man bör alltså se till, att man icke inför förbudslagstiftning på ett rent onödigt område, där den kommer att medföra trakasserier och bliva mera till skada än till gagn.

Herr Lindhagen: Vad angår allmänhetens krav, så får väl allmänheten rätta sig efter rättsordningen och icke för egen del fordra full anarki. Det förefaller mig alldeles påtagligt, att man icke skall stifta lagar på det sättet, att man hindrar vissa medborgare i deras lagliga näring och förbjuder dem att sälja efter ett visst klockslag, medan andra i allmänhetens intresse få sälja efter detta klockslag.

Det vore då riktigare, att båda finge sälja hur mycket de vilja, särskilt då det är fråga om de små cigarrhandlarna, som icke hava egna biträden utan äro självförsörjare, och som icke önska något högre än att få driva sin rörelse på kvällstimmarna, då köplusten ju är störst.

Den allmänhet, som sitter på restauranter och bolmar och röker, har jag mindre behjärtande för. Den kan hålla sig hemma och lägga sig i tid, så mår den bättre. Det vore dessutom ingalunda orimligt om denna allmänhet köpte sitt behov även av tobak före butikstängningen. Men för övrigt är det icke här fråga om att utestänga oskicket att sitta sent uppe och röka, utan det är fråga om att restauranter och dylika lokaler åtminstone icke skola få sälja till folk, som komma in från gatan och köpa och sedan gå sin väg.

Man må väl i all rimlighets namn kunna inskränka cigarrhandeln å restauranter så, att den endast sker under sträng kontroll till spisande gäster, som skola sitta där inpå sena nattimmarna.

§ 6.

Härefter anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 139, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 54 § förordningen om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering samt en i ämnet väckt motion;

nr 140, i anledning av väckt motion om ändring i 7 §, 2: a) b) förordningen om inkomst- och förmögenhetsskatt m. m.;

nr 141, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av 8 § i förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt och 8 § i förordningen den 28 oktober 1910 angående bevillning av fast egendom samt av inkomst;

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändring av 25 § 4 mom. i förordningen den 11 oktober 1907 angående beskattning av socker;

nr 164, i anledning av väckt motion om uppbävan­de av tullen å ris, risgryn och rismjöl;

nr 165, angående ändring i bestämmelserna om tullrestitution i vissa fall vid utförsel av mjöl av råg eller vete;

nr 166, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av 3 och 4 §§ bevillningsförordningen;

nr 167, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrad lydelse av öv­errubriken till rubrikerna nr 1190 och 1191 i gällande tulltaxa;

nr 168, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse i vissa delar av förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin, förordning om ersättning till städer, vissa köpingar, landsting och hushållnings­­sällskap för till statsverket indragna brännvinsförsäljningsmedel samt förordning om statsverkets fond av rusdrycksmedel, dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 169, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående beskattning av vissa sockerlösningar m. m.;

nr 170, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om arvskatt och skatt för gåva;

nr 172, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag beträffande vissa ändringar i förordningen den 6 november 1908 angående en särskild stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper ävensom en i samma ämne väckt motion.

nr 173, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om vissa ändringar i 6—10 §§ i förordningen den 20 april 1906 angående en särskild stämpelavgift för försäljning av punsch, arrak och rom;

nr 248, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående stämpelavgiften;

nr 249, i anledning av väckt motion om sänkning av vissa tull­satser å läder;

nr 250, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 4 § i förordningen den 23 oktober 1908 angående bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättig­heter; och

nr 251, i anledning av dels Kungl. Maj:ts två särskilda propo­­sitioner med förslag till ändrad lydelse av vissa paragrafer i förord­ningen den 28 oktober 1910 om taxeringsmyndigheter och förfaran­det vid taxering, den ena avseende jämväl ändring av de vid nämnda förordning fogade formulär, dels ock i ämnet väckta motioner.

§ 7.

Till bordläggning anmäldes statsutskottets memorial:

nr 158, angående statsregleringen för år 1914; och

nr 159, med förslag till gratifikationer till de vid innevarande riksdag hos kamrarna anställda tjänstemän m. fl.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4,32 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Lördagen den 31 maj.

Kl. 3,30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 25 och den 26 innevarande maj.

§ 2.

Föredrogs statsutskottets memorial, nr 158, angående statsregleringen för år 1914.

Punkterna 1—8.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 9.

Lades till handlingarna.

Punkterna 10—12.

Kammaren biföll vad utskottet hemställt.

Punkten 13.

Godkändes.

§ 3.

Vid härpå skedd föredragning av statsutskottets memorial, nr 159, med förslag till gratifikation till de vid innevarande riksdag hos kamrarna anställda tjänstemän m. fl., biföll kammaren vad utskottet hemställt.

§ 4.

Till bordläggning anmäldes:

statsutskottets memorial, nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning i avseende å dispositionen av besparingarna å huvudtitlarna;

bankoutskottets memorial:

nr 47, med förslag till nytt reglemente för riksgäldskontoret; och nr 48, angående ersättning till särskilt anlitat sakkunnigt biträde hos bankoutskottet; samt

Jordbruksutskottets memorial, nr 152, angående anslag till Sveriges utsädesförening.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

§ 6.

Efter därom framställd begäran beviljades herr *Hildebrand* ledighet från riksdagsgöromålen under återstående delen av innevarande riksdag.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 4,6 e. m.

In fidem

Per Cronvall.

Söndagen den 1 juni.

Kl. 8 e. m.

Förhandlingarna leddes vid detta sammanträde av herr vice talmannen.

§ 1.

Föredrogos vart för sig:

statsutskottets memorial, nr 160, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning i avseende å dispositionen av besparingarna å huvudtitlarna;

Andra kammarens protokoll 1913 Nr 57.

bankoutskottets memorial:

nr 47, med förslag till nytt reglemente för riksgäldskontoret; och nr 48, angående ersättning till särskilt anlitat sakkunnigt biträde hos bankoutskottet; samt

jordbruksutskottets memorial nr 152, angående anslag till Sveriges utsädesförening.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda memorial hemställt.

§ 2.

Anmälades och godkändes följande förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen:

från jordbruksutskottet:

nr 171, angående dispositionen av vissa till Flyinge hingstdepå anslagna fastigheter;

nr 278, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra kronofogdebostället Väderstad nr 5 i Östergötlands län jämte en i ämnet väckt motion;

nr 279, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av en lägenhet från förra militiebostället Knutesbråten nr 1 i Jönköpings län;

nr 280, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militieboställena Honeröd nr 2 Hålegården och Honeröd nr 3 Mellangården samt Honeröd nr 4 Västergården i Göteborgs och Bohus län;

nr 281, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke inmutningsbara mineralfyndigheter å kronojord;

nr 282, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avlösning av den ägaren av skattelägenheten Djurön nr 1 i Östergötlands län åliggande skyldigheten att därstädes underhålla ett holländeri;

nr 283, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillstånd för Båraryds församling att i stället för årlig avgäld erlægga en summa en gång för alla för lägenheten Kyrkogården nr 1, avsondrad från förra militiebostället Båraryd nr 2 Östergård i Jönköpings län;

nr 284, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av en kronan såsom danaarv tillfallen del av tomten nr 4 i kvarteret Plantan i Uppsala;

nr 285, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtande av lägenheter från förra militiebostället Ammer nr 1 i Jämtlands län;

nr 286, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av häradsallmänningen Västra Stöpen i Skaraborgs län;

nr 287, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avsättande såsom nationalpark av visst område i Arjeplogs socken av Norrbottens län;

nr 288, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående uppåtande av en lägenhet från förra militiebostället Ebbaröd nr 1 och 5 i Kristianstads län;

nr 289, angående dispositionen av vissa till Strömsholms hingst-depå anslagna fastigheter;

nr 290, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående disposition av vissa delar av förra militiebostället Rinkaby nr 17 och 22 i Kristianstads län;

nr 291, angående regleringen av utgifterna för kapitalökning i vad angår jordbruksärendena; och

nr 297, angående anslag till Sveriges utsädesförening.

från statsutskottet:

nr 146, i anledning av väckta motioner angående utredning och förslag i fråga om upprensning och nyanläggning på statens bekostnad av inre farleder i Bohusläns skärgård;

nr 234, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till utgiftsstat för postsparbanken m. m.;

nr 235, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av förslag till avlöningsreglemente för tjänstemän vid statens vattenfallsverk m. m.;

nr 236, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående nytt avlöningsreglemente för tjänstemän vid postverket samt fastställande av postverkets stat för driftkostnader år 1914;

nr 237, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av en statens tryckeriexpedition;

nr 238, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användande av överskott i den s. k. djurgårdskassan till vissa reparationsarbeten vid Ulriksdals och Drottningholms slott;

nr 239, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändringar i avlöningsreglementet för statens järnvägar m. m. samt i ämnet väckta motioner;

nr 240, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till uppförande av ett hospital å biskopsbostället Sundby nr 1 jämte i ämnet väckta motioner;

nr 241, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till bestämmelser angående rätt till pension för extra ordinarie tjänstemän samt verkstads- och förrådsarbetare vid statens järnvägar m. m.;

nr 242, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pension till extra ordinarie eldaren vid statens järnvägar Peter Lorents Liljevall;

nr 243, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fördelning av medel till främjande av nykterhet och motarbetande av dryckenskapens följder;

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående de medel, av vilka pensioner, som jämlikt lagen den 11 oktober 1907 angående civila tjänsteinnehavares rätt till pension komma att beviljas tjänstemän vid statens vattenfallsverk, skola utgå, och

nr 294, angående statsregleringen för år 1914 och sättet för anvisande av vissa anslagsbelopp;

från bevillningsutskottet:

nr 292, angående beräkning för bevillningarna för år 1914;
samt

från bankoutskottet:

nr 295, med reglemente för riksgäldskontoret.

Vidare anmäldes och godkändes bankoutskottets förslag till Riksdagens skrivelse, nr 296, till fullmäktige i riksgäldskontoret med reglemente för riksgäldskontoret.

§ 3.

Härefter anmäldes och godkändes Riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

nr 17, angående åtskilliga på grund av § 89 regeringsformen väckta frågor;

nr 77, angående utarbetande och framläggande av förslag till interimistiska bestämmelser i syfte att förekomma vanvård av samfälld skog;

nr 78, angående tullen å ris, risgryn och rismjöl;

nr 79, angående ändring i bestämmelserna om tullrestitution i vissa fall vid utförsel av mjöl av råg eller vete;

nr 80, angående ändrad lydelse av 3 och 4 §§ bevillningsförordningen;

nr 81, rörande förordning angående stämpelavgiften;

nr 82, angående ändrad lydelse av överrubriken till rubrikerna nr 1190 och 1191 äfvensom rubriken nr 13 i gällande tull-taxa;

nr 83, beträffande vissa ändringar i förordningen den 6 november 1908 angående en särskild stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper;

nr 84, angående ändrad lydelse av vissa paragrafer i förordningen den 28 oktober 1910 om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering jämte ändring av de vid nämnda förordning fogade formulär;

nr 85, angående förordning om ändrad lydelse i vissa delar av förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin, förordning om ersättning till städer, vissa köpingar, landsting och hushållningssällskap för till statsverket indragna brännvinsförsäljningsmedel samt förordning om statsverkets fond av rusdrycksmedel;

nr 86, angående beskattning av vissa sockerlösningar m. m.; och

nr 87, angående förslag till förordning om arvsskatt och skatt för gåva.

§ 4.

Till bordläggning anmäldes statsutskottets memorial, nr 161, angående den nya riksstaten.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 8,20 e. m.

II fidein
Per Cronvall.

Måndagen den 2 juni.

Kl. 10,30 f. m.

§ 1.

Justerades de vid kammarens sammanträde den 27 nastlidne maj förda protokollen.

§ 2.

Föredrogs statsutskottets memorial, nr 161, angående den nya riksstaten; och blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 3.

Anmaldes och godkändes statsutskottets förslag till Riksdagens skrivelse, nr 293, till Konungen med överlämnande av ny riksstat.

§ 4.

Vidare anmaldes och godkändes:

Riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:
nr 16, i avseende å statsregleringen och rörande med statsverket gemenskap ägande ämnen;
nr 88, angående statsregleringen;
nr 89, angående beräkning av bevillingarna för år 1914;
nr 90, angående nytt reglemente för riksgäldskontoret;
nr 91, angående anslag till Sveriges utsädesförening;
nr 92, angående dispositionen av besparingarna å huvudtitlarna;
nr 93, angående utbetalning av riksdags- och revisionskostnader m. m.;
nr 94, angående av 1913 års riksdag beslutade å riksgäldskontoret anvisade utgifter under år 1914;

nr 95, angående bestridande av sådana av Riksdag föranledda utgifter, som av Kungl. Maj:t förskottsvis anvisats till utbetalning å statskontoret;

nr 96, angående sättet för betalning av räntor å statsskulden m. m., utgifter för kapitalökning och avbetalning å statsskulden; samt

nr 97, angående upplåning av medel för fonden för bibanor i västra delarna av riket samt järnvägslånefonden.

§ 5.

Justerades protokollsutdrag.

§ 6.

Ordet lämnades härefter på begaran till

Herr vice talmannen, som yttrade: Jag tillåter mig hemställa, att kammaren måtte besluta, att uppdraga åt de ledamöter av kammaren, som representera Stockholms stad att jämte de övriga kammarens ledamöter, som kunna vara i huvudstaden närvarande, verkställa justering av de kammarens protokoll, som nu vid Riksdagens slut befinnas vara ojusterade.

Denna hemställan bifölls av kammaren.

§ 7.

Kammarens ledamöter, vilka av Kungl. Maj:t blivit kallade att denna dag efter bevisad gudstjänst infinna sig å rikssalen, där Riksdagen komme att avslutas, avgingo nu till Storkyrkan för åhörande av riksdagspredikan. Efter gudstjänstens slut begåvo sig kammarens ledamöter till rikssalen, där jämväl Första kammarens ledamöter infunno sig.

Herr statsrådet och chefen för civildepartementet Schotte uppläste där Kungl. Maj:ts förordnande för hans excellens herr statsministern Staaff att å Kungl. Maj:ts vägnar avsluta Riksdagen.

Sedan härefter kamrarnas undersåtliga vördnad och välönskningar blivit av herrar talmän framförda samt herr statsrådet och chefen för civildepartementet uppläst Riksdagens beslut, förklarade hans excellens herr statsministern Riksdagen vara avslutad.

§ 8.

Efter det herr talmannen och kammarens ledamöter återkommit till kammarens samlingsrum, tog herr talmannen avsked av kammarens ledamöter med följande ord: Mina herrar! Från och med denna stund tillhör 1913 års Riksdag historien. Dess dom kommer att fällas över det arbete, som därunder utförts. Vi själva kunna endast intyga, att detta arbete varit om möjligt mer än vanligt krävande

och maktpåliggande, och jag, som till följd av det hedrande uppdrag, som varit mig anförtrött, ej fått deltaga uti själva riksdagsarbetet, utan endast haft att leda Edra förhandlingar och fastslå Edra beslut, har därvid haft glädjen ytterligare få bevittna den samvetsgrannhet och plikttrohet, som städse utmärkt denna Andra kammare.

Stora och betydelsefulla äro också de beslut, som fattats och om vilka det på rikssalen meddelade riksdagsbeslutet bär vittne. Uti den sanna samlingens tecken hava Riksdagens båda kamrar med sällspord enighet efter årtiondenas grundliga förberedelser fört den omfattande frågan om en allmän folkpensionering till en, som vi hoppas, lycklig lösning. Det tillhör dock först kommande generationer att till fullo få bevittna dess verkningar.

Efter fullgjort arbete hava redan de flesta återvänt till de väntande hemmen och den lilla skara, som ännu dröjt kvar, kommer om ett ögonblick även den att skingras. Såväl till de många frånvarande som till de kvarvarande anhåller jag att uti denna avskedets stund få uttala mina varmaste tacksägelser för allt mig visat överseende och förtroende samt för de många prov på kamratlik vänskap, som oföränderligt kommit mig till del och uti rikaste mått motsvarat de förhoppningar, åt vilka jag vid denna Riksdags början vågade giva uttryck.

Mätte det förunnas Eder alla att under den stundande sommaren på Edra skilda verksamhetsfält under återhämtande av nya krafter framgångsrikt få sträva och verka för vårt gemensamma mål, vårt älskade fäderneslands lycka och väl.

Härpå svarade herr Hansson i Solberga: Herr talman! Då nu avskedets stund är inne, må det tillåtas mig att å de nu närvarande och övriga mina kamraters vägnar till Eder, herr baron, få uttrycka allas vårt innerliga och uppriktiga tack för den skicklighet, plikttrohet, oväld och det tålmod, varmed Ni ledt våra förhandlingar under denna riksdag, samt för den vänskapsfulla välvilja, Ni visat oss alla och en var, och uttala den önskan, att när vi härnäst träffas å denna plats, den klubba, Ni nu nedlagt, måtte änyo få lämnas i Eder hand. Vi utbedja oss också, herr talman, att fortfarande få vara inneslutna i Eder välvilliga hägkomst och tillönska Eder en god och glädjefull sommar samt hälsan framför allt.

Herr talmannen och kammarens ledamöter utbytte härefter avskedshälsningar och åtskildes.

In fidem

Per Cronvall.

Lördagen den 7 juni.

Kl. 11 f. m.

Sedan Andra kammaren genom beslut den 2 innevarande juni åt representanterna för Stockholms stad samt dem av kammarens övriga ledamöter, som efter Riksdagens avslutande befunne sig kvar i huvudstaden, uppdragit att justera de kammarens protokoll, vilka vid Riksdagens avslutande återstodo ojusterade, hadetillkännagivande, att nämnda justering komme att denna dag kl. 11 f. m. försiggå i kammarens läsrum, blivit vederbörligen utfärdat; och tillstädeskommo nu på utsatt tid följande kammarens ledamöter:

Herr *Widén*,
» *Cederborg*,
» *Lindhagen*.

De protokoll, som hållits vid kammarens sammanträden den 28, den 29, den 30 och den 31 nästlidna maj samt den 1 och den 2 innevarande juni, upplästes och blevo av kammarens tillstädesvarande ledamöter godkända.

In fidem
Per Cronvall.